

UNIVERZITET U SARAJEVU

**FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
ODSJEK SIGURNOSNE I MIROVNE STUDIJE**

**REGIONALNI SIGURNOSNI PROCESI NA ZAPADNOM
BALKANU – MOGUĆNOSTI I OGRANIČENJA**
-magistarski rad-

Kandidat:

Marina Netzmeskal Beljo
Broj upisnice: 731/II-SPS

Mentor:

Prof .dr. Mirza Smajić

Sarajevo, juni/lipanj 2021. godine

SADRŽAJ

SKRAĆENICE.....	4
POPIS TABLICA I SLIKA	5
UVOD	6
1. PRVI DIO: TEORIJSKO-METODOLOŠKI DIO.....	7
1.1. Problem istraživanja.....	7
1.2. Predmet istraživanja.....	7
1.3. Ciljevi istraživanja.....	8
1.3.1. Društveni cilj istraživanja.....	8
1.4. Sistem Hipoteza.....	9
1.4.1. Glavna hipoteza	9
1.4.2. Posebne hipoteze.....	9
1.5. Način istraživanja.....	10
1.5.1. Naučna i društvena opravdanost istraživanja.....	10
1.5.2. Vremenski plan istraživanja.....	10
2. DRUGI DIO: ZAPADNI BALKAN-GEOPOLITIČKI ZNAČAJ I	
 STRATEŠKA KONTROLA.....	11
2.1. Pojam i određenje Zapadnog Balkana.....	11
2.2. Historijski razvoj područja Zapadnog Balkana.....	14
2.3. Nedoumice oko postojanja Balkanskog poluotoka.....	16
2.4. Zemlje Zapadnog Balkana „Zarobljene države“.....	19
2.4.1.Što je „zarobljena država“.....	19
2.5. Republika Hrvatska u Schengenu do 2024. godine.....	22
2.6. Mali Schengen – dobra ideja ili propast ?	23
2.7. Strategija za Zapadni Balkan.....	25
2.8. Integracija Bosne i Hercegovine u NATO članstvo	25
2.9. Sigurnosni izazovi u Bosni i Hercegovin.....	26
3. TREĆI DIO: GLOBALIZACIJA NA POČETKU 21. STOLJEĆA - TRENDOVI	
 I RAZVOJ.....	27
3.1. Novi svjetski poredak kao početak suvremene globalizacije	28

3.2. Opće karakteristike globalizacije – pojmovno određenje.....	30
3.3 Globalizacija danas i njezina budućnost - pozitivni i negativni aspekti.....	34
4. ČETVRTI DIO: ULOGA EU NA ZAPADNOM BALKANU-MOGUĆNOSTI	
I PERSPEKTIVE	39
4.1. Vanjska sigurnost Unije.....	44
4.1.1. Razvoj i institucionalna rješenja.....	44
4.2. Definiranje sigurnosnih interesa Unije i ZVSP.....	46
4.3. Zajednička sigurnosna i obrambena politika.....	49
4.4. Unutarnja sigurnost-Europski model sigurnosti.....	52
4.5. Osnivački ugovori i politike unutarnje sigurnosti.....	52
5. PETI DIO: VANJSKI AKTERI-UTJECAJ VANJSKE POLITIKE NA ZAPADNI	
BALKAN.....	55
5.1. Utjecaj Sjedinjenih Američkih Država.....	55
5.2. Utjecaj Ruske Federacije	60
5.3. Utjecaj Turske	67
5.4. Utjecaj Arapskih zemalja Perzijskog zaljeva	72
5.5. Unutarnji faktori nestabilnosti.....	75
ZAKLJUČAK.....	78
LITERATURA.....	80
BIOGRAFIJA.....	83

SKRAĆENICE

NATO - Sjevernoatlantski savez - North Atlantic Treaty Organisation

EU - Europska unija - European Union

UN – Ujedinjeni narodi - United Nations

CEFTA - Ugovor o izmjeni i dopuni i pristupanju Srednjoeuropskom ugovoru o slobodnoj trgovini - Central European Free Trade Agreement

ASEAN – Savez država Jugoistočne Azije -Association of Southeast Asian Nations

NAFTA – Sjevernoamerički sporazum o slobodnoj trgovini – North American Free Trade Agreement

WTO - Svjetska trgovačka organizacija - World Trade Organization

KFOR - Međunarodne mirovne snage na Kosovu - Kosovo Force

EP – Europski parlament – European Parliament

EK – Europska komisija – European Commission

ZVSP - Zajednička vanjska i sigurnosna politika - Common Foreign and Security Policy

ZSOP – Zajednička sigurnosna i obrambena politika – Common Security and Defence Policy

ESOP – Europska sigurnosna i obrambena politika – European Security and Defence Policy

EDA – Europska obrambena agencija – European Defence Agency

UFEU - Ugovor o funkcioniranju Europske unije – Treaty on the Functioning of the European Union

FRONTEX - Agencija za europsku graničnu i obalnu stražu – European Border and Coast Guard Agency

EUROJUST - Europska jedinica za pravosudnu suradnju – European Union's Judicial Cooperation Unit

EUROPOL - Agencija Europske unije za suradnju tijela za izvršavanje zakonodavstva - European Union Agency for Law Enforcement Cooperation

EEAS - Europska služba za vanjsko djelovanje - European External Action Service

VMRO – DPMNE - Unutrašnja makedonska revolucionarna organizacija - Partija za makedonsko nacionalno jedinstvo

TABLICE I SLIKE

Tablica 1. Pozitivni i negativni aspekti globalizacije kroz spektar država.....	36
Tablica 2. Globalizacijski trendovi.....	38
Slika 1. Balkanski poluotok.....	15
Slika 2. Europske regije.....	18
Slika 3. Korupcija u regionu.....	21
Slika 4. Globalization World (ilustracija).....	27
Slika 5. Globalizacija (ilustracija).....	29
Slika 6. Konferencija „Prema Globalnoj strategiji EU, završna faza“.....	48
Slika 7. Višegradska borbena skupina.....	50

UVOD

Najvažniji argument razvoja koncepta humane sigurnosti jeste čovjekova prirodna želja da bude zaštićen od političkog nasilja i nereda, koje u posljednje vrijeme sve češće generiraju političke elite u nedemokratskim, hibridnim ili polu-demokratskim, pa čak i „demokratskim“ režimima. Koncept humane sigurnosti zagovara da svi relevantni subjekti imaju etičku i civilizacijsku odgovornost (država, društvo, ne-državni akteri, međunarodne-globalne organizacije...) pružiti svakoj individui sigurnost i zaštitu od svih oblika nasilja i prijetnji.

Nadalje, humana sigurnost nastoji povezati sigurnosnu i razvojnu komponentu, polazeći od teze kako *bez mira ne može biti razvoja, a bez razvoja ugrožen je mir*. Zbog toga, sredstvo za postizanje sigurnosti čovjeka ne može biti oružje nego trajni razvoj, koji ne generira samo privredni rast nego i jednakomjerno raspoređuje profite, obnavlja uništenu okolinu za slijedeće generacije. Snažnu potrebu razvoja koncepta humane sigurnosti nalažu i savremene transnacionalne (globalne) sigurnosne prijetnje. Tu prije svega ubrajamo nevojne prijetnje, kao što su pandemije AIDS-a i drugih virusnih oboljenja, ekološke posljedice globalnog zagrijavanja, siromaštvo, progoni ljudi na nacionalnoj, vjerskoj, etničkoj i rasnoj osnovi, što ima za posljedice veliki broj izbjeglica i raseljenih osoba i dr.¹

Na početku ovog magistarskog rada osvrnuti ćemo se na teorijsko-metodološki okvir rada u kojemu ćemo obraditi problem, predmet, ciljeve i na kraju sistem hipoteza. Posebna pozornost stavlja se na zemlje Zapadnog Balkana, sigurnosne politike, nacionalnu sigurnost, utjecaj međunarodnih organizacija i mnogo drugih bitnih faktora koji čine sveukupnost događanja na međunarodnoj sceni. Veliki su i sveobuhvatni problemi koji muče sve zamlje Zapadnog Balkana: ekonomska kriza, kriza izazvana infekcijom virusa Covid-19, migracije i migrantska kriza, organizirani kriminal i mnoge druge nelegalne radnje. Ovakva trajna nestabilnost država Zapadnog Balkana, rezultirala je nestabilnim i urušenim državama, to se dalje oslikava na svim poljima, koja bi trebala biti trajna i stabilna u jednoj „normalnoj“ i uređenoj državi. Narušeni su svi funkcionalni aspekti države, kako politički, socijalni, zdravstveni, obrazovni itd.

¹ Mirza Smajić, Zarije Seizović, Sead Turčalo; Humana sigurnost u postkonfliktnom kontekstu, Fakultet političkih nauka Sarajevo 2017, str. 7,8.

1. PRVI DIO: TEORIJSKO-METODOLOŠKI DIO

1.1. *Problem istraživanja*

U definiranju problema istraživanja ovog rada prvenstveno treba ustanoviti same aktere u sigurnosnim procesima. Zemlje Zapadnog Balkana, stanje i nusprodukti sigurnosnih procesa ovih zemalja, vodit će se kao glavni akteri u ovom radu. Problem istraživanja odnosio bi se na koorelaciju odnosa zemalja Zapadnog Balkana, njihovu povezanost ili ne povezanost, rast i razvojni put k Europskoj uniji. Na takvom i tom putu stoje velike nefunkcionalnosti u sistemu samih država, koje su uveliko urušene države. Od velike koristi je podrška europskog puta na koji trebaju ustrajati ove zemlje, potom proces pristupanja uz preduvjet jačanja temeljnih vrijednosti i vladavina prava, što bi u konačnici trebalo dovesti do održive demokratske, gospodarske i ekološke preobrazbe i socijalne osjetljivosti, čiji je cilj smanjivanje nejednake razvijenosti regija u Europi te bi se takvim državama izlazilo u susret kroz razne potpore.

1.2. *Predmet istraživanja*

Predmet istraživanja odnosio bi se na iznalaženje efikasnih strategija u borbi protiv svih negativnih utjecaja i prijjetnji za civilizaciju. Stvaranje pogodnog tla za efikasnu političku klimu koja će pozitivno utjecati i na suradnju među državama članicama. Predmet istraživanja predstavlja širok spektar sigurnosnih politika zemalja koje su u fokusu. Neefikasnost i tromost kako unutarnje tako i vanjske politike, utjecaj međunarodne zajednice na aktualne probleme, suradnja s NATO savezom, suradnja s međunarodnim organizacijama.

1.3. Ciljevi istraživanja

1.3.1. Društveni cilj istraživanja

Društveni cilj istraživanja zahtjeva kolektivnu odgovornost svih građana te pojedinačno osvještavanje svakog pojedinca. Cjelokupno društvo odgovorno je za okružje u kojem se ono i nalazi i živi ali i za djelovanje tog istog društva u datoj zajednici ili državi. Neizbježno je političko djelovanje, koje može biti efikasno ili neefikasno, kroz koje se oslikava i stanje jedne države a samim time i njeno stanovništvo. Vođeno tim političkim strujama, pozitivnim ili negativnim, društvo nadalje napreduje ili se urušava poput svoje urušene države.

1.4. Sistem hipoteza

1.4.1. Glavna hipoteza

Regionalni sigurnosni procesi na Zapadnom Balkanu determinirani su stupnjem demokratske konsolidacije na jednoj i integracijskih interesa država na drugoj strani.

1.4.2. Posebne hipoteze

Instrumenti koji će olakšati EU integracije zemalja Zapadnog Balkana. Mnogobrojni su faktori koji koče napredovanje ka putu „ozdravljenja“ zemalja Zapadnog Balkana. Sigurnosne politike imaju veliku zadaću u ostvarivanju ovog zadatka. Na tom putu stoje problemi koji su konstantni u svom postojanju i djelovanju, raznolike krize, korupcija, terorizam u raznim spektrima.

- Države Zapadnog Balkana su konstantni izvor nestabilnosti, kako u prošlosti tako i u sadašnjosti.
- Kriza koja je zahvatila cijeli svijet negativno utječe na daljnji razvoj i napredovanje u mogućim integracijama zemalja Zapadnog Balkana.

1.5. Način istraživanja

Ovo istraživanje se vrši kroz analize i komentare obrađenih tekstova. Svakodnevno praćenje sigurnosnih procesa zemalja Zapadnog Balkana, koji su raznoliki i ogledaju se kroz razne aspekte djelovanja u datoj državi. Način istraživanja provodi se praćenjem država Zapadnog Balkana.

1.5.1. Naučna i društvena opravdanost istraživanja

Naučna i društvena opravdanost istraživanja temelji se na kontinuiranom praćenju na planu stabilizacije stanja i aktera zemalja u regiji i okruženju.

1.5.2. Vremenski plan istraživanja

Vremenski plan istraživanja oslikava se kroz kontinuirani rad uz svakodnevno obnavljanje i analizu novih događanja kako na regionalnoj sceni tako i kroz doticaj međunarodne scene kroz sigurnosne procese.

2. DRUGI DIO: ZAPADNI BALKAN-GEOPOLITIČKI ZNAČAJ I STRATEŠKA KONTROLA

2.1. Pojam i određenje Zapadnog Balkana

Raspadom bipolarnih međunarodnih odnosa redefinira se političko, sigurnosno i gospodarsko određenje Jugoistoka Europe. Hladnoratovski status quo zamjenjuje se politikama europske integracije. Različit stupanj uključenosti postsocijalističkih zemalja novih demokracija u glavne institucionalne oblike euroatlantske i europske integracije (NATO i EU) rezultirao je uspostavom političke sintagme Zapadni Balkan. Formulom „bivša SFRJ minus Slovenija plus Albanija „, inicijalno EU, a potom prakseološki i NATO, izdvajaju iz regije jugoistočne Europe skupinu zemalja: Hrvatska, BiH, tadašnja SR Jugoslavija (danas Crna Gora, Kosovo i Srbija), Makedonija i Albanija koje najviše zaostaju u potrebnim tranzicijskim reformama. Autorica dokazuje da se unutar funkcionalnih regionalnih programa NATO-a i EU svaka zemlja Zapadnog Balkana procjenjuje i nagrađuje individualno što je u konačnici i dovelo do diverzifikacije institucionalnih veza tih zemalja sa NATO-om i EU.² Samo područje Zapadnog Balkana oduvijek se vodi kao goruća tema, kako kroz povijest i mnogobrojne ratove tako i u današnjici kroz poveznicu ovog područja s mnogobrojnim lošim konotacijama. Zapadni Balkan obuhvaća sve države jugoistočne Europe koje nisu članice Europske unije, a to su Bosna i Hercegovina, Albanija, Crna Gora, Srbija, Kosovo i Sjeverna Makedonija, ostale zemlje partneri su države jugoistočne Europe koje jesu zemlje članice Europske unije, Njemačka, Austrija, Hrvatska, Italija i Slovenija. Geomorfološki Zapadni Balkan obuhvaća zapadni dio balkanske planine na granici s Bugarskom i Srbijom. Samu ideju nastanka Zapadnog Balkana zagovarale su Francuska i Engleska, 2000. godine. Na

² Sadržaj dostupan na: Zemlje Zapadnog Balkana i ulazak u NATO i EU

<https://www.bib.irb.hr>

inzistiranje Francuske, iste godine se u Zagrebu održava summit EU-a sa „zemljama Zapadnog Balkana“, ujedno to je bio prvi summit izvan Europske unije. Takvo nešto, može se

reći, bilo je nametanje ulasku Hrvatske u zapadnobalkansku zajednicu država, što je sama Hrvatska izbjegavala od početka. Novi trendovi donose nove nesigurnosti a posebno na ovako „trusnom području“ kao što je Zapadni Balkan. Sama pandemija Covida-19 donosi veliku dodatnu krizu zemljama budućim članicama EU. Šefica Europske komisije Ursula von der Leyen, svojim izjavama obećala je financijsku pomoć zemljama Zapadnog Balkana, posebice sada u pandemiji koja vlada i širi se nezaustavljivo. Ona navodi da ova pandemija stavlja pred njih veliku odgovornost i obvezu u pomoći zemljama partnerima na zapadnom Balkanu, jer je upravo budućnost ovih zemalja u Europskoj uniji. Povjerenik za EU proširenje, Oliver Varhelyi, u pripremi je investicijskog plana za region, gdje bi se na taj način pokušalo ublažiti posljedice ove velike krize, koja je samo povećala već postojeću krizu, nezaposlenosti, slabog standarda, siromaštva i niz drugih socio-ekonomskih nepravilnosti na tom području. Europska unija nagovještava pozitivan odgovor ovim zemljama, budućim mogućim članicama, za njihovo pridruženje Uniji, ali kada bi se to točno moglo dogoditi, nije moguće tvrditi, jedino je moguće održavati pozitivnu dinamiku pridruženja Uniji. Tako da obećanja o pristupu Uniji za šest balkanskih država ostaje na snazi do daljnjeg i sam takav put k proširenju treba se konstantno snažiti i kontinuirano dograđivati. Samit i njegova osnovna poruka o proširenju, prema Europskoj komisiji, ostaje pozitivna, kako sada u trenutačnom stanju pandemije Covida-19, tako i ranije. Same zemlje ovih šest balkanskih država i njihove obveze nepobitne su i sasvim jednostavne, potrebno je ubrzati reforme i poboljšati ekonomiju. Republika Hrvatska, kao najmlađa članica Unije, koja je pristupila istoj u ljeto 2013. godine, prolazila je kroz osmogodišnje pregovore oko samog pristupanja, te i sama, takva država sasvim dobro razumije stanje zemalja kandidata. Hrvatska je u prvoj polovini 2020. godine, imala veliku ulogu u predsjedavanju Europskom unijom, nažalost aktualna pandemija je njeno predsjedanje stavila u drugi plan. Također veliki teret predstavlja i aktualna migrantska kriza, koja se pojačala pandemijom korona virusa. Zemlje zapadnog Balkana, i njihova trenutačna situacija, kako na ekonomskom planu tako i na bilo kojem drugom, izgleda različito od zemlje do zemlje. Bosna i Hercegovina je specifična zemlja koja ima tri nacije i narušene odnose, koji ne idu u prilog napredku samog društva. Reforme su spore i neučinkovite, društvo se guši u tromoj upravi i pravosuđu, koje ima tek slabe naznake poboljšanja. Sve ovo još uvijek nadgleda vojna misija EU, koja je stacionirana u Bosni i Hercegovini, a njena zadaća je

stabilizacija takvih narušenih i urušenih odnosa. Crna Gora, kao jedna od najmanje balkanske države ali s veoma razvijenim organiziranim kriminalom koji je uvučen u sve sfere života, veoma slabo ide ka napredku u borbi protiv takvog vida kriminala i korupcije, te samim tim takva država postaje savršeno tlo za razvitak kriminalnih radnji i unazadovanje društva. Jedini napredak ove države jeste u njenom članstvu u NATO od 2017. godine. Srbija, kao jedna od država bivše Jugoslavije, je i najveća, ali također s veoma razvijenim poremećenim vrijednostima u društvu, korupcija i kriminal našli su se na pogodnom tlu u ovakvim zemljama. Njen predsjednik iako se predstavlja kao proeuropski i otvoren za pregovore, često opovrgne svoja nastojanja te se protivi i kritizira EU. Još uvijek je potrebno veoma snažno raditi na odnosima u sferi demokratske kulture u ovoj zemji. Albanija, naginje k europskim vrijednostima i pokušava se držati tog puta, nadalje to je veoma teško u državi koja također ima ogromnih problema u pravosuđu, javnoj upravi isamom političkom sistemu države. Kosovo, kao novo-nezavisna država, ali ne i priznata od pet zemalja članica EU, stavlja se u veoma nezavidan i nesiguran polaožaj za pristupne pregovore a još više nemogućim za jednu buduću članicu. Također nepostojanje same vlade unutar ovakve države, otežave vođenje pregovora oko pristupanja. Sjeverna Makedonija, je možda u najboljoj situaciji oko samih pristupnih pregovora, također veliki značaj je i u preimenovanju u Sjevernu Makedoniju, te samim tim i okončanje sukoba s Grčkom oko takvog imena.

Ove zemlje koje povezuje Balkan, imaju veliku obvezu u provedbi tako ključnih reformi koje bi trebale donijeti političku, socijalnu i gospodarsku dobrobit, a upravo glavni akteri koji takve provedbe trebaju i moraju sprovesti su akteri političkog i civilog društva. Zemlje zapadnog Balkana može se reći da se nalaze na prekretnici i upravo će samo snažna volja i angažiranost, te odabir temeljnih vrijednosti koje se moraju njegovati i provoditi u samom društvu, te prakticiranje vanjske i regionalne politike i sve do gradiva koje budućí naraštaji trebaju učiti u školama. Ovakvi koraci nose sa sobom velike sigurnosne izazove, ali upravo takva povjesna prilika za boljom budućnošću čitavog društva, nedvojbeno potvrđuje obvezu da se reforme trebaju provoditi, naravno sve uz potporu Europske unije. Svaka zemlja ponaosob snosi veliku odgovornost ali i zaslugu za svaki napredak koji je ostvaren. Taj napredak može biti manji ili viši za svaku buduću članicu, ali dobrobit je i biti će obostrana kako za svaku zemlju zapadnog Balkana tako i za samu Uniju.

2.2. Historijski razvoj područja Zapadnog Balkana

Balkan je veoma bitan put, kopneni, koji seže između Zapadne Europe i jugozapadne Azije, s tim vodeći se posjeduje snažnu stratešku bitnost. Ako bi se vratili u prošlost, Balkan je velikim dijelom bio politički ujedinjen pod Bizantom te potom pod Otomanskim Carstvom, centar ova oba carstva nalazio se u Anatoliji (današnji azijski dio Turske). Balkan je tada i kao takav, a pod vodstvom Bizanta, glasilo za veoma „suvremen“ dio Europe, vremenom je taj rast u razvoju drastično opadao te je glasilo za najmanje razvijen dio kontinenta. Razlog tome jeste europska politika i trgovina koja je bila usmjerena k Atlanskom oceanu, koji je bio velika svjetska raskrsnica svih puteva. Na drugu stranu Otomansko Carstvo biva odbačeno i izuzeto od mnogobrojnih ekonomskih i političkih zbivanja.

Jugoistočna Europa ponovno je postala predmetom interesa velikih svjetskih sila. Prostor koji je krajem prošlog stoljeća pretrpio ogromnu štetu u svjetlu ratnih sukoba i za čiju budućnost se vjerovalo da je čvrsto vezana uz euroatlantske institucije, postao je igralište za nadmetanje raznih globalnih aktera. Dok s jedne strane SAD i EU pokušavaju zadržati svoj dominantan utjecaj u regiji nastavkom provođenja euroatlantskih integracija, države poput Rusije, Turske i zemalja Perzijskog Zaljeva pokušavaju projicirati svoj utjecaj na regiju, iako se njihove razine ambicije razlikuju. Ispreplitanje utjecaja raznih vanjskih aktera u sprezi s političkim elitama u regiji dovelo je do izuzetno složene i nestabilne političko – sigurnosne situacije. U ovom radu pokušati će se razložiti relevantni akteri i prateći procesi u svrhu boljeg razumijevanja njihovog (de)stabilizirajućeg utjecaja na regiju Jugoistočne Europe.

Iz povijesno - kulturološke i geostrateške perspektive, regija Jugoistočne Europe podrazumijeva izuzetno složen dio europskog kontinenta ispunjen međusobnom dinamikom raznih međunarodnih aktera te s njima povezanim raznim političko-kulturnim konceptima uređenja države i društva koji su često bili međusobno suprotstavljeni. Kao rezultat takvih povijesnih previranja i različitih vanjskih utjecaja, regija je postala iznimno heterogeno područje nastanjeno raznim etničko - vjerskim skupinama koje često imaju dijametralno suprotne vrijednosti te njima određene interese i ciljeve. Raspadom globalne blokovske strukture i odumiranjem dotadašnjih europskih komunističkih režima, krajem 20. stoljeća euroatlantska zajednica predvođena Sjedinjenim Američkim Državama (SAD-om) uspjela je popuniti nastali političko – sigurnosni vakuum te nametnuti svoj primat u svijetu.

Disolucijom SFR Jugoslavije u Jugoistočnoj Europi također je nastao vakuum koji je omogućio zapadnim silama da svojim vojno-političkim djelovanjem ostvare dominantan utjecaj u regiji koji traje do danas.

Slika 1. Balkanski poluotok (osvjetljeni dio)

Balkan je pojam koji definira dio jugoistoka Europe i zapada Azije na različite načine te dobiva ime po planini Balkan u Bugarskoj. Kao pojam, relativno je novijeg vijeka i prvi su ga uveli u uporabu putopisci Njemačkog govornog područja. S vremenom se mijenjala konotacija Balkana, od Turskog dijela Europe do arhetipa neuređene i ratoborne regije. Mijenjala su se i primarna određenja Balkana; od kulturne regije, geografske, političke, itd. „Balkanski poluotok“ jedan je od najčešćih određenja Balkana u javnom mišljenju i medijima. Geografski gledano, Balkan ne može biti poluotok po opće prihvaćenim definicijama poluotoka. Poluotok je dio kopna okružen morem sa tri strane, s tim da je nužno da kopnena strana bude kraća od morskih profila.³

³ Preuzeto sa: <https://www.geopolitika.news/analize/marin-kutuzovic-hrvatska-i-balkan/>

2.3. Nedoumice oko postojanja Balkanskog poluotoka

Kako bismo shvatili zašto je ta regija bitna za sigurnost Europe, potrebno je napomenuti da važnost Jugoistočne Europe izvire iz njenog geostrateškog položaja; regija predstavlja prirodni „most“ između Zapada i Istoka, tj. Srednje i Zapadne Europe s jedne strane te Turske (i Bliskog istoka) te područja Sredozemlja s druge. Iako je takav položaj omogućavao da kroz regiju prolaze razni trgovinski pravci te da bude poveznica raznih kultura i naroda u punom i pozitivnom smislu riječi, oduvijek je bila prisutna i borba raznih aktera za dominacijom tim prostorom zbog mogućnosti projiciranja i / ili sprječavanja utjecaja prema Srednjoj i Zapadnoj Europi. Drugim riječima, kontrola nad ovim prostorom omogućuje određenoj državi ili savezu država razne ekonomske, političke i vojne prednosti potrebne za jačanje vlastitog položaja na međunarodnoj sceni u kontekstu utjecaja na unutrašnjost kontinenta. Stoga se često u modernoj literaturi za područje Jugoistočne Europe tj. Zapadnog Balkana⁴ koristi izraz „meko tkivo Europe“⁵. Upravo taj izraz dočarava međuovisnost stabilnosti jugoistočnog dijela kontinenta s njegovim zapadnijim dijelovima, zbog čega prostor transatlantske zajednice i prostor Jugoistočne Europe danas čine jedinstveni sigurnosni prostor.⁶

Sukladno spomenutom potencijalu regije za (de)stabilizaciju, ne čudi zainteresiranost raznih aktera za jačanjem vlastitog utjecaja u njoj. Kao što je već spomenuto, zapadne sile već više od dva desetljeća suvereno upravljaju političkim procesima ovih prostora. Tu se ponajprije ističu Europska unija (EU) i Sjevernoatlantski Savez (NATO) te od pojedinačnih zemalja SAD kao jedina svjetska velesila i određene europske države poput Njemačke, Ujedinjenog Kraljevstva i Italije. Njihov utjecaj na regiju do sada je u većini slučajeva bio pozitivan i

⁴ Pojam Zapadni Balkan počeo se koristiti od strane institucija Europske unije krajem 1990-ih godina. Pojam je isključivo političke naravi budući da ne odražava logičnu društveno-geografsku cjelinu, nego označava države nastale raspadom SFR Jugoslavije koje još uvijek nisu članice Europske unije uz dodatak Albanije. Budući da je pojam političke naravi, promjenjiv je sukladno pristupanju pojedine države EU. Tako je i Hrvatska bila smatrana dijelom Zapadnog Balkana do pristupanja u punopravno članstvo EU 2013. godine. Budući da su predmet ovog rada ponajprije države koje nisu članice transatlantskih institucija a spadaju pod Jugoistočnu Europu, autor će koristiti oba izraza.

Objašnjenje pojma Zapadni Balkan dijelom je preuzeto iz Slukan Altić, M., *Hrvatska kao zapadni Balkan – geografska stvarnost ili nametnuti identitet?*, Društvena istraživanja br. 2 (112), 2011. g., str. 410

⁵ Ivan Krastev (2015), „*The Balkans are the soft under belly of Europe*“, Financial Times, Dostupno na: <https://www.ft.com/content/2287ba66-8489-11e4-bae9-00144feabdc0>

⁶Knezović, S., „*The impact of NATO*“, u Lange, S., Nechev, Z. i Trauner, F., ur., *Resilience in the Western Balkans*, Izvješće Instituta za sigurnosne studije Europske unije br. 36, 2017.g., str.35 , Dostupno na: https://www.ies.be/files/Report_36_Resilience%20in%20the%20Western%20Balkans_0.pdf

dobrodošao – od iznimno važne vojno – političke uloge u okončavanju ratova i etničko - vjerskih sukoba devedesetih godina, preko diplomatskih napora u jačanju dobrosusjedskih odnosa i međusobnog povjerenja u post-kriznom razdoblju, pružanja sigurnosnih jamstava protiv sprječavanja novih sukoba stacioniranjem snaga NATO-a u BiH i Kosovu do pružanja pomoći u izgradnji vrlo slabih institucionalnih i gospodarskih kapaciteta država kroz proces euroatlantskih integracija.

Ipak, uz sve navedene uspjehe, trenutna političko - sigurnosna situacija na jugoistoku Europe teško se može nazvati jednostavnom, stabilnom ili dovršenom. Svjetska gospodarska kriza, dolazak Donalda Trumpa na čelo SAD-a, Brexit, rast antieuropskih i populističkih stranaka u EU te sigurnosna prijetnja od terorizma natjerale su ključne aktere da svoju energiju usmjeravaju na rješavanje internih problema što je posljedično dovelo do zamora u pružanju euroatlantske perspektive Jugoistočnoj Europi. Ovakvu situaciju spremno su dočekale države poput Rusije i Turske koje su kroz povijest tradicionalno bile povezane s ovom regijom, ali i neki novi akteri koji spretno iskorištavaju mogući politički vakuum poput arapskih država Perzijskog zaljeva. Iako je utjecaj tih država u regiji za sada ograničen, cijevi im u većini slučajeva nisu komplementarni te nemaju kapacitete za podrivanje trenutnog *statusa quo* u većoj mjeri, njihova prisutnost ipak izaziva određenu dozu zabrinutosti za budućnost regije.

Na koncu, kao jednako važne aktere u kreiranju političko – sigurnosne situacije u regiji potrebno je istaknuti i same države regije. Iako je svakoj državi Zapadnog Balkana ključni strateški cilj članstvo u EU i NATO-u (osim Srbije⁷), njihove političke elite savršeno su svjesne natjecanja globalnih aktera za stratešku prevlast u regiji i koriste tu činjenicu za jačanje vlastitih pozicija. Drugim riječima, razumiju geostrateški značaj jugoistoka Europe u oblikovanju transatlantske sigurnosne arhitekture te raznim metodama poput balansiranja ili ucjenjivanja pokušavaju ostvariti maksimalnu dobit što nije uvijek u skladu s dobrobiti cjelokupne regije pa čak niti vlastitih država. U sljedećim poglavljima pokušati će se prikazati utjecaj svih navedenih vanjskih i unutarnjih aktera i pratećih procesa u oblikovanju političko – sigurnosne situacije Jugoistočne Europe.

⁷ Srbija je jedina država zapadnog Balkana koja službeno nije izrazila želju za članstvom u NATO-u, što je u skladu s njezinom politikom vojne neutralnosti u odnosu na postojeće vojne saveze proglašenom u Narodnoj skupštini Srbije 2007. godine..

(Slika 2.) Europske regije

„Pojam **Balkan** obojen je negativnim značenjima: nasilje, vjerska i etnička nesnošljivost, sveopća nazadnost i podjeljenost. U engleskom jeziku riječ **balkanisation** ([balkanizacija](#)) označava neizlječivu rascjepkanost i netrpeljivost između frakcija unutar neke grupe. Zato se ta riječ na rubnim područjima izbjegava i ponekad smatra pogrdnom. U nekim zemljama bivše Jugoslavije koristi se i pojam balkanska krčma, koji se proslavio zbog [Krežine](#) rečenice: "Kad se u balkanskoj krčmi pogase svjetla, onda sijevaju noževi." Postoji i neutralniji izraz za Balkan, a to je **Jugoistočna Evropa**. „⁸

⁸ Dostupno na: <https://bs.wikipedia.org/wiki/Balkan>

2.4. Zemlje Zapadnog Balkana „Zarobljene države“

2.4.1. Što je „zarobljena država“?

Kada moćni pojedinci i grupe koriste korupciju kako bi oblikovali nacionalne politike, zakone i ekonomiju u korist vlastitih privatnih interesa. Tako Transparency International opisuje fenomen zarobljene države, te precizira da on omogućava korumpiranim da zadrže svoju moć, obogate se od države i izbjegnu kaznu. Obični građani, stoji u izvještaju, to plaćaju gubitkom sredstava za život, lošim javnim uslugama, ograničenim mogućnostima i gubitkom povjerenja u demokratiju jer smatraju da vladine institucije služe privatnim interesima.⁹

Države Zapadnog Balkana svrstane su u isti koš, nalaze se na istoj listi. Ovakvoj situaciji pogoduje visoka razina nekoordiniranosti na svim razinama vlasti od lokalnih do izvršne vlasti. Gdje je god moguće i pruža se šansa, zlouporabljava se položaj, od službenika do vrha države. Korupcija na visokoj razini koja ostaje nekažnjena i nekažnjiva omogućava daljnji procvat te iste korupcije. Sudstvo koje bi trebalo biti regulativno tijelo države, podupire okružje koje omogućava procvat korupcije, nepostojanje zakona i ne provođenje istih.

Zemlje zapadnog Balkana, i njihova trenutačna situacija, kako na ekonomskom planu tako i na bilo kojem drugom, izgleda različito od zemlje do zemlje. Bosna i Hercegovina je specifična zemlja koja ima tri nacije i narušene odnose, koji ne idu u prilog napredku samog društva. Reforme su spore i neučinkovite, društvo se guši u tromoj upravi i pravosuđu, koje ima tek slabe naznake poboljšanja. Sve ovo još uvijek nadgleda vojna misija EU, koja je stacionirana u Bosni i Hercegovini, a njena zadaća je stabilizacija takvih narušenih i urušenih odnosa.

Bosna i Hercegovina je pod povećalom promatranja, posebno jer je zemlja kandidat za EU a jedan od prvobitnih uvjeta ka europskom putu jest smanjenje korupcije, na žalost većina vlada

⁹ Dostupno na: www.slobodnaevropa.org

ovih zemalja u tom projektu demokratiji vladavine zakona, ne uspijevaju pokazati potpunu posvećenost. Crna Gora, kao jedna od najmanje balkanske države ali s veoma razvijenim organiziranim kriminalom koji je uvučen u sve sfere života, veoma slabo ide ka napredku u borbi protiv takvog vida kriminala i korupcije, te samim tim takva država postaje savršeno tlo za razvitak kriminalnih radnji i unazadovanje društva. Jedini napredak ove države jeste u njenom članstvu u NATO od 2017. godine. Crnu Goru bi mogli označiti sa ne tako slabim rezultatima ali također kao veoma urušenu i zarobljenu državu. Njen bitni napredni faktor jeste put k europskim integracijama ali na tom putu stoji još puno prepreka u vidu neorganizacije vladavine prava, netransparentnost izbora i izbornih rezultata, financiranje političkih partija i tkao dalje. Sve su to evidentni dokazi efekta zarobljene države.

Srbija, kao jedna od država bivše Jugoslavije, je i najveća, ali također s veoma razvijenim poremećenim vrijednostima u društvu, korupcija i kriminal našli su se na pogodnom tlu u ovakvim zemljama. Njen predsjednik, iako se predstavlja kao proeuropski i otvoren za pregovore, često opovrgne svoja nastojanja te se protivi i kritizira EU. Još uvijek je potrebno veoma snažno raditi na odnosima u sferi demokratske kulture u ovoj zemji.

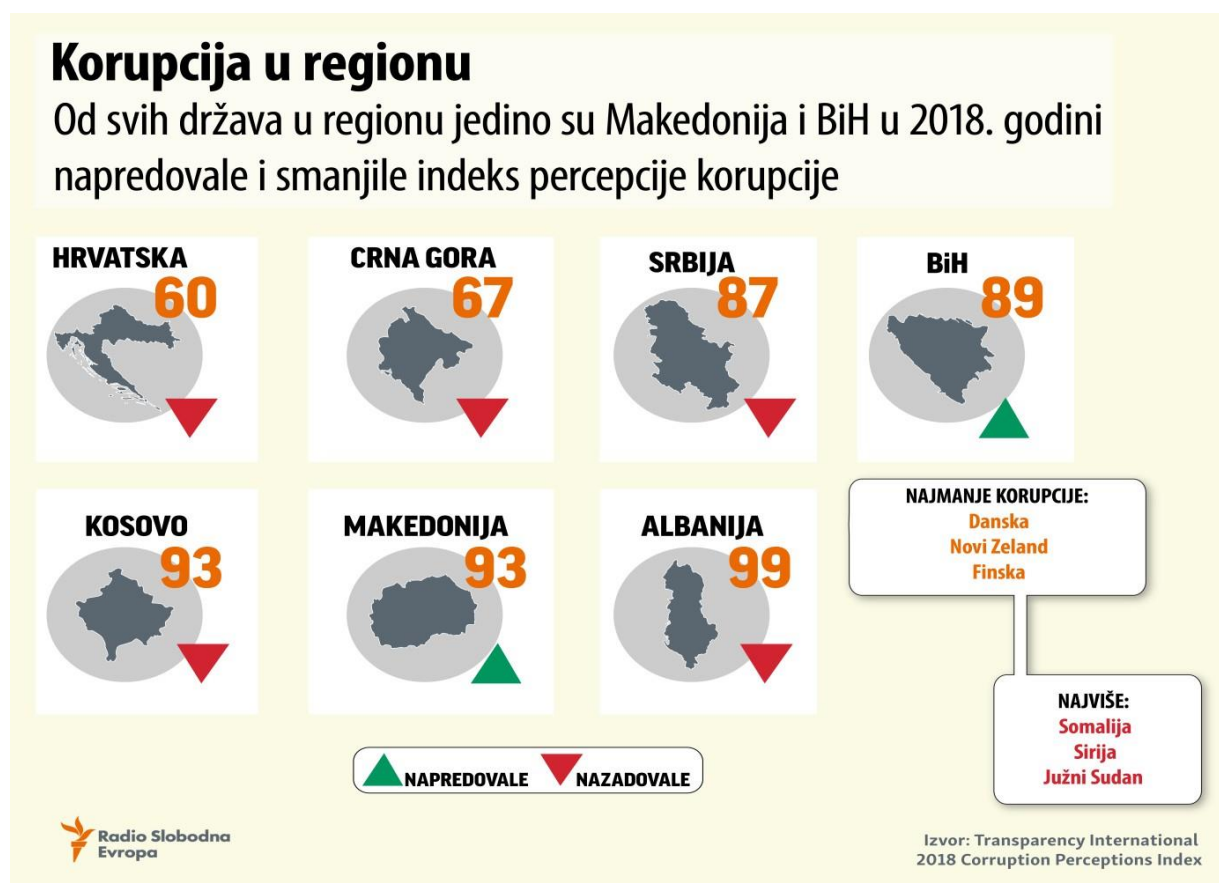
Albanija, naginje k europskim vrijednostima i pokušava se držati tog puta, nadalje to je veoma teško u državi koja također ima ogromnih problema u pravosuđu, javnoj upravi i samom političkom sistemu države. Kosovo, kao novo-nezavisna država, ali ne i priznata od pet zemalja članica EU, stavlja se u veoma nezavidan i nesiguran polaožaj za pristupne pregovore a još više nemogućim za jednu buduću članicu. Također nepostojanje same vlade unutar ovakve države, otežave vođenje pregovora oko pristupanja. Sjeverna Makedonija, je možda u najboljoj situaciji oko samih pristupnih pregovora, također veliki značaj je i u preimenovanju u Sjevernu Makedoniju, te samim tim i okončanje sukoba s Grčkom oko takvog imena.

Ove zemlje koje povezuje Balkan, imaju veliku obvezu u provedbi tako ključnih reformi koje bi trebale donijeti političku, socijalnu i gospodarsku dobrobit, a upravo glavni akteri koji takve provedbe trebaju i moraju sprovesti su akteri političkog i civilog društva.

Zemlje zapadnog Balkana može se reći da se nalaze na prekretnici i upravo će samo snažna volja i angažiranost, te odabir temeljnih vrijednosti koje se moraju njegovati i provoditi u samom društvu, te prakticiranje vanjske i regionalne politike i sve do gradiva koje budućí naraštaji trebaju učiti u školama. Ovakvi koraci nose sa sobom velike sigurnosne izazove, ali upravo takva povjesna prilika za boljom budućnošću čitavog društva, nedvojbeno potvrđuje

obvezu da se reforme trebaju provoditi, naravno sve uz potporu Europske unije. Svaka zemlja ponaosob snosi veliku odgovornost ali i zaslugu za svaki napredak koji je ostvaren. Taj napredak može biti manji ili viši za svaku buduću članicu, ali dobrobit je i biti će obostrana kako za svaku zemlju zapadnog Balkana tako i za samu Uniju.

Zarobljena država predstavlja idealno stanje koje se oslikava u nemogućnosti bilo kakve borbe s korupcijom, jer ista predstavlja dobru podlogu za moćne pojedince i grupe koji preuzimaju kontrolu nad izvršavanjem državnih odluka i istu tu korupciju koriste kao sredstvo izbjegavanja pravde.

(Slika3) <https://www.slobodnaevropa.org/a/transparency-korupcija-populizam/29736489.html>¹⁰

¹⁰ Dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/transparency-korupcija-populizam/29736489.html>

Kako navodi Transparency International (TI), najkorumpiranije zemlje Zapadnog Balkanasu: Albanija, Makedonija i Kosovo, sljede ih Bosna i Hercegovina i Srbija te Crna Gora i Hrvatska. Sve ove zemlje karakterizira ograničen ili nikakav napredak u oblasti borbe protiv korupcije, te je ista u samom zamahu što im osiguravaju također urušene institucije, neefikasno sudstvo, nedostatak političke volje i tako dalje.

"Korupcija nagriza demokratiju i proizvodi začarani krug u kojem se potkopavaju demokratske institucije, dok su slabije institucije sve manje u mogućnosti da kontrolišu korupciju. Mnoge demokratske institucije širom svijeta su u opasnosti, često zbog lidera sa autoritarnim i populističkim tendencijama. Moramo učiniti više, kako bi se sistemi provjere ojačali i kako bi se prava građana i građanki zaštitila", rekla je Patricia Moreira, generalna direktorica TI.¹¹

2.5. Republika Hrvatska u Schengenu do 2024. godine

Republika Hrvatska je ispunila tehničke uvjete za ulazak u šengen zonu. To podrazumijeva ispunjenje tehničkih kriterija šengena, opremanje graničnih prijelaza, potrebna infrastruktura na samim granicama a koje su u skladu s europskim kriterijima, ulaganje u informatičke sustave, uspostava sustava viza. Pored ovih tehničkih kriterija veoma su bitni politički kriteriji, unutarnja politička situacija, borba protiv korupcije i organiziranog kriminala i efikasnost pravosuđa. Velike su prednosti šengenskog prostora, ili drugim rječima Europe bez granica, gdje se nudi sloboda kretanja ljudi i roba, unutar područja na kojem su ukinute kontrole granica za sve putnike. Na taj način i zahvaljujući šengenskoj zoni, građani bi mogli živjeti, raditi i studirati bilo gdje u Europskoj uniji. A samim time bi se otvorili novi horizonti turizma te olakšavanje putovanja turistima ali i poslovnim ljudima. Hrvatskom pristupu u prostor šengena, nije išla na ruke migrantska kriza a ni pandemija virusa Kovid -19.

¹¹ Dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/transparency-korupcija-populizam/29736489.html>

2.6. Mali Schengen – dobra ideja ili propast ?

Deklaracija o namjerama o uspostavljanju „malog Šengena“, potpisana je 10.10.2019. godine, u Novom Sadu.

Tri vodeća čelnika, triju država, predsjednik Srbije, premijer Sjeverne i premijer Albanije, složili su se oko jednog cilja, a to je omogućavanje protoka ljudi i robe kroz region bez nepotrebnih administrativnih procedura. Cilj istog jeste, oporavak ekonomije i stabilizacija političke situacije. Sastanak triju predsjednika rezultirao je s četiri mjere koje je potrebno bilo potrebno provesti na početku inicijative „malog Schengena“. Mjere bi trebale donjeti dobrobiti svih njihovih građana, a one su, sloboda kretanja između ove tri zemlje kroz omogućavanje putovanja osobnom iskaznicom, kretanje radne snage i priznavanje kvalifikacija i diploma. Slobodan protok robe bio bi objedinjen uvođenjem 24 satnog rada svih inspekcijских službi, gdje bi se osigurao zajednički paket dokumentacije koja je potrebna za tranzit roba u okviru zemalja članica ove predložene inicijative a sve po uzoru na zemlje članice Europske unije. Ovakav sporazum doveo bi do jedinstvene politike udruženih zemalja, koja bi podrazumijevala slobodu kretanja preko granica, bez kontrole i predstavljala bi suradnju među zemljama regije.

„Srbija je u 2018. godini, prema podacima Republičkog zavoda za statistiku, ostvarila uvoz u Bosnu i Hercegovinu u vrijednosti od 1.523.276.800 dolara, dok je za isti period iz Bosne i Hercegovine ostvarila uvoz od 684.322.900 dolara.

U Sjevernu Makedoniju Srbija je ostvarila izvoz od 740.975.600 dolara, dok je uvoz iz te zemlje u Srbiju iznosio 270.105.400 dolara.

Najveći nasrazmjer izvoza i uvoza Srbija je ostvarila s Crnom Gorom, gdje je u tu zemlju izvezla roba za 905.305.700, a iz nje uvezla svega 71.305.500 dolara.

Srbija je u Albaniju izvezla roba za 159.471.200, a iz te zemlje uvezla 52.716.000 dolara. Za sada ne postoje projekcije koje bi pokazale da li bi Srbija kroz “mali Schengen” dodatno pojačala ekonomsku dominaciju u odnosu na susjedne zemlje, ili bi “mali Scengen” osnažio

ekonomiju cijelog regije.“¹² Nadalje je li uopće moguće sprovesti u stvarnost Mali Schengen, sporazum koji bi osigurao slobodu protoka, roba, kapitala, ljudi i usluga na Zapadnom Balkanu, kojeg su najavili predsjednik Srbije i premijeri Albanije i Sjeverne Makedonije. Cilj ovog sporazumje da se do kraja 2021. godine stvore uvjeti da građani ove tri zemlje “maksimalno” uz ličnu kartu mogu preći granice svake od tri države, da se smanje milionski gubici i dugo čekanje kamiona na granicama te otvori tržište rada. Da li je uopće moguće takav sporazum pokrenuti u državama koje imaju niz nerješениh političkih pitanja, ili je najava ovakvog sporazuma tek probni balon upućen Europskoj uniji. Otvaranjem granica za protok roba kojima bi se služili obočni ljudi kojima bi se omogućilo lakše putovanje a samim tim dolazi do velike koristi u privredi ali također to bi značilo da bi se tim istim granicama mogli služiti i razni šverceri, kriminalci i dileri. Sličan sporazum je i sporazum CEFTA.

„Sporazum o izmjeni i pristupu Srednjoeuropskom sporazumu o slobodnoj trgovini (CEFTA 2006) potpisan je 19. prosinca 2006. u Bukureštu, a za Bosnu i Hercegovinu stupio je na snagu 22. studenog 2007. Sporazum je objavljen u "Službenom glasniku BiH" - Međunarodni ugovori broj: 9/07. Potpisnice sporazuma su Albanija, Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Makedonija, Moldavija, Crna Gora, Srbija i Misija privremene uprave Ujedinjenih naroda na Kosovu, u ime Kosova, u skladu s Rezolucijom 1244 Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda. Ulaskom u EU Hrvatska je istupila iz CEFTA-e. Potpisivanjem CEFTA-e 2006. stranke su izrazile svoju predanost poboljšanju trgovinske i investicijske politike zemalja jugoistočne Europe. Uspostavlja područje slobodne trgovine u skladu s odredbama ovog sporazuma i pravilima i postupcima Svjetske trgovinske organizacije. Sporazum je u potpunosti usklađen s pravilima i postupcima Svjetske trgovinske organizacije i odredbama Europske unije, a djelotvorno se provodi, a pruža okvir za pristupanje stranaka CEFTA-e EU-u.“¹³ Sporazumu CEFTA sadržava je mogućnost proširenja i napredka, ali je isti narušen zbog postojanja političkih sporova, u periodu kada je Kosovo uvelo takse Bosni i Hercegovini i Srbiji.

¹² Dostupno na: <https://balkans.aljazeera.net teme/2019/11/23/grafika-mali-schengen-i-razmjena-roba-na-zapadnom-balkanu>

¹³ Dostupno na: <http://www.mvteo.gov.ba/Content/Read/regionalni-trgovinski-odnosi-cefta>

2.7. Strategija za Zapadni Balkan

Reintegracije zemalja Zapadnog Balkana su neophodne kako bi se dalje mogla razvijati kao država građanske demokracije, nadalje neophodno je da politički, sigurnosni, vjerski, kulturni i drugi subjekti javnog i društvenog života, a također i međunarodna zajednica koja djeluje na tlu Bosne i Hercegovine, te i pojedinci, građani, ustraju u djelovanju ili pak volji za budućim djelovanjem na svim ovim segmentima, jer je jedinstveni cilj demokratsko političko uređenje i samim tim i njeno društvo, siguran pravni poredak. Strategija EU za Zapadni Balkan je jasna, postoji niz konkretnih zadataka koje je potrebno ispuniti kako bi svih šest zemalja Zapadnog Balkana postale punopravne članice EU. Sprovođenje u djelo ovakvih postavljenih zadataka doprinjet će kvalitetnijem životu samih ljudi ovih zemalja i datih regija, cilj je približiti se europskim standardima. Veliki su zadaci koje EU postavlja pred države Zapadnog Balkana, vladavina prava, društveno-ekonomski razvoj, sigurnost, dobra prometna infrastruktura, energetska povezanost, dobrosusjedski odnosi koji su veoma bitni za zemlje članice, sve su to zadaci koje je EU postavila pred države Zapadnog Balkana. Propusnica kod EU za zemlje Zapadnog Balkana kao punopravne članice ovog saveza jeste ispunjenje njenih predstavljenih uvjeta. Kako i hoće li se isto dogoditi, da zemlje Zapadnog Balkana postanu i punopravne članice zavisi isključivo od njih samih, od njihovih nadležnih organa u datoj državi i brzini rješavanja istih problema.

2.8. Integracije Bosne i Hercegovine u NATO članstvo

Bosna i Hercegovina teži članstvu u NATO za razliku od Srbije, koja propagira svoju vojnu neutralnost. Preduvjet za članstvo u NATO, Bosna i Hercegovina već gradi. Jedan od bliskih partnera NATO-a u Bosni i Hercegovini je Predsjedništvo BiH. Uprkos dobroj volji Bosne i Hercegovine za pristupanjem u NATO članstvo, krucijalni su problemi koji koče sam pristup. Veoma osiromašen državni budžet, aktualna pandemija Korona virusa, politička nestabilnost i tako dalje. Veliki su reformski zadaci koji čekaju Bosnu i Hercegovinu, ali upravo NATO pružat će podršku vlastima u nastojanjima integracija za članstvo u savezu.

2.9. Sigurnosni izazovi u Bosni i Hercegovini

„Joseph S. Nye smatra da što smo svjeniji teorije to su nam jasniji putevi kojima idemo, poredeći teoriju s mapama „koje nam pomažu da se snalazimo na nepoznatom terenu“ (Nye, 2006: 24). Zbog toga jeneophodno radi boljeg razumijevanja transformacije tradicionalne sigurnosti i razloga snalaženja uloge pojedinca kao referentnog objekta sigurnosti putem nekih od ključnih klasičnih teorija sagledati ulogu ponedinca, države, međunarodne zajednice u međunarodnoj politici.“¹⁴ Korupcija i terorizam su najveći i najštetniji sigurnosni izazovi za Bosnu i Hercegovinu. Veliki su izazovi pred ovom državom ako se želi k Europskom putu. Može se reći da su terorizam i korupcija samo kap u moru problema ali su i krucijalni element koji prevaže i čini veliku štetu jednom društvu. Korupcija stvara ekonomsko osiromašenje svih građana, nezaposlenost također, javlja se sveopće nezadovoljstvo koje kulminira socijalnom nepravdom jednog društva. Na drugoj strani korupcija onemogućava daljni napredak zemlje, sprječava priliv novih stranih investicija i njenih investitora koji bi ulagali u Bosnu i Hercegovinu. Nadalje kriza koja je potaknuta novim virusom Covida 19, nemjerljiva je kako na ekonomskom planu tako i na zdravstvenom planu. Brzina kojom se virus proširio na cijeli svijet je nevjerojatna, posljedice se ogledaju na globalnom planu i biti će potrebno puno vremena za oporavak i povratak na prijašnje stanje. Još jedna od velikih kriza koja je zahvatila Bosnu i Hercegovinu je migrantska kriza, koja je započela od 2018 godine i uzima sve više zamaha. Unsko sanski kanton je najpogođeniji upravo zato jer se graniči s Republikom Hrvatskom i od kuda migranti danonoćno pokušavaju prebjeći i doći do jedne od država Europske unije. Očaj ovih ljudi je ogroman, ali nitko za njih nema sluha, prepušteni su sami sebi. Postojeći prihvatni centri su prepuni a o izgradnji novih se konstantno vode pregovori jer nijedna lokalna zajednica ne želi nove kampove na svojem teritoriju ni u njima novi broj izbjeglica i migranata. Što se tiče Republike Srpske i smještaja migranta u području tog entiteta odgovor je od početka negativan jer vlasti RS-a ne žele migrante na svom području. Bosna i Hercegovina nije i ne može riješiti problem smještaja migranata, iako je od strane Europske unije od 2018. godine za potrebe migrantske krize izdvojeno 34 milijuna eura.

¹⁴ Smajić Mirza; Seizović Zarije; Turčalo Sead, Humana sigurnost u postkonfliktnom kontekstu, Fakultet političkih nauka Sarajevo, 2017.

3.TREĆI DIO: GLOBALIZACIJA NA POČETKU 21. STOLJEĆA-TRENDOVI I RAZVOJ

Iako je svijet u određenoj mjeri bio povezan i prije 20. stoljeća, izuzetan skok u njegovoj međuovisnosti odvio se od perioda industrijske do informatičke revolucije, da bi se kroz informacijsko-komunikacijske tehnologije povezao do razine koju je bilo nemoguće predvidjeti. Ključan naglasak je da se povezivanje svijeta dogodilo u svim sferama i na svim razinama. Države su se počele povezivati u velike političko-ekonomske supra-nacionalne zajednice poput Europske unije, NAFTE-e, Afričke unije, ASEAN-a, Mercosura ili Šangajske organizacije. Također su ojačale ili oformljene međunarodne organizacije globalnoga karaktera poput UN-a, WTO-a, Svjetske banke i Međunarodnoga monetarnog fonda. Financijske institucije i najvažnije svjetske burze povezane su u realnome vremenu, a multinacionalne korporacije djeluju u gotovo svakoj državi svijeta. Pojedinci svojim objavama na društvenim mrežama dopiru do svakoga kućanstva koje ima pristup Internetu. Jednostavno rečeno, danas je čitav svijet umrežen i ono što se dogodi u jednome dijelu svijeta može imati globalni utjecaj, ali vrijedi i obratno, da sve što se globalno događa ima utjecaj na sve. U nastavku poglavlja opisuje se koji su to bili ključni događaji koji su doveli do opće integracije svijeta, koja su to pojmovna određenja globalizacije te kakva se globalizacija očekuje u budućnosti.

(Slika 4.) Photo by: Globalization World.

3.1. Novi svjetski poredak kao početak suvremene globalizacije

Od završetka Drugoga svjetskog rata svijet je bio podijeljen na dva suprotstavljena bloka, što su kasnije novinari nazvali Hladnim ratom. Hladni rat predstavlja borbu dvaju blokova svim sredstvima, prije svega propagandnim, za ekonomsku i političku dominaciju. U tome periodu, koji je trajao od polovice 20. stoljeća do početka devedesetih godina, svijet je prolazio kroz djelomičnu globalizaciju u kojoj je dolazilo do jačega unutarnjeg povezivanja unutar dva suprotstavljena bloka. Povezivanje svijeta između istočnoga i zapadnoga bloka nije bilo moguće, dapače postojala je stvarna opasnost od mogućega rata s apokaliptičnim ishodom. Zbog snažne ekonomske krize i razvojnoga zaostajanja istočnoga bloka, 90-ih godina dolazi do njegovoga raspada, što je dovelo svijet u potpuno nove okolnosti, a Zapadu je omogućen politički i ekonomski ulazak na istočna tržišta što je poslužilo kao snažan impuls povezivanju svijeta. U osvajanju istočnih postkomunističkih tržišta treba uzeti u obzir političku tranziciju, odnosno političku devastiranost postkomunističkih zemalja što je dovelo do gubitka ekonomske i političke moći vlastitih država kroz velike koruptivne aktivnosti, primjer za to su tzv. Oligarsi u Rusiji. U trenutku raspada istočnoga bloka, a svijet je ušao u fazu unipolarnoga svijeta uz samo jednu dominantnu silu – Sjedinjene Američke Države. Kako je svijet bio suočen samo s jednom supersilom, globalizacijski procesi postali su snažniji jer je upravo SAD prednjačio u širenju globalizacije u kojoj se ponekad i krila želja za dominacijom. Nastanak Interneta je prvotno zamišljen kao svojevrsna sigurnosna komunikacija između računala u slučaju rata SAD-a s Istočnim blokom, kasnije je dobio svoju komercijalnu upotrebu razvojem računala¹⁵. Spojem Interneta i računala svijet je dobio nevjerovatne mogućnosti koje su vrlo brzo imale upotrebe u svakodnevnome segmentu modernoga života. Troškovi poslovanja postali su manji, informacije su se brzo i jeftino prikupljale, nastala je čitava nova gospodarska grana poslovanja, stvorile su se nove moćne korporacije, a Internet se integrirao u sve pore društva.

Internet-komunikacija najviše je pridonijela financijskome povezivanju svijeta i mogućnosti da se kapital brzo premješta iz jedne banke, države ili korporacije u drugu. Takva fluidnost i neovisnost donijele su i određene probleme za države jer je kapital postao *izbirljiv* i odlazio je tamo gdje su mu ponuđeni najbolji uvjeti za povrat uloženoga. To je pak značilo određeno slabljenje ekonomske i financijske suverenosti nacionalnih država, jer su korporacije i međunarodni financijski subjekti sada imali polugu moći u rukama.

¹⁵ Dostupno na: <http://povijest.net/povijesni-razvoj-interneta/>

Dakle, novi svjetski poredak donio je nekoliko ključnih čimbenika. SAD se postavio kao politički i vojni predvodnik u svjetskim zbivanjima, Internet je donio nove mogućnosti svim gospodarskim granama, snizili su se troškovi poslovanja, informacije su postale lako dostupne, financije su se prometnule u najvažniji element međunarodnoga poslovanja. U tim novim okolnostima, neke države itekako su profitirale i to upravo one koje su imale razrađeni i povezani financijski sustav, poput SAD i Velike Britanije, dok su određene države doživjele odljev kapitala, radne snage i propast industrijskih postrojenja. Važno je napomenuti i kako je nešto više od desetak godina prije sloma Istočnoga bloka napušten zlatni standard po kojemu se dolar mogao konvertirati u zlato. Umjesto toga, dogovoreno je da će se sva trgovina naftom odvijati u dolarima. Uz financijsku umreženost, vojnu neprikosновенost, političke saveznike, dolar kao svjetsku valutu te slom suparničkog bloka, SAD je najbolje iskoristio sve događaje koje su se odvili u zadnjih nekoliko desetljeća 20. stoljeća. Na povjesničarima je da daju svoj sud o tome je li uloga SAD-a u tom razdoblju bila pozitivna ili negativna za svijet.

(Slika 5.) Ilustracija globalizacije

Globalizacija je proces interakcije i integracije među ljudima, tvrtkama i vladama različitih naroda, procesu koji proizlazi iz međunarodne trgovine i ulaganja i potpomognut informacijskom tehnologijom. Vidimo da je ovdje navedeno da je potpomognuta informacijskom tehnologijom, ali ta se tehnologija tolikom brzinom širi da je svaki dan nešto novo na jelovniku informacija. Više nam nije problem komuniciranje sa najudaljenijim kontinentima, državama i slično. U toj simbioznoj blizini mi se ko duhovna bića sve više udaljavamo. Kada proučavamo ili istražujemo detaljnije o globalizaciji naići ćemo često da je globalizacija „produžena ruka“, znači on ustvari nije tako mlada, ona je stoljećima tu uz ljude, tisućama godina ljudi su kupovali, trgovali sa drugima iz drugim krajeva.¹⁶

¹⁶Dostupno na: <https://www.mreza-mira.net/vijesti/kutak-za-aktivistice-i-aktiviste/globalizacija-stvarnost-ili-nocna-mora/>

3.2. Opće karakteristike globalizacije – pojmovno određenje

Kad god se priča, čita ili sluša o globalizaciji uvijek je prisutna riječ proces. Proces sam po sebi označava određeni tijek zbivanja koji dovodi do svojevrsnih promjena koje su nastale djelovanjem različitih silnica u različitim fazama koje mogu i ne moraju biti jasno definirane. Prema tome, globalizacija označava promjenu u kojoj dolazi do jačega povezivanja svijeta iznad svih razlika, tj. dolazi do određene standardizacije i unifikacije, pri čemu događaji na svjetskoj razini imaju utjecaj na lokalne događaje, ali i lokalni događaji imaju utjecaj na svijet. Globalizacija utječe na sve procese u društvu, a može se definirati i kao sociološki proces koji je započeo samim civilizacijskim razvojem ljudskoga roda, a pravo ubrzanje dobio je razvojem informacijskih i komunikacijskih tehnologija¹⁷.

Tehnološka razvojna eksplozija omogućila je približavanje svijeta prostorno i vremenski, što je dovelo do nadilaženja geografskih i nacionalnih granica, nacionalnih interesa, kulturnih razlika, i drugih faktora. Informatizacija, komunikacijske mreže, elektronika, masovna upotreba Interneta te svih povezanih tehničkih pomagala ubrzala je proces globalizacije.

Globalizacija je proces koji je započeo razvojem prvih ljudskih civilizacija, samo što se u zadnjih nekoliko desetljeća progresivno ubrzao. Glavni elementi globalizacije su unificiranost, standardiziranost, sustavnost i univerzalnost. Kritika koja se ovdje može uputiti je da se upita tko određuje te standarde, što je s izvornim kulturnim baštinama, postoji li neka pozadina iza globalizacije i donosi li ona svima jednaku korist. Kao i svaka promjena ili revolucija koja je zadesila svijet, prisutne su dvije strane medalje, ona loša i ona pozitivna. Kao pozitivni aspekti mogu se navesti snažnija uključenost svijeta u lokalna i regionalna zbivanja, jeftiniji troškovi prijevoza, dostupnija tehnologija, jeftiniji proizvodi i slično.

Kroz globalizaciju odvija se prevladavanje povijesno nastalih granica i nacionalnih suvereniteta, jačanje društvenih i poslovnih veza diljem svijeta te intenziviranje veza između društva i pojedinaca zahvaljujući javnim socijalnim mrežama. Globalizacija s ekonomskoga aspekta prisilila je tvrtke da pojačaju svoju konkurentnost na lokalnome tržištu, da razviju integraciju i međuovisnost na vertikalnoj i horizontalnoj razini, da države ukinu prepreke međunarodnoj ekonomsko-trgovinskoj razmjeni. Pojam globalizacije obično asocira na ukidanje prepreka, stoga globalizacija podrazumijeva slobodno kretanje ljudi, kapitala, informacija, dobara, normi pa čak i institucija bez obzira na prisutne granice.

¹⁷ Turek, F. (1999.) *Globalizacija i globalna sigurnost*. Varaždin: Interland, str. 25.

Tako Dekanić pod pojmom globalizma podrazumijeva ideologije i politike koje od raspada Istočnoga bloka nastoje uspostaviti kao jedinstven globalni politički, gospodarski i kulturni sustav prema američkome modelu¹⁸.

Globalizacija se sastoji od više razina koje, iako međusobno povezane, imaju vlastito područje djelovanja koje posjeduje svoje specifičnosti. Tako se mogu razlikovati kulturna, društvena, ekonomska, politička te klimatska globalizacija¹⁹. Kulturna dimenzija podrazumijeva osvješćivanje kultura u kojoj dolazi do upoznavanja stranih kultura. Zapad, ponajviše SAD preko filmova i produkcije i Hollywooda, promovira američko-zapadnjački pogled na život prenoseći tako svoj način života na čitav svijet. Društvena komponenta donosi do društvenoga povezivanja svijeta kroz razne socijalne računalne mreže poput *Facebooka*, *Instagrama* i slično. Politička dimenzija najzanimljivija je i ujedno najsloženija. Međunarodni problemi pokušavaju se internacionalizirati i rješavati u sklopu međunarodnih institucija. O tome što se događa kada se problemi ne mogu riješiti u takvim institucijama bit će riječi u idućem potpoglavlju.

Najopipljiviji element globalizacije ekonomsko je povezivanje i nastanak globalnoga tržišta. Primjerice, roba se proizvodi u Kini, sjedište tvrtke je u Švicarskoj, a artikli se nalaze u državama čitave Europe. Države se natječu u privlačenju sjedišta multinacionalnih korporacija unutar svojih granica, jer to nosi razne beneficije i pozitivne društveno-ekonomske eksternalije. Posljednji izdvojeni segment globalizacije klimatske su promjene, tema koja se internacionalizirala uslijed sve jačih vremenskih nepogoda, topljenja leda i oluja koji pogađaju svijet u sve jačem intenzitetu koji donedavno nisu bili zabilježeni.

Možda bi čak bilo lakše iznijeti što globalizacija ne označava, ali tada bi pojam globalizacije ostao nedorečen. Prethodno iznesene dimenzije globalizacije nemaju istu razinu niti brzinu povezanosti svijeta. Ekonomska razina, tj. povezivanje gospodarskih i financijskih aktivnosti, te jačanje međuovisnosti u svjetskome gospodarstvu trenutno nosi predznak globalizacijskoga predvodnika i tu proces globalizacije bilježi najbolje rezultate. Postoje pojave koje čine planetarnu međuzavisnost ljudi, zajednica i prostora sve većom te time svijet postaje globalan, a te pojave potječu od: (a) znanstvenog i tehnološkog napretka, kao što je Internet koji ne poznaje granice, (b) utjecaja ljudskih djelatnosti na okoliš i biosferu koje izaziva atmosferske i klimatske promjene, (c) poraza totalitarnih režima i sve širega prihvaćanja demokracije i

¹⁸ Dekanić, I. (2007.) *Nafta: blagoslov ili prokletstvo*. Zagreb: Golden marketing, str. 136.

¹⁹ Šimac, N. (2001.) *Izazovi i zamke globalizacije*. Zagreb: Izazovi vremena, str. 93.

ljudskih prava kao univerzalnih vrijednosti čovječanstva, te (d) liberalnoga kapitalizma kao gospodarskoga modela²⁰. Kritičari nerijetko ističu kako je globalizacija samo krinka za ideologiju liberalnih kapitalista kojima je jedini cilj maksimizirati vlastiti profit.

Globalizacija je dominantan pojam društveno-humanističkih znanosti jer se na njih i najviše odnosi. Kako globalizacija donosi promjene, tako ona slabi pojedine temelje staroga društvenog poretka i donosi nove. Globalizacija relativizira stare principe poput teritorijalnosti, suvereniteta, nacionalne kulture, identiteta i pravnoga sustava. Dakle, općenito gledano globalizacija nalazi se nasuprot tradicionalnih političkih, ekonomskih i društvenih koncepata koji još uvijek uvelike definiraju političku, društvenu i ekonomsku zbilju. U krajnjemu izrazu proces globalizacije predočava se kao napredni kapitalizam, koji preko suvremenoga načina interakcije bežičnim komunikacijama i Internetom, te elektroničkim poslovanjem utječe na uništavanje lokalne tradicije i regionalnih razlika, stvarajući umjesto njih homogeniziranu svjetsku kulturu²¹.

U suvremenoj društvenoj teoriji globalizacija se opisuje kao proces koji sadrži sljedeća ključna obilježja²²:

a) **deteritorijalizaciju** koja se opisuje kao skup istodobnih procesa na različitim mjestima i uz veoma različite sudionike. Deteritorijalizacija se odnosi na obavljanje istovrsnih djelatnosti na veoma udaljenim i raznim mjestima svijeta.

b) **društveno međudjelovanje** preko postojećih i povijesnih zemljopisnih i političkih granica. Takva međudjelovanja postupno utječu na brisanje nekih ili većine lokalnih posebnosti, standardizacijom znanja i raširenim korištenjem Interneta.

c) **ubrzanje društvenih događaja** koje je omogućeno primjenom suvremenih tehnologija. Organizacijska struktura suvremene proizvodnje, a osobito načela systemske organizacije, potiče ubrzanje svih procesa. Ubrzavanje i vizualizacija postaju temeljna obilježja globalizacije i globalnih aktivnosti.

d) **dugoročan proces** koji ima svoje pretpostavke, uzroke i razvojni put te poprima trajni karakter. Konstitutivni je čimbenik suvremenoga društva i suvremene civilizacije te postaje dugoročna, trajna podloga suvremene civilizacije.

²⁰Šimac, N. (2001.) Ibid, str. 15.

²¹Dekanić, I. (2007.) Ibid, str. 140.

²²Dekanić, I. (2007.) Ibid, str.154.

U konačnici, jasno je da globalizacija ima različite definicije kada se promatra iz različitih kutova gledanja. No svima su zajednički sljedeći elementi: razvoj, promjene, pozitivni i negativni aspekti, izostanak granica, širenje, kretanje, univerzalne vrijednosti, sustavno odlučivanje, izjednačavanje te utjecaj na sve ostale procese. U politološkoj se literaturi globalizacija poistovjećuje s denacionalizacijom nacije. Globalizacija je stvorila nove aktere u međunarodnim odnosima, a svijet je postao globalna mreža transnacionalnih institucija.

3.3. Globalizacija danas i njezina budućnost – pozitivni i negativni aspekti

U svakom društvenom procesu koji za sobom nosi krupne društvene promjene prisutni su pobjednici i gubitnici, a ništa drugačije nije niti s globalizacijom. Oni subjekti koji su predvodnici globalizacije i koji u njoj prednjače, svakako su iskusili snažne pozitivne efekte koje globalizacija nudi, dok su negativne elemente globalizacije osjetili oni koji su ostali van globalizacijskih procesa. Globalizacija je prvenstveno došla iz zapadnih zemalja koje su bile tehnološki najnaprednije i koje su u određenoj mjeri najviše sudjelovale u davanju ubrzanja globalizacijskim procesima. Pojedini preduvjeti već su bili ispunjeni, poput međunarodnoga bankarskog sustava i jasnih pravila međunarodne trgovinske razmjene.

Prije nego se krene u daljnju vrijednosnu analizu globalizacije, potrebno je naglasiti kako su financijski sustav i njegova izuzetna pokretljivost najzaslužniji za ekonomsku preobrazbu svijeta. Stvar je zapravo vrlo jednostavna, zbog informatičko-računalne umreženosti koju je donio Internet, kapital se iznimno brzo premješta tamo gdje mu je najugodnije. Ekonomski subjekti poput korporacija dobili su time snažnu polugu kojom mogu diktirati ekonomska kretanja na globalnom tržištu te u određenim situacijama kreirati situacije koje će biti samo njima profitabilne. Za obične radnike koji su lokalno i prostorno ograničeni to su loše vijesti jer više ne mogu očekivati da ih država zaštiti, budući da je i sama država nemoćna pred takvim okolnostima. Međutim, potrebno je naglasiti kako je kapital i prije znao pronaći mjesta s najefikasnijim povratom uloženog, samo što se to prije odvijalo puno sporije i s određeni prostorno-vremenskim ograničenjima.

Može se zaključiti kako je Zapad prednjačio u globalizaciji, jer je on iza nje stajao i to mu je omogućavalo ulaz na nova tržišta na koja se mogu plasirati proizvodi i usluge, te na taj način ostvariti dodatne izvore prihoda. Slomom komunističkoga bloka Zapad je dobio pristup resursima i jeftinoj radnoj snazi. Resursi i tvrtke koje su se nalazile u rukama državnih aktera uskoro su bile kupljene od strane međunarodnih korporacija koje su zahvaljujući liberalnim ekonomijama imale otvorene ruke. U takvim situacijama, neprofitabilni pogoni su zatvarani, radnici otpušteni, a proizvodnja dobara zamijenjena je uvozom jeftinije i lako dostupnije robe od tih istih korporacija koje su kupile te proizvodne pogone. Prema tome, negativan efekt globalizacije je taj što logika korporativnoga poslovanja ne poznaje moralne ili društvene obveze prema lokalnome stanovništvu, već je zanima samo matematika profitabilnosti.

Međutim, niti Zapad nije prošao *neokrznut* u globalizacijskim preslagivanjima svojih gospodarstava. Naime, kako se kapital premješta tamo gdje očekuje najveću dobit, tako se i Zapadu dogodilo da se kapital polako počeo izvlačiti i odlaziti u one države gdje je prisutna jeftinija radna snaga. Jedan od primjera je američki grad Detroit koji je nakon Drugog svjetskog rata bio automobilsko industrijsko središte svjetskih razmjera.²³ Ali, kako je Kina polako otvarala vrata svoje ekonomije, uključujući i druge zemlje u razvoju, došlo je do izmještanja proizvodnje u one države koje su u tome trenutku nudile niže troškove proizvodnje po jedinici proizvoda, čak i uz ulaganja u velike proizvodne pogone. Tako je u samo jednom desetljeću, od razvijenoga i perspektivnoga grada, Detroit postao grad slučaj, a takvih je primjera mnogo, ne samo u SAD-u već i diljem Kanade i razvijene Europe.

Na ruku globalizaciji išao je i razvoj globalne prometne mreže koja je najviše napredovala na moru i zraku. Pomorski promet prometnuo se u glavno vezivno tkivo globalnoga trgovačkog sustava. Udio prijevoza u konačnoj cijeni proizvoda svake godine se smanjuje zbog sve veće isplativosti koja je posljedica većih brodova, nižih cijena nafte, jeftinije cijene izgradnje brodova i slično. Tako primjerice nije za pojedinu korporaciju problem premjestiti proizvodni pogon u Kinu, napraviti tamo tvornicu, izgraditi sustav kontrole kvalitete, zaposliti stotine radnika, dogovoriti prijenos dobara iz jedne od kineskih luka do europske luke Rotterdam, istovariti robu, uskladištiti je i nakon toga poslati je u maloprodajni lanac. Čitav taj proces putovanja robe je jeftinije nego da je uprava te korporacije odlučila ostaviti proizvodnju u Nizozemskoj.

Navedeni primjer može se preslikati na bilo koju visoko razvijenu državu. U tim novim okolnostima, radnička klasa i manualni radnici u najrazvijenijim državama najviše su bili pogođeni. Njihova radna mjesta su nestala, tržište rada ih više ne treba i stvaraju se strukturni problemi u društvu koji zahtijevaju aktivnu ulogu države. Državni čelnici se ne mogu boriti protiv globalizacije jer su u najvećoj mjeri i njezini zagovaratelji, a ono što oni mogu je aktivno sudjelovati u procesima uključivanja onih društvenih skupina nazad na tržište rada na način da ih se educira i pripremi za nove izazove na vlastitim tržištima. Sam proces globalizacije ne se može zaustaviti ili obrnuti, ono što se može je aktivno u njemu sudjelovati.

Kako bi razvijene države umanjile taj dramatičan pad proizvodnih aktivnosti, okrenule su se uslužnim djelatnostima poput turizma, bankarstva, osiguranja, prometa i slično. London, New

²³ Dostupno na: <http://www.nytimes.com/interactive/2013/08/17/us/detroit-decline.html>

York, Singapur, Frankfurt, Tokyo, kao i neki drugi gradovi, prometnuli su se u glavna financijska središta²⁴. Ulagачi iz svih dijelova svijeta kupuju financijske proizvode u ključnim financijskim središtima, što stvara veliki priljev financijskoga kapitala za državu u kojoj se grad nalazi. Na taj način umanjio se pritisak tržišta zbog odljeva proizvodnih pogona.

Također, razvijene države mnogo ulažu u industriju turizma. Jedna od itekako opipljivih promjena koju je globalizacija donijela procvat je turizma. Kako stanovništvo u razvijenim državama zarađuje dovoljno da ima i za dodatne aktivnosti, turizam je u posljednja dva-tri desetljeća procvjetao. Informacije o odredištima dobiju se kroz nekoliko klikova mišem na Internetu, avionske karte dramatično su pojeftinile, a sama turistička odredišta međusobno se natječu, tako da su obogatila svoje ponude.

Tablica 1. sažeto prikazuje koji su to ključni pozitivni, a koji negativni aspekti globalizacije koji su jednako zahvatili kako razvijene države, tako i države u razvoju.

Tablica 1. Pozitivni i negativni aspekti globalizacije kroz spektar država

	Pozitivni aspekti	Negativni aspekti
<i>Razvijene države</i>	<ul style="list-style-type: none"> - veći financijski priljev kapitala - okretanje uslužnim djelatnostima - niže cijene proizvoda - priljev kvalitetne radne snage 	<ul style="list-style-type: none"> - pad proizvodnih kapaciteta - nestanak radničke klase - društveni problemi, podijeljenost društva - porast 'desno' nastrojenih stranaka
<i>Države u razvoju</i>	<ul style="list-style-type: none"> - ulaganje u proizvodnju - uključivanje u međunarodnu ekonomiju - mogućnost privlačenje stranih investitora - financijski priljev sredstava od strane radnika koji rade u stranim državama 	<ul style="list-style-type: none"> - pritisak međunarodnih korporacija na državne institucije - isključenost iz tokova međunarodne ekonomije - korupcija, ekološka zagađenost, društveni problemi - iseljavanje visokoobrazovanog stanovništva u razvijene zemlje

²⁴Dostupna na: <http://uk.businessinsider.com/most-powerful-financial-centres-gfci-index-for-2017-2017-9>

Glavno pitanje koje se odnosi na globalizaciju jest: *Što svijetu donosi globalizacija u budućnosti?* Odgovor na ovo pitanje ovisi o nekoliko faktora. Jedan od njih su geopolitički odnosi koji su se uvelike promijenili u odnosu na neposredni period nakon sloma Istočnoga bloka 90-ih godina 20. stoljeća. Rusija više nije samo puki promatrač međunarodnih zbivanja, već aktivno sudjeluje u njima, čak do te mjere da se i suprotstavlja ciljevima SAD-a, što je prije 10-ak godina bilo nezamislivo. Nadalje, Kina je vrlo blizu da pretekne SAD kao najveće svjetsko gospodarstvo²⁵. Zbog rastućega domaćeg tržišta, Kina se sve više okreće sebi²⁶, srednji sloj stanovništva je u porastu, uvoz je sve veći, a ulaganja u vojsku, posebice mornaricu, pojačavaju se svake godine. Ukoliko se ovi trendovi nastave, Kina će ekonomski i trgovački ubrzo preteći SAD, dok će SAD zadržati još koje desetljeće vojnu i političku nadmoć. Taj nesrazmjer između ekonomske i vojne moći može postati problematičan za globalne svjetske procese i pitanje je kako će SAD i njegovi čelnici na to reagirati.

Sve je glasnjiji glas država za stvaranjem multipolarnoga svijeta u odnosu na onaj u kojemu je dominirao SAD²⁷. Kada je riječ o trgovini, većina ili gotovo sve međunarodne transakcije odvijaju se u dolarima i za to predviđenom globalnom bankarskome sustavu. Rusija i Kina aktivno rade na tome da naprave konkurentni sustav plaćanja u kojemu bi te dvije države izvršavanje plaćanja trgovinske razmjene u vlastitim valutama²⁸. Iz toga razloga su Kina i Rusija, u proteklome periodu u većoj mjeri kupovale zlato kako bi imale pokriće i povjerenje investitora i međunarodnih pravnih subjekata u svoje valute.

Ne treba zaboraviti niti na uspavanoga azijskog diva Indiju koja će u narednome periodu prestići Kinu po broju stanovnika, a ne treba zanemariti niti indijske stope godišnjega rasta gospodarstva. Još je potrebno naglasiti kako je sve jača tendencija premještanja proizvodnih pogona u Afriku, kao što je to bilo slučaj s Kinom 80-ih i 90-ih godina prošloga stoljeća. Dogodilo se to da je u Africi radna snaga jeftinija nego u Kini pa mnoge korporacije započinju s polaganim premještanjem tvornica na afrički kontinent²⁹.

²⁵ Dostupna na: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2017-12-26/china-to-overtake-u-s-economy-by-2032-as-asian-might-builds>

²⁶ Dostupna na: <http://www.latimes.com/opinion/op-ed/la-oe-1019-minzner-end-of-china-reform-20141019-story.html>

²⁷ Dostupna na: <https://www.geopolitica.ru/en/article/21st-century-geopolitics-multipolar-world-order>

²⁸ <http://www.businessinsider.com/russia-and-china-discuss-linking-currencies-to-end-the-usd-dominance-2017-11>

²⁹ Dostupna na: <http://www.dw.com/en/chinese-companies-move-production-to-africa/av-19027297>

U ostalim dijelovima svijeta može se prepoznati jedan trend, tj. uzorak koji je trenutno ekonomski logičan i racionalan. Kako svijetom dominiraju velike države poput SAD, Kine, Rusije, Indije, Japana, a nerijetko se događa i da je promet koji pojedine korporacije ostvare veći od BDP-a pojedinih država, malim državama nije preostalo ništa drugo nego udruživanje u supra-nacionalne zajednice na koje prenose dio svojega političkog i ekonomskog suvereniteta u nadi da će zajednički biti jače i imati konkurentnije gospodarstvo na međunarodnome tržištu. Najbolji primjer jedne takve zajednice jest Europska unija. Čelnici europskih zemalja prvotno su se udružili u zajednicu država kako bi spriječili još jedno izbijanje rata, ali zapravo su predvidjeli globalna ekonomska kretanja i na vrijeme udružili snage kako bi zajednički snažnije nastupili na globalnome tržištu.

Tablica 2. sažima sve trendove koji se trenutno odvijaju na globalnoj sceni.

Tablica 2. Globalizacijski trendovi

Područje trenda	Budući globalizacijski trendovi
<i>Politički</i>	- ujedinjavanje država u regionalne supra-nacionalne zajednice s ciljem zajedničkoga nastupa na globalnome tržištu
<i>Ekonomski</i>	- Kina i Indija preuzimaju gospodarski primat u svijetu
<i>Financijski</i>	- napušta se dolarski sustav međunarodnog plaćanja i dolazi do multivalutnoga sustava međudržavnih financijskih transakcija
<i>Vojni</i>	- SAD zadržava svjetsku vojnu prevlast, ali Kina je ozbiljno sustiže - regionalne državne zajednice stvaraju zajedničku vojsku

U svijetu postoje određena žarišta gdje se sukobljavaju velike sile i gdje se njihovi vanjskopolitički interesi preklapaju, kao što je to trenutno slučaj sa Sirijom. Tako da nije nerealno za očekivati moguć direktan vojni okršaj između dvije velike super sile poput SAD-a i Rusije.

4.ČETVRTI DIO: ULOGA EUROPSKE UNIJE NA ZAPADNOM BALKANU-MOGUĆNOSTI I PERSPEKTIVE

Odnos Europske unije i država Zapadnog Balkana većinom je određen procesom pristupanja država regije u članstvo EU. Iako je svaka država trenutno u drugačijoj fazi pristupanja članstvu³⁰, činjenica je da je svim država pristupanje ključni strateški cilj, što teoretski omogućuje EU visok stupanj utjecaja u regiji. Za razliku od SAD-a koji je tvrdom moći rješavao probleme u regiji, EU koristi meku moć potičući države da provode nužne reforme u području vladavine prava, ljudskih prava, tržišta, borbe protiv korupcije, organiziranog kriminala te da pomoću dijaloga na miran način rješavaju otvorena pitanja.

Ipak, kao što je interes SAD-a za regiju posljednjih godina bio smanjen zbog drugih strateških prioriteta u svijetu, tako je i interes EU vremenom padao. Ekonomski opterećena svjetskom financijskom krizom, politički opterećena porastom raznih populističkih, antieuropskih i ultra-nacionalističkih pokreta kao i izlaskom Ujedinjenog Kraljevstva iz članstva (Brexit-om), EU je izgubila apetit za nastavak procesa europeizacije Zapadnog Balkana. Ovakvo stanje stvari u konačnici je potvrdio i predsjednik Europske komisije (EK) Jean – Claude Juncker nakon dolaska na vlast 2014. godine. Prilikom svog prvog obraćanja Europskom parlamentu izjasnio se kako se članstvo EU neće širiti sljedećih pet godina (za vrijeme trajanja mandata trenutne EK), budući da se EU mora baviti konsolidacijom postojećih 28 članica. Također je istaknuo tada da iako proširenja neće biti, EU će nastaviti pregovore s državama zainteresiranima za članstvo. Iako je ovom porukom želio umiriti „stare“ članice koje su bile zasićene dosadašnjim rundama proširenja, njegova izjava izravno je dovela do negativnih posljedica u regiji.

Stavljanjem fokusa EU na sam proces pregovaranja te istovremenim oduzimanjem vremenske odrednice potencijalnog članstva, zapravo je kombinacija mrkve i batine svedena samo na batinu. Time je također pokazano osnovno nerazumijevanje načina na koji političke elite u državama Zapadnog Balkana doživljavaju proces stjecanja članstva. Naime, jasna perspektiva članstva u EU pruža najsnažniji motiv državama za provođenje reformi. Kako bi ta

³⁰Crna Gora i Srbija su u procesu pristupnih pregovora. Albanija i Makedonija imaju status kandidata, ali čekaju na datum za početak pregovora. Bosna i Hercegovina je nakon višemjesečnog odlaganja dostavila odgovore na upitnik temeljem kojeg će EK dati mišljenje o njezinom zahtjevu za članstvo. Kosovo provodi Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju sa EU, pri čemu pet zemalja EU još uvijek ne priznaju njegovu neovisnost.

perspektiva zaista bila jasna u punom smislu riječi, ona mora u sebi sadržavati i okvirno razdoblje očekivanog ulaska u članstvo ili barem ne sadržavati vremenski dugoročna ograničenja ulaska. Proces pregovora za članstvo pretpostavlja provođenje reformi koje u mnogim slučajevima mogu biti vrlo bolne za građane, pa čak i za elite ukoliko se njihovim provođenjem ograničava (u većini slučajeva u regiji) snažan utjecaj elita na državne i društvene institucije koji nije u skladu sa standardima demokracije i dobrog upravljanja EU. Kako bi zaista provodili reforme, elitama je potrebno pružiti odgovarajuću nagradu tj. mrkvu u vidu jasne perspektive članstva. Time se omogućuje da nezadovoljstvo koje može nastati među građanima zbog teških reformi ne bude manifestirano smjenom političkih elita na izborima. Isključivim fokusiranjem na reforme tj. batinu bez mrkve, političke elite vremenom gube poticaj da guraju reforme jer nemaju opipljivih koristi od njih. U teoriji, državama bi proces pristupanja EU trebao biti važniji od samog stjecanja članstva zbog njegovog transformacijskog potencijala, ali u praksi situacija je očigledno obrnuta.

Kao što je već spomenuto, ovakav pristup (SAD-a i) EU prema regiji, koji je rezultat manjka interesa, doveo je do opasnih geopolitičkih posljedica. Ponajprije Rusija, a zatim i Turska, zaljevske države i Kina osjetile su pad utjecaja Zapada i stvaranje političkog vakuuma u regiji kojeg su drage volje počele same ispunjavati uvidjevši priliku za jačanje vlastitog utjecaja. Regionalne političke elite, mahom smanjenog apetita za daljnjim integriranjem u euroatlantski prostor, počele su uviđati i razne političke i gospodarske koristi jačanja suradnje s navedenim državama. Kao djelomični rezultat svega navedenog, razni retrogradni procesi koji počivaju na neriješenim međudržavnim i međuetničkim otvorenim pitanjima ne samo da su dodatno udaljili regiju s njezinog euroatlantskog puta, nego su ugrozili i uspjehe postignute u posljednjih dvadesetak godina na području izgradnje međusobnog povjerenja i dobrosusjedskih odnosa. Ono što je do prije nekoliko godina bilo skoro pa nezamislivo - spominjanje novih sukoba i ratova te novo prekranje granica – danas se može čuti svako malo u izjavama i prepucavanjima regionalnih lidera.

Ponukana negativnim razvojem situacije u regiji te strahom od sve većeg utjecaja stranih aktera, EU je nakon nekoliko godina rezerviranog odnosa prema proširenju konačno počela pružati potrebnu političku pozornost regiji. Nakon što u svome govoru o stanju Unije 2016.

godine nije niti spomenuo³¹ temu proširenja ili Zapadnog Balkana, veliku pozornost je posvetio temama u istome govoru godinu dana kasnije rekavši: „*Ukoliko želimo više stabilnosti u našem susjedstvu, onda također moramo zadržati vjerodostojnu perspektivu proširenja na Zapadni Balkan. Jasno je da neće biti daljnjeg proširenja tijekom mandata ove Komisije i ovog Parlamenta. Niti jedan kandidat nije spreman. Ali nakon toga Europska unija će biti veća od 27 članova. Kandidati za pristupanje tijekom pregovora moraju dati najveći prioritet vladavini zakona, prava i ljudskim pravima.*”³²

Juncker je u svome govoru proširenje EU izravno povezo s puno većom strategijom jačanja EU do 2025. godine. Tada je najavljeno da će EK u sljedećih nekoliko mjeseci pokrenuti razne inicijative s ciljem implementiranja te strategije što je i učinjeno, barem što se tiče dijela oko proširenja. Rezultat je dokument pod nazivom „Strategija za vjerodostojnu perspektivu proširenja i pojačanu suradnju EU sa Zapadnim Balkanom” koji je početkom 2018. godine donijela EK. Cilj Strategije je da se jasnije naglasi europska perspektiva zemalja Zapadnog Balkana. Uz samu činjenicu da je EU nakon nekoliko godina konačno pokazala konkretnu viziju vlastitog proširenja u sljedećem srednjoročnom razdoblju, najveća novost u spomenutoj Strategiji je ponovnopružanje vremenske odrednice državama regije za mogućnost ulaska u članstvo. Konkretnije, u strategiji je navedeno kako su Srbija i Crna Gora ostvarile najveći pomak u procesu europskih integracija, te ukoliko ispune preostale obveze iz procesa pregovaranja, postoji mogućnost njihovog ulaska u članstvo 2025. godine.

Strategija pred članice stavlja ambicioznu agendu³³ te fokus stavlja na četiri ključna područja:

1. Reforme u području vladavine prava
2. Reforme u području gospodarstva i ekonomije
3. Pomirba, dobrosusjedski odnosi te rješavanje otvorenih bilateralnih pitanja među državama regije
4. Politički i društveni konsenzus o članstvu u EU (usklađivanje vanjske politike)

³¹*State of the Union 2016: No mention of enlargement, but..*, European Policy Centre, dostupno na: <http://cep.org.rs/en/blogs/state-of-the-union-2016-no-mention-of-enlargement-but/>

³²*Govor o stanju Unije 2017.*, dostupno na: http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-17-3165_en.htm

³³*Strategija za vjerodostojnu perspektivu proširenja i pojačanu suradnju EU sa Zapadnim Balkanom*, Europska komisija, dostupno na https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/communication-credible-enlargement-perspective-western-balkans_en.pdf

Ubrzo nakon predstavljanja Strategije javnosti, visoko izaslanstvo EU predvođeno predsjednikom EK Junckerom, potpredsjednicom EK i visokom predstavnicom Unije za Zajedničku vanjsku i sigurnosnu politiku Federicom Mogherini te povjerenikom EK za Europsku susjedsku politiku te pregovore o proširenju Johannesom Hanhom održalo je turneju po državama Zapadnog Balkana s ciljem objašnjavanja Strategije i osiguranja potpore regionalnih lidera za njeno provođenje. Tijekom turneje izaslanstvo EU bilateralno se sastalo s najvišim predstavnicima vlasti u Albaniji, Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori, Makedoniji, Srbiji i Kosovu te su na kraju održali zajednički skup u Bugarskoj koja predsjedava rotirajućim predsjedništvom Vijeća EU.

Glavna poruka koju je izaslanstvo EU uputilo liderima regije odnosila se na nužnost provođenja reformi i rješavanja bilateralnih sporova kao ključnog preduvjeta ulaska u članstvo. U tom smislu, 2025. godina samo je provizorno navedena u Strategiji kao datum mogućeg ulaska Crne Gore i Srbije, budući da članstvo isključivo ovisi o sposobnosti države da se transformira. Ukoliko niti jedna država to ne uspije do 2025., znači da neće biti proširenja. Isticanje Crne Gore i Srbije u Strategiji kao jedinih država regije koje bi 2025. mogle ostvariti članstvo izazvalo je nezadovoljstvo u ostalim državama regije, pogotovo kod kosovskog predsjednika Hashima Thacija³⁴. Kako bi spriječio širenje takvih stavova koji bi mogli dovesti do negativnih posljedica, Juncker je u sklopu spomenute turneje tijekom sastanka s albanskim premijerom Edijem Ramom istaknuo da EU članstvo 2025. godine može biti cilj svakoj državi ukoliko uspješno provedu reforme i riješe otvorena bilateralna pitanja do tada³⁵.

Zaključno, EU se u posljednjih nekoliko godina suočavala s nizom problema koji su joj odvrćali pozornost od stabilnosti njezinog susjedstva. Brexit, razni antieuropski populistički pokreti, terorizam i nesigurnost u odnosima s SAD-om dolaskom Donalda Trumpa natjerali su Uniju da se bavi konsolidacijom vlastitih redova tj. pitanjima integracije u dubinu, a ne u širinu. Takva politika zanemarivanja regije ne pružanjem jasne i vjerodostojne perspektive članstva dovela je do porasta negativnih trendova. Međusobni odnosi država regije vjerojatno su na najnižoj razini od razdoblja sukoba krajem devedesetih godina. Smanjenjem utjecaja Zapada došlo je do jačanja utjecaja Rusije, Turske, zaljevskih država i Kine. Također se ne

³⁴ Više o tome u njegovom autorskom tekstu: *EU enlargement: Tear down mental walls in the Balkans*, portal Euractiv, dostupno na: <https://www.euractiv.com/section/enlargement/opinion/eu-enlargement-tear-down-mental-walls-in-the-balkans/>

³⁵ *Juncker: Normalisation deal with Kosovo is key for Serbia's EU bid*, portal Euractiv, dostupno na: <https://www.euractiv.com/section/enlargement/news/juncker-normalisation-deal-with-kosovo-is-key-for-serbias-eu-bid/>

smije zanemariti niti sve veća opasnost radikalizacije islamskog dijela stanovništva regije te s time povezanih opasnosti od terorizma i stranih boraca. Uzmemo li u obzir da je Zapadni Balkan dio euroatlantskog sigurnosnog prostora, jasno je da su navedeni problemi izravno povezani sa stabilnošću Unije što je potvrdila i Federica Mogherini kazavši da ukoliko postoji sigurnosni problem u bilo kojoj od država regije, to automatski postaje sigurnosni problem EU. Ipak, EU nije pokazala da ima dovoljno kapaciteta istovremeno se baviti internim problemima i problemima regije, iako su izravno povezani s njezinom stabilnošću. Tek je izradom nove strategije za proširenje napravljen nužan korak u daljnjoj stabilizaciji. Iako provizoran, konačno je pružen konkretan datum mogućeg članstva što daje potreban poticaj državama za provođenje nužnih reformi, ali i za konstruktivno rješavanje otvorenih pitanja. Istovremeno, donošenje Strategije je pokazalo ostalim vanjskim akterima kako je EU još uvijek prisutna u regiji. Međutim, sada je na državama regije da pokažu koliko su uistinu spremne poduzeti reforme, dok im EU mora pružati konkretnu pomoć u tom procesu budući da je u europskom interesu stabilizacija Zapadnog Balkana. EU bi trebao, zajedno s SAD-om kao najvažnijim partnerom, nastaviti osnaživati države regije na njihovom putu integracija. Važno je da američki i europski dužnosnici usklađeno šalju strateške poruke o važnosti regije za euroatlantski prostor, čime bi se olakšala situacija i regionalnim liderima koji bi uz zapadnu podršku lakše provodili bolne reforme. U krajnjoj liniji, u situaciji gdje se nakon dolaska Trumpastavovi EU i SAD-a sve više razilaze u mnogim važnim pitanjima, Zapadni Balkan mogao bi predstavljati jedno od rijetkih područja gdje ove dvije sile imaju podudarna mišljenja i gdje mogu zajedničkim snagama utjecati na pozitivan ishod situacije.

4.1. Vanjska sigurnost Unije

4.1.1. Razvoj i institucionalna rješenja

Do Ugovora iz Maastrichta, kada je „Zajednička vanjska i sigurnosna politika“ postala jedan od stupova Unije, sigurnosna suradnja odvijala se u okviru „europske političke suradnje“ uspostavljene Jedinstvenim europskim aktom iz 1986. godine. Uvođenjem glave V. UEU stvoren je pravni temelj za institucionalni razvoj i suradnju u području „vanjske sigurnosti“ Unije. Suradnja u pitanjima europske sigurnosti³⁶ razvija se i postaje Zajednička vanjska i sigurnosna politika, kojom se želi „na sve načine jačati sigurnost Unije i država članica“, a na „agendu“ u ovom segmentu „uključiti sva pitanja sigurnosti uključujući moguće uspostavljanje zajedničke sigurnosne politike koja s vremenom može dovesti do zajedničke obrane.“

Za ostvarivanje ciljeva Unije u području ZVSP-a kreirani su specifični instrumenti: *zajednička stajališta i zajedničke akcije*. Zajedničkim stajalištima Unija izražava svoj stav o međunarodnim događajima, a od država članica se traži da podržavaju zauzete pozicije o kojima je odlučilo *Vijeće*. Zajedničke akcije podrazumijevaju zajedničko djelovanje država članica u ostvarenju ciljeva koje je konkretiziralo *Vijeće*, na temelju općih smjernica *Europskog vijeća*. UEU određuje da Uniju u pitanjima ZVSP-a zastupa *Predsjedništvo*, koje je odgovorno i za provođenje definiranih zajedničkih mjera, a u tome sudjeluje i *Europska komisija* – „*the Commission shall be fully associated in these tasks.*“ Uloga *Europskog parlamenta* u pitanjima ZVSP-a bazirana je na konzultiranju, izvještavanju i davanju preporuka. Suradnja *država članica* u pitanjima ZVSP-a odvija se kroz *Vijeće*. *Vijeću* se mogu i izravno obraćati, uputiti bilo koje pitanje vezano uz ZVSP te mu podnositi prijedloge.

Novina koju donosi *Ugovor iz Amsterdama*³⁷ je utemeljenje funkcije *Visokog predstavnika za ZVSP/Glavnog tajnika Vijeća za ZVSP*³⁸, za zadaćom da pomaže *Predsjedništvu* u izvršavanju svojih zadaća, a *Europskom vijeću* dane su veće nadležnosti u utvrđivanju načela i smjernica (*donošenje zajedničkih strategija - u područjima u kojima države članice imaju važne*

³⁶ Članak 30. stavak 6. JEA.

³⁷ Potpisan u listopadu 1997. g., stupio na snagu 1999. g..

³⁸ Na dužnost imenovan Javier Solana, obnašao ju 10 godina, od 1999. g. do 2009. g.;

zajedničke interese, te u kojima se određuju njihovi ciljevi, trajanje i sredstva koja su Unija i države članice dužne osigurati. ³⁹⁾.

Druga modifikacija Maastritskog ugovora uslijedila je 2001. godine, odnosno 2002. godine, kada je stupio na snagu *Ugovor iz Nice*. Jedna od važnih novina koja je uvedene u područje ZVSP-a jest uspostavljanje okvira za međusobnu suradnju država članica u pitanjima ZVSP-a. I ovaj Ugovor sadrži opće odredbe koje se primjenjuju na sve oblike *pojačane suradnje država članica*, te odredbe specifične za dotični stup, no, dok je Ugovor iz Amsterdama predviđao primjenu pojačane suradnje u prvom i trećem stupu, Ugovor iz Nice obuhvaćao je *sva tri stupa*. Pojačanja suradnja u području ZVSP-a odnosi se na provedbu zajedničkih akcija ili zajedničkih stajališta, od kojih su isključena pitanja koja imaju implikacije na vojsku ili obranu. Također, propisan je postupak uspostavljanja i praćenja provedbe takve suradnje među državama članicama, u koji su uključeni Vijeće, EK i EP.⁴⁰

*Lisabonskim ugovorom*⁴¹ područje ZVSP-a je institucionalno dodatno ojačano, uvođenjem osnažene funkcije *Visokog predstavnika Unije za vanjske poslove i sigurnosnu politiku*⁴² – u ulozi jednog od potpredsjednika EK, sa zadaćom da vodi ZVSP te provodi politike u skladu s mandatom koji mu dodjeljuje Vijeće. Za pružanje pomoći HR/VP u ispunjavanju njegovog mandata zadužena je *Europska služba za vanjsko djelovanje* (EEAS, diplomatski zbor Unije)⁴³.

Ugovor iz Lisabona preimenovao je pojedine vrste akata koji su usvajani u području ZVSP, te je odredio da se, umjesto ranijih „zajedničkih strategija, "zajedničkih akcija“ i „zajedničkih pozicija“, ZVSP vodi „*utvrđivanjem općih smjernica*“ i donošenjem „*odluka*“. I nadalje je u ovlasti Europskog vijeća određivati opće smjernice i strateške odrednice za oblikovanje ZVSP-a, a Vijeće zaduženo, na temelju tih odrednica i smjernica, donositi odluke potrebne za utvrđivanje i provedbu ZVSP-a. Također, potrebno je napomenuti da je Lisabonskim ugovorom uvedena funkcija *stalnog predsjednika Europskog vijeća*, ovlaštenog sazivati specijalne sastanke Europskog vijeća, *ukoliko to međunarodna situacija zahtijeva*.

³⁹ Izmijenjeni članak J.3. točka 2.

⁴⁰ Zahtjev se podnosi Vijeću, te šalje na znanje EP i EK. EK daje i mišljenje o zahtjevu, ovlaštenje daje Vijeće.

⁴¹ Potpisan 2007. g., stupio na snagu 2009. g.. Ugovor predstavlja dopunu Ugovora o Europskoj uniji i Ugovora o osnivanju Europske zajednice (Rim, 1957. g.), koji je njime preimenovan u Ugovor o funkcioniranju Europske unije (UFEU).

⁴² Catherine Ashton obnašala je tu funkciju od kraja 2009. do kraja 2014. g., od kada tu funkciju obnaša Federica Mogherini.

⁴³ Osnovana 01. siječnja 2011. g., održivanjem odjela za vanjsku politiku EK i Vijeća te dovođenjem diplomata iz nacionalnih diplomatskih službi.

Odluke Europskog Vijeća i Vijeća u području ZVSP od samih početaka donose se *jednoglasno*, a usvajanje *zakonodavnih akata* je *isključeno*. Odlučivanje kvalificiranom većinom primjenjuje se samo u postupovnim pitanjima. Od 2009. godine, Europsko vijeće ima ovlast odlučiti da se u područjima u kojima to nije predviđeno Ugovorom, odluke donose kvalificiranom većinom. Za donošenje takve odluke potrebna je jednoglasnost. No, od ove mogućnosti izdvojene su odluke koje imaju vojne i obrambene implikacije, koje se i nadalje mogu usvojiti samo jednoglasnom odlukom država članica. Isto se odnosi i na odluke o pokretanju civilnih misija budući da takve odluke imaju operativne implikacije.

ZVSP provode HR/VP i države članice u skladu s Ugovorima. Države članice obvezane su Ugovorom aktivno i bez zadržke podupirati vanjsku i sigurnosnu politiku Unije te se suzdržavati od svakog djelovanja koje je suprotno interesima Unije ili koje bi moglo narušiti njezinu učinkovitost kao kohezivne snage u međunarodnim odnosima.⁴⁴

4.2. Definiranje sigurnosnih interesa Unije i ZVSP

Prijetnje i rizici koje dovode u pitanje sigurnost Unije na strateškoj razini su definirane tek 2003. godine, kada se vrh Unije, na summitu u Bruxellesu, usuglasio oko „*Europske strategije sigurnosti*“ (Strategija 2003) i potvrdio zajedničko usmjerenje prema unaprjeđenju sigurnosnih interesa Unije. Strategija 2003 usmjerena je na „vanjsku“ dimenziju sigurnosti Unije, što je odraz razvoja „odvojenih“ politika u sigurnosnim pitanjima od samih početaka europskog zajedništva i „podijele sigurnosti“ u samim Ugovorima. Strategija 2003 ima za cilj „sigurnu Europu u boljem svijetu⁴⁵“ te se njome, kroz tri cijeline, određuju globalni izazovi i ključne prijetnje, definiraju strateški ciljevi, te opisuju političke implikacije na Europu.

Terorizam, proliferacija oružja za masovno uništenje, regionalni sukobi, „oslabljene države“ (failure states) i organizirani kriminal navode se kao ključne prijetnje Europi. Kao svoje strateške ciljeve Unija određuje: adresiranje prijetnji, izgradnju sigurnog okružja Unije te stvaranje međunarodnog poretka baziranog na efektivnom multilateralizmu. U poglavlju „Političke implikacije Unije“ prepoznaje se potreba za aktivnijom ulogom Unije u ostvarenju

⁴⁴ Članak 24. UEU-L.

⁴⁵ Iz naziva Strategije – „A Secure Europe in a Better World“.

strateških ciljeva, što podrazumijeva upotrebu širokog spektra mehanizama u području upravljanja krizama i prevencije sukoba (političke i diplomatske aktivnosti, civilne i vojne, trgovinske te razvojnu pomoć). Govori se o potrebi osnaživanja kapaciteta Unije, višem stupnju koherentnosti i koordinacije pri upotrebi raspoloživih mehanizama te se u ovom poglavlju referira i stav Unije prema drugim akterima na međunarodnoj sceni - orijentiran ka transatlantskoj suradnji i izgradnji partnerstva sa SAD.

Pet godina kasnije analizira se postignuto, a rezultati iznose u *Izvešću o provedbi Europske strategije – Ostvarenje sigurnosti u promijenjenom svijetu*^{46, 47}. Sadržajno, Izvešće predstavlja reviziju Strategije 2003, njime se sigurnosne politike usklađuju sa stanjem u „promijenjenom svijetu“, a Unija pokazuje da je proaktivan sudionik, usmjeren na jačanje uloge Unije u međunarodnim relacijama i postizanje sigurnog okružja Unije. Također, u Izvešću se Unija određuje prema „novim“ sigurnosnim izazovima, kojima se nije eksplicite bavila Strategija 2003 (uz proliferaciju oružja za masovno uništenje, terorizam i organizirani kriminal, kao sigurnosni izazovi identificiraju se i *kibernetička sigurnost, energetska sigurnost i klimatske promjene*).

Analiza Strategije i Izvešća pokazuju da su u pitanju dokumenti deklarativnog karaktera, kojima se daje izjava o zajedničkim načelima i određuju opće smjernice djelovanja u borbi protiv prijetnji i izazova s kojima se Unija suočava i kojima se konfrontira, no, bez „popisa“ konkretnih akcija.

Noviji okvir u kojem se danas razvija vanjskopolitički aspekt sigurnosti Unije definiran je u lipnju 2014. godine, kada se Europsko vijeće dogovorilo o *strateškom programu ključnih proriteta za sljedećih pet godina*⁴⁸.

Unija kao snažan globalni partner postavlja se kao jedan od ključnih ciljeva Unije, sa sljedećim prioritetima vanjske politike: „povećati naš utjecaj; biti snažan partner u našem susjedstvu; uključiti naše globalne strateške partnere, posebice naše transatlantske partnere, u širok spektar pitanja (od trgovine i kibernetičke sigurnosti, do ljudskih prava i sprečavanja sukoba, te suzbijanja širenja oružja i upravljanja krizama); razviti suradnju u području

⁴⁶ „Providing Security in a Changing World“.

⁴⁷ Usvajilo ga Europsko vijeće na sastanku održanom 11. i 12. prosinca 2008. godine u Bruxellesu. Izvešće je razrađeno u suradnji s EK i podržano je strane država članica. Europskom vijeću predstavio ga je Javier Solana, u funkciji Glavnog tajnika Vijeća Unije i Visokog predstavnika Unije za zajedničku vanjsku i sigurnosnu politiku.

⁴⁸ Prilog I. Zaključcima EV – *Strateški program za Uniju u vrijeme promjena*, lipanj 2014.

sigurnosti i obrane (kao bismo ispunili svoje obveze i odgovornosti diljem svijeta). Programom se daju i smjernice djelovanja za svaki od navedenih prioriteta. Godinu dana kasnije⁴⁹, Europsko vijeće određuje konkretan rok u kojem je potrebno izraditi *novi strateški dokument Unije u području ZVSP-a – Globalnu strategiju EU o vanjskoj i sigurnosnoj politici.* HR/VP zadužena je da, u bliskoj suradnji s državama članicama, pripremi novu Strategiju i podnese ju Europskom vijeću do lipnja 2016. godine. Proces donošenja EUGS je u završnoj fazi, provedeno je široko javno savjetovanje o tome na što bi se Unija trebala usmjeriti u svom vanjskopolitičkom djelovanju u području sigurnosti⁵⁰, države članice su aktivno uključene u proces, održane su brojne javne stručne rasprave, te je omogućeno i svakom građaninu Unije da da svoje viđenje globalne europske sigurnosti (<https://europa.eu/globalstrategy/en/get-involved>).

O važnosti zajedničkog strateškog određenja i djelovanja u cilju očuvanja sigurnosti građana Unije u „globalnom okruženju koje se mijenja“, HR/VP, Federica Mogherini, naglasila je i na Konferenciji koja je, pod nazivom „Prema Globalnoj strategiji EU, završna faza“, održana u Parizu 22. travnja 2016. godine.

“No country alone can carry the weight of the world on its shoulders.” “Our citizens understand very well that unless we find common European solutions to joint threats, such as terrorism, we cannot address today’s most pressing problems.” (Slika 6.)

Za očekivati je da će EUGS sadržajno slijediti primjer dosadašnje prakse strateškog definiranja Unije spram „vanjskog djelovanja u području sigurnosti“ - sveobuhvatnog pristupa u rješavanju sigurnosnih prijetnji i izazova, no, zadržati se na određivanju općeg smjera djelovanja, bez konkretiziranja akcija, rokova, glavnih nosioca provedbe. Ostaje tek za vidjeti što će novo donijeti EUGS i kako će teći njezina provedba.

⁴⁹ Sastanak Europskog vijeća, 25. i 26. lipnja 2015. g.

⁵⁰ U cilju prikupljanja inputa za EUGS, održano 50-tak događaja u Bruxellesu i državama članicama.

4.3. Zajednička sigurnosna i obrambena politika

Zajednička sigurnosna i obrambena politika predstavlja vojnu i civilnu operativnu komponentu ZVSP-a⁵¹, a njezin postupan razvoj također možemo pratiti od 1993. godine, kao rezultat ambicije Unije da se afirmira na međunarodnoj sceni kroz upravljanje krizama, vođenjem operacija čiji je cilj, promicanje mira, sigurnosti i ljudskih prava.

Ideja politike zajedničke obrane začeta je Ugovorom iz Maastrichta, no, za osnivanje ZSOP-a uzima se kao relevantna 1999. godina, kada se, u *Kölnu u lipnju 1999.* godine, Europsko vijeće usuglasilo oko razvoja ove politike i donijelo Deklaraciju o jačanju zajedničke sigurnosne i obrambene politike.

Do 2002. godine, ZSOP je napredovao ritmom koji je određivalo Europsko vijeće, s postupnom izgradnjom temelja za jačanje sposobnosti Unije za sudjelovanje u operacijama.

ZSOP je proglašena operativnom na sastanku Europskog vijeća u Laekenu, u prosincu 2001. godine, kada je ostvaren *Helsinki Headline Goal*⁵², koji je predviđao da države članice do 2003. godine raspolažu s 50 do 60 tisuća vojnika, 400 zrakoplova i 100 brodova koji se mogu razmjestiti u roku od 60 dana i održati u operaciji do godinu dana.

Brojčano generiranje snaga pokazalo se nedovoljnim, te je Unija odlučila krenuti u novom smjeru – razvoju kvalitete europskih vojnih snaga, u cilju njihove što bolje iskoristivosti u operacijama koje zahtijevaju različit intenzitet angažmana.

Sustavno izgrađivanje „plana razvoja vojne sposobnosti Unije“ započinje 2004. godine, kada EV usvaja novi vojni *Glavni cilj 2010* (GC 2010), kojim se, između ostalog, predviđa i osnivanjem *Europske obrambene agencije* (EDA), čije su prioritetne zadaće utvrđivati obrambene sposobnosti Unije i država članica, poticati zajedničke projekte i koordinaciju između država članica, poticati istraživanje i razvoj u području obrambenih tehnologija, te planirati i provoditi zajedničke istraživačke aktivnosti. Na čelu EDA-e nalazi se HR/VP.

Dodatno, kroz GC 2010 prihvaćena je i razrađena inicijativa Francuske, Njemačke i Ujedinjenog Kraljevstva o stvaranju brzo pokretnih borbenih grupa iz veljače 2004. godine, što je rezultiralo stvaranjem *Borbenih grupa Unije* (EUBG – European Battlegroups), brzo rasporedive vojne snage, koja se temelji na višenacionalnoj osnovi. EUBG mogu biti

⁵¹ Stoga se i institucije ZSOP-a, uglavnom, preklapaju s institucijama za provedbu ZVSP.

⁵² Prosinac 1999. g., cilj: razvoj vojnih snaga sposobnih za brz razmještaj – Europskih snaga za brzo djelovanje.

ustrojene od strane jedne (vodeće) države članice ili od strane više država članica. Doprinos država članica je dobrovoljan.

„siječanj – lipanj 2016. godine, Višegradska borbena skupina, vođena od strane Poljske, participiraju i Češka, Mađarska i Slovačka, izvorni plan: 2 500 pripadnika.“ (Slika 7.)

Kako bi svoj odgovor što bolje prilagodila pojedinoj kriznoj situaciji, Unija krizno upravljanje provodi *udruživanjem vojnih i civilnih snaga*.

Razvoj *civilnih sposobnosti Unije* utemeljen je na prioritetima koje je Europsko vijeće definiralo u Feiri 2000. godine, usmjerenih prvenstveno ka jačanju kapaciteta kroz izgradnju mreže stručnjaka (policajaca, stručnjaka za područje vladavine prava, civilne uprave i civilne zaštite), osiguranje dovoljnog broja osoblja sa specifičnim znanjima potrebnih za vođenje misije (logistika, financije,...) te kontinuirano jačanje logističkih kapaciteta (nabava). 2008. godine,⁵³ dotadašnja četiri prioritetna područja (*policija, unaprjeđenje vladavine prava, jačanje civilne administracije i civilne zaštite*) proširena su na šest područja (uključene su *promatračke misije i potpora posebnim predstavnicima Unije*).

Unija je, kroz ZSOP, od 2003. godine do danas provela više od 30 civilnih i vojnih misija na tri kontinenta,⁵⁴ što pokazuje da je u vrlo kratkom roku uspjela razviti sposobnosti upravljanja krizama, a ZSOP postao jedna od ključnih komponenti vanjske politike Unije.

Ugovor iz Lisabona uveo je značajne promjene i u područje ZSOP-a. UEU sada sadrži posebno poglavlje pod nazivom "*Odredbe o Zajedničkoj sigurnosnoj i obrambenoj politici*". Stav prema pitanju zajedničke obrane nije se mijenjao, te je ovim Ugovorom potvrđena odredba Ugovora iz Amsterdama o postupnoj uspostavi zajedničke obrambene politike koja može voditi prema zajedničkoj obrani, ali odlučiti o uspostavi zajedničke obrane može samo

⁵³ Usvajanjem novog Civilnog glavnog cilja 2008.

⁵⁴ [European Union - EEAS \(European External Action Service\) | Ongoing missions and operations.](#)

Europsko vijeće i to jednoglasnom odlukom članova. Države članice moraju potvrditi takvu odluku Europskog vijeća, u skladu sa svojim ustavnim zahtjevima.⁵⁵

Opseg zadaća ZSOP-a je proširen, pa one sada, osim *humanitarnih zadaća i misija spašavanja, upravljanja kriznim situacijama, očuvanja i uspostave mira, sada obuhvaćaju i zadaće zajedničkog razoružanja, davanja vojnih savjeta i pomoći, sprječavanje sukoba i stabilizacije nakon sukoba*. Sve te zadaće sad mogu biti korištene i u borbi protiv terorizma, što uključuje i pružanje podrške u borbi protiv terorizma trećim državama na njihovim teritorijima. *Odluke* o provedbi tih zadaća donosi *Vijeće*, a njima utvrđuje njihove ciljeve i opseg te opće uvjete njihove provedbe.

Lisabonski ugovor sadrži i *klauzulu o uzajamnom pružanju pomoći (mutual assistance clause)*⁵⁶ i *klauzulu solidarnosti (solidarity clause)*⁵⁷ koje daju okvire *mogućeg zajedničkog djelovanja* Unije i država članica, *uključujući vojnim sredstvima*, kada jedna država članica postane žrtvom *oružanog napada* na svom teritoriju, odnosno, *ako je jedna od država članica meta terorističkog napada, žrtva prirodne nepogode ili nesreće izazvane ljudskim djelovanjem*.

Kapacitete za provedbu ZSOP-a osiguravaju države članice, te ih Ugovor obvezuje na postupno poboljšanje vojnih kapaciteta, dok je za one koje su vojno moćnije, a time i preuzele veće obveze u području ZSOP-a, uspostavljen mehanizam *Stalne strukturirane suradnje*⁵⁸.

Politike ZVSP-a zadržavaju se u strateškim okvirima, bez utvrđivanja detaljnijih provedbenih aktivnosti, pa su i njezini rezultati teže mjerljivi, a sama politika manje vidljiva. Ipak, ne može se sporiti da je Unija stvorila platformu koja može odgovoriti na sigurnosne izazove s kojima je „izvana“ suočena. Napori koje Unija ulaže u razvoj ZVSP-a kreirali su institucionalnu piramidu⁵⁹, definirali odnose sa državama članicama i ustrojili mehanizme djelovanja za čvršći odgovor Unije u pitanjima „sigurnosti“. Strateški aspekt djelovanja je u rukama Europskog vijeća odnosno država članica i njihovih šefova država i Vlada. Države članice uključene su u rad Vijeća te imaju manevarski prostor za djelovanje i u tom segmentu odlučivanja, dok niti suradnja s HR/VP u samoj provedbi politika također nije zapostavljena.

⁵⁵ Čl. 42. t.2. UEU –L.

⁵⁶ Članak 42. stavak 7. UEU-L.

⁵⁷ Članak 222. UFEU.

⁵⁸ Države članice čiji vojni kapaciteti ispunjavaju više kriterije i koje su se u ovom području uzajamno više obvezale radi obavljanja najzahtjevnijih misija, uspostavljaju stalnu strukturiranu suradnju u okviru Unije.

⁵⁹ Ovaj rad ne obuhvaća cijeli njezin prikaz.

4.4. Unutarnja sigurnost – Europski model sigurnosti

U prethodnom poglavlju predstavljena je „vanjska dimenzija“ sigurnosti djelovanja Unije. Za razliku od ZVSP, politike vezane uz unutarnje aspekte sigurnosti Unije nisu razvijane kao zasebno područje, već predstavljaju niz politika dizajniranih za *ostvarenje slobode, sigurnosti i pravde*. U okvirima tih politika razvijen je model koji je dobio epitet „*europskog modela sigurnosti*“.

4.5. Osnivački ugovori i politike unutarnje sigurnosti

Glavom VI. *UEU*, koja je kasnije dorađena *Amsterdamskim ugovorom*⁶⁰, Unija postavlja okvire svog djelovanja u pitanjima „unutarnje sigurnosti“, definirajući ju kao – „visoki stupanj sigurnosti građana u području, slobode, sigurnosti i pravde“.

Model sigurnosti koji Unija od tada razvija za ostvarenje ovog cilja i područja djelovanja koje taj model obuhvaća, još jasnije pokazuju koja „sigurnosna područja“ ulaze u domenu politike „unutarnje sigurnosti“ Unije. Ranije odredbe o *policijskoj i pravosudnoj suradnji, Lisabonskim ugovorom objedinjene* su u posebno poglavlje, posvećeno području *sigurnosti, slobode i pravde*, koje obuhvaća *politike koje se odnose na graničnu kontrolu, azil i useljavanje, pravosudnu suradnju u građanskim stvarima, pravosudnu suradnju u kaznenim stvarima i policijsku suradnju*.

Prije 2009. godine, djelovanje u tim područjima obilježeno je uspostavom institucijskog ustroja koji se razlikovao od onoga u drugim područjima politike Unije. Tada još Europski parlament i Vijeće nisu imali ravnopravnu ulogu, a prioritete je uglavnom određivalo Europsko vijeće donošenjem vrlo detaljnih petogodišnjih programa (Program iz Tamperea, Haški i Stockholmski program), o kojima će biti riječ kasnije u radu.

⁶⁰ Akcijski plan EV iz 1998. g. o uspostavljanju područja slobode, sigurnosti i pravde dao značajan poticaj unapređenju suradnje na ovom području.

Ugovorom iz Lisabona, točnije člankom 2. stavkom 2. UFEU⁶¹, područje slobode, sigurnosti i pravde određeno je kao područje u kojima Unija i države članice imaju *podijeljene nadležnosti*.

Protokol o izvršavanju podijeljene nadležnosti (br. 25) pojašnjava okvire u kojima Unija djeluje u onim područjima koja pripadaju domeni podijeljene nadležnosti, a time i opseg nadležnosti država članica. Jedinim člankom ovog Protokola utvrđeno je sljedeće: „..., *kada Unija u određenom području poduzme djelovanje, opseg tog izvršavanja nadležnosti obuhvaća samo one elemente koji se uređuju predmetnim aktom Unije i stoga ne obuhvaća čitavo područje.*“

Strateška razina odlučivanja u području slobode, sigurnosti i pravde je u rukama *Europskog vijeća*, koje utvrđuje *strateške smjernice za zakonodavno i operativno planiranje*.⁶² Akti Unije (uredbe, direktive i mjere) u ovom području donose *zajednički Vijeće i EP*, u pravilu, u *redovnom zakonodavnom postupku*⁶³. Akti koji se odnose na *pravosudnu suradnju u kaznenim stvarima i policijsku suradnju* usvajaju se na *prijedlog Komisije ili na inicijativu jedne četvrtine država članica*.⁶⁴ Također, u procesu definiranja i usvajanja akata u ova dva područja vrlo važnu ulogu imaju *nacionalni parlamenti*, jer je na njima da osiguraju da se u prijedlozima i zakonodavnim inicijativama podnesenima na temelju odredbi UFEU koje se odnose na ova područja, poštuje načelo supsidijarnosti u skladu s pravilima utvrđenima Protokolom o primjeni načela supsidijarnosti i proporcionalnosti.⁶⁵

U okviru *politika koje se odnose na graničnu kontrolu, azil i useljavanje* usvajaju se mjere koje se odnose na zajedničku politiku za vize i druge dozvole za kratkotrajni boravak, kontrolu osoba koje prelaze vanjske granice, uvjete pod kojima državljani trećih zemalja mogu slobodno putovati unutar Unije tijekom kraćeg razdoblja, sve mjere koje su potrebne za

⁶¹ Ugovorom o funkcioniranju Unije (UFEU).

⁶² Članak 68. UFEU.

⁶³ Primjerice, EP i Vijeće mogu direktivama donesenima u skladu s redovnim zakonodavnim postupkom utvrditi minimalna pravila o definiranju kaznenih djela i sankcija na području osobito teškog kriminaliteta s prekograničnim elementima koji proizlaze iz prirode ili učinka takvih kaznenih djela ili iz posebne potrebe njihova zajedničkog suzbijanja. Ta područja kriminaliteta su sljedeća: terorizam, trgovanje ljudima i seksualno iskorištavanje žena i djece, nezakonita trgovina drogom, nezakonita trgovina oružjem, pranje novca, korupcija, krivotvorenje sredstava plaćanja, računalni kriminal i organizirani kriminal. (članak 83. UFEU)

⁶⁴ Članak 76. UFEU.

⁶⁵ Na temelju načela supsidijarnosti, u područjima koja nisu u isključivoj nadležnosti Unije, Unija djeluje samo ako i u mjeri u kojoj ciljeve predloženog djelovanja države članice ne mogu dostatno ostvariti na središnjoj, regionalnoj ili lokalnoj razini, nego se zbog opsega ili učinka predloženog djelovanja oni na bolji način mogu ostvariti na razini Unije. Na temelju načela proporcionalnosti, sadržaj i oblik djelovanja Unije ne prelazi ono što je potrebno za ostvarivanje ciljeva Ugovora. (članak 5. UFEU-L)

postupnu uspostavu integriranog sustava upravljanja vanjskim granicama, te ukidanje svake kontrole osoba pri prijelazu unutarnjih granica, bez obzira na njihovo državljanstvo.

Pravosudna suradnja razvija se u građanskim stvarima s prekograničnim implikacijama, na temelju načela uzajamnog priznavanja presuda i odluka u izvansudskim predmetima, što može uključivati usvajanje mjera za usklađivanje zakona i drugih propisa država članica.

Pravosudna suradnja u kaznenim stvarima (s prekograničnim elementom) temelji se na načelu uzajamnog priznavanja presuda i sudskih odluka te uključuje usklađivanje zakona i drugih propisa država članica koji se tiču kaznenog postupka te područjima kriminaliteta definiranih člankom 83. UFEU (vidi fusnotu 30.).

Policajska suradnja obuhvaća policiju, carinu i druge nacionalne službe zadužene za izvršavanje zakona, specijalizirane u području sprečavanja, otkrivanja i istrage kaznenih djela, a uključuje donošenje mjera koje se odnose na: prikupljanje, pohranu, obradu, analizu i razmjenu odgovarajućih podataka, potporu osposobljavanju osoblja i na suradnju pri razmjeni osoblja, opremu i istraživanje otkrivanja zločina te zajedničke istražne tehnike za otkrivanje teških oblika organiziranog kriminaliteta.

U provođenju definiranih politika unutarnje sigurnosti, državama članicama pomažu agencije Unije. *Europska agencija za upravljanje operativnom suradnjom na vanjskim granicama država članica (FRONTEX)* osigurava pomoć državama članicama i koordinira aktivnosti koje one provode u okviru zajedničkih mjera za upravljanje vanjskim granicama. *Ured Unije za pravosudnu suradnju (EUROJUST)* pomaže državama članicama u borbi protiv teškog organiziranog kriminala koji se odvija u više država članica, a zadaća je *Europskog policijskog ureda (EUROPOL)* pomagati tijelima za provedbu zakona u državama članicama i tako doprinijeti sigurnosti Europe.

Kako bi se dodatno osiguralo da se unutar Unije promiče i jača operativna suradnja u području unutarnje sigurnosti, Lisabonski ugovor predvidio je osnivanje *stalnog odbora* u okviru Vijeća. U pitanju je *Stalni odbor za operativnu suradnju u području unutarnje sigurnosti (COSI)*, koji, između ostalog, pomaže Vijeću u odgovaranju na terorističke napade ili prirodne ili ljudskim djelovanjem izazvane katastrofe. COSI se sastoji od visokih dužnosnika iz ministarstva vanjskih poslova i/ili ministarstva pravosuđa svake države članice te predstavnika EK i EEAS-a.

5.PETI DIO: VANJSKI AKTERI - UTJECAJ VANJSKE POLITIKE NA ZAPADNI BALKAN

5.1. Utjecaj Sjedinjenih Američkih Država

„U kontekstu velike strategije, glavno obilježje politike SAD-a prema Zapadnom Balkanu od 1989. je kontinuiranost. Bijela kuća je konstantno promovirala euroatlantsku integraciju zemalja regije – kako bi završila „nedovršeni posao (...) stvaranja cjelovite i slobodne Europe“ kako je rekao predsjednik H.W. Bush tijekom govora u Mainzu, Zapadna Njemačka, u svibnju 1989.“⁶⁶

Navedeni citat savršeno oslikava stajalište SAD-a kako prostor Zapadnog Balkana spada u jezgru Europe te time i u zajednički sigurnosni prostor euroatlantske zajednice. Doista, američka vojna i diplomatska prisutnost temeljni je jamac kakvog - takvog mira i stabilnosti u ovoj regiji posljednjih dvadesetak godina. Kada su raspadom Jugoslavije krenuli i etnički sukobi, regija je dospjela pod svjetla svjetske pozornice te su se u rješavanje sukoba uključile i EU s državama članicama. Ipak, EU u to vrijeme nije imala razvijeni institucionalni okvir za značajniji doprinos okončavanju sukoba te je uključivanje SAD-a bilo neminovno. Koristeći svoj ogroman vojno - diplomatski potencijal, SAD je odigrao ključnu ulogu u okončavanju rata u BiH uspjevši uvjeriti zaraćene strane na potpisivanje Daytonskog sporazuma 1995. godine u Parizu.

Ipak, govoreći o utjecaju SAD-a u Jugoistočnoj Europi, jednim dijelom govorimo i o utjecaju NATO-a. Kao jedina svjetska supersila, SAD je posljedično i najmoćnija članica NATO-a što mu omogućuje puno veći utjecaj od ostalih članica na NATO-ovu politiku djelovanja. U tom kontekstu treba gledati i intervenciju NATO-a protiv SR Jugoslavije 1999. godine. Nakon završetka sukoba u BiH i Hrvatskoj, sljedeća kriza koja je destabilizirala regiju odvijala se na Kosovu i to opet u režiji Miloševićevog režima. Dugogodišnje zatiranje autonomije Kosova dovelo je 1996. godine do otvorenog sukoba između kosovskih Albanaca (koji su oformili Oslobodilačku vojsku Kosova) i srpskih sigurnosnih službi. Prijelomni trenutak u sukobu

⁶⁶Vejvoda, I., „*The impact of the United States*“, u Lange, S., Nechev, Z. i Trauner, F., ur., *Resilience in the Western Balkans*, Izvješće Instituta za sigurnosne studije Europske unije br. 36, 2017.g., str.37 , Dostupno na: https://www.ies.be/files/Report_36_Resilience%20in%20the%20Western%20Balkans_0.pdf

dogodio se nakon što je srpska strana izvršila masakr 45 pripadnika lokalnog albanskog stanovništva u kosovskom selu Račak u siječnju 1999. Godine. Nakon tog događaja, zapadne sile predvođene SAD-om poduzelesu značajne napore kako bi zaustavile sukob. Nakon što su Rusija i Kina najavile da će staviti veto u Vijeću sigurnosti UN-a na bilo kakav pokušaj organiziranja oružane intervencije na SR Jugoslaviju od strane Zapada, NATO je uz presudnu američku potporu i bez formalnog pristanka Vijeća sigurnosti pokrenuo operaciju „Saveznička sila”⁶⁷. Prvi puta u povijesti dogodilo se da je NATO koristio vojnu silu bez odobrenja Vijeća sigurnosti, što pruža jasan dokaz o važnosti koju je SAD pridavao stabilnosti regije. Nakon skoro tri mjeseca granatiranja tadašnje SR Jugoslavije, pritisak na Miloševićev režim urodio je plodom i sukobi su prestali potpisivanjem sporazuma u Kumanovu⁶⁸.

Iz svega ovoga je očigledno kako je SAD odigrao ključnu ulogu u okončavanju otvorenih sukoba u regiji krajem devedesetih godina prošlog stoljeća. *„Implementacijom mirovnih sporazuma i postupnom stabilizacijom regije, SAD je s vremenom predao EU primat u djelovanju, ostajući uključen u nizu područja vezanim uz sigurnost, vanjsku politiku i razvojnu pomoć. Poseban naglasak stavljen je na ključnu ulogu NATO-a u kontekstu djelovanja SAD-a (...) u regiji.”*⁶⁹

Upravo kroz NATO okvir SAD pruža kontinuirani doprinos stabilnosti regije prisutnošću američke vojske na terenu u okviru operacije KFOR u Kosovu te manjim dijelom u BiH sudjelovanjem u radu NATO stožera Sarajevo⁷⁰. Trenutno u operaciji KFOR sudjeluje 685⁷¹ pripadnika američke vojske, što SAD čini najvećim pojedinačnim doprinositeljem snaga, dok je zapovjednik NATO stožera u Sarajevu također američki general⁷². Namjeru nastavka ovakve razine doprinosa SAD-a potvrdio je osobno zapovjednik američkih kopnenih snaga u

⁶⁷ Engl. „Allied Force”

⁶⁸ Puno ime sporazuma je „Vojno – tehnički sporazum između Međunarodnih sigurnosnih snaga (KFOR) i Vlada Savezne Republike Jugoslavije i Republike Srbije”.

⁶⁹ Vejvoda, I., „*The impact of the United States*”, u Lange, S., Nechev, Z. i Trauner, F., ur., *Resilience in the Western Balkans*, Izvješće Instituta za sigurnosne studije Europske unije br. 36, 2017.g., str.38 , Dostupno na: https://www.ies.be/files/Report_36_Resilience%20in%20the%20Western%20Balkans_0.pdf

⁷⁰ Engl. NATO Headquartersin Sarajevo

⁷¹ KFOR KeyFactsandFiguresFigures, dostupno na:

https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_02/20180213_2018-02-KFOR-Placemat-final.pdf

⁷² Trenutni zapovjednik je brigadni general Robert A. Houston.

Europi general Ben Hodges, izjavivši srpskim medijima kako SAD nemaju namjeru povlačiti svoje snage iz KFOR-a barem do 2022. godine.⁷³

Stavljanjem posebnog političkog naglaska na proširenje NATO-a, SAD također doprinosi jačanju euroatlantske budućnosti regije, budući da je američki stav presudan po pitanju daljnjeg proširenja, tj. može uvelike utjecati na perspektivu primanja određene države u članstvo. Budući da je većini država regije strateški cilj članstvo u NATO-u, jasno je da je SAD u poziciji koristiti svoj utjecaj u Savezu kako bi pritisnuo države prema nužnoj demokratizaciji te reformama sigurnosno – obrambenog sustava koje su preduvjet članstva. U tu svrhu je na inicijativu SAD-a 2003. godine uspostavljena i Američko – jadranska povelja (A5)⁷⁴ s ciljem pružanja podrške državam regije u procesu pristupanja NATO-u⁷⁵. Inicijalne članice bile su SAD, Hrvatska, Albanija i Makedonija, kasnije su se članstvu priključile Crna Gora i BiH te Srbija, Kosovo i Slovenija kao promatrači. Hrvatska i Albanija postale su članicama NATO-a 2009. godine, te Crna Gora 2017. godine, što inicijativu za sada čini uspješnom u ispunjavanju svojeg primarnog cilja.

Nakon krvavih devedesetih, tenzije u regiji su se smanjile početkom novog desetljeća. Euroatlantska integracija činila se kao jedini logičan korak naprijed. U sljedećih nekoliko godina Slovenija, Bugarska, Rumunjska i Hrvatska postale su članice EU i s dodatkom Albanije i NATO-a. Države koje nisu postale članicama bile su uključene u euroatlantske integracije i politički relativno stabilne. Takva atmosfera u regiji nije zahtijevala tvrdi američku moć iskazanu desetljeće ranije te je omogućila da primat djelovanja preuzme EU usmjerena na društveno – ekonomska pitanja i razvoj. Uvjeren kako je posao u regiji skoro završen, SAD je počeo usmjeravati svoje resurse na druge strateške prioritete poput Azije i Bliskog istoka.

Međutim nedostatku američke mrkve i batine koja je očito bila ključni motiv za daljnje provođenje reformi, regija je s vremenom opet postala podložna nestabilnostima. Sklonost političkih elita koncentraciji moći u svrhu vlastite dobitirezultiralo je strukturalnim problemima poput nedovoljno izgrađenih institucija, visoke razine korupcije, slabe i selektivne vladavine prava te ugrožene slobode medija. Rast gospodarstava bio je usporen ili

⁷³ *Komandant Vojske SAD za Evropu o Ruskom centru u Nišu: Ne verujem da je to humanitarni centar, to je fasada*, Insajder, dostupno na [https://insajder.net/sr/sajt/vazno/8286/Komandant-Vojske-SAD-za-Evropu-o-Ruskom-centru-u-Ni%C5%A1u-Ne-verujem-da-je-to-humanitarni-centar-to-je-fasada-\(VIDEO\).htm](https://insajder.net/sr/sajt/vazno/8286/Komandant-Vojske-SAD-za-Evropu-o-Ruskom-centru-u-Ni%C5%A1u-Ne-verujem-da-je-to-humanitarni-centar-to-je-fasada-(VIDEO).htm)

⁷⁴ Engl. US - Adriatic Charter

⁷⁵ Službena web stranica Ministarstva obrane Republike Hrvatske, dostupno na: <https://www.morh.hr/en/agendacrm/a5/240-crm2015/agenda/12143-crm-2015-za-web-hrvatski.html>

negativan što je dovelo i do visoke razine nezaposlenosti, pogotovo među mlađim dijelom populacije. Shvativši da je SAD zaokupljen drugim globalnim prioritetima a EU sama sobom, države poput Rusije, Turske ili zaljevskih zemalja počele su postepeno jačati svoj utjecaj na Zapadnom Balkanu.

Početak migrantske krize i uspostavom tzv. Balkanske rute, regija je ponovno došla pod svjetla međunarodne pozornice. Nakon nekoliko godina zanemarivanja, zapadne države su na konkretnom primjeru ponovno mogle vidjeti njezinu važnost za sigurnost Europe i transatlantskog prostora kao i značaj pružanja euroatlantske perspektive regiji.

Situaciju u regiji (ali i puno šire) dodatno su zakomplicirale izjave Donalda Trumpa o NATO-u tijekom predizborne kampanje 2016. godine. „*Kao kandidat, predsjednik Trump je podcijenio NATO kao ustajalu relikviju starog načina razmišljanja, savez usmjeren na davno nestala suparništva umjesto na prijetnje nove ere, kao teret koji cijedi američke resurse u ime nezahvalnih partnera koji nisu plaćali svoj dio. Jednom riječju: zastario.*”⁷⁶ Uz alarmantna stajališta o NATO-u, Trump nije skrivao svoje simpatije i divljenje prema ruskom predsjedniku Vladimiru Putinu i njegovom autoritarnom stilu vladavine. Kada je postao predsjednik SAD-a, mnogi su smatrali da će Trump s Putinom postići neku vrstu dogovora tj. velike nagodbe⁷⁷ oko podjele interesnih sfera, što bi bilo pogubno za euroatlantske aspiracije Zapadnog Balkana gdje je Rusija ostvarivala sve veći utjecaj. Ipak, vrijeme je pokazalo da SAD nema namjeru mijenjati svoju politiku prema NATO-u niti prema Rusiji. Ubrzo nakon dolaska na vlast, Trump je iz temelja promijenio svoje službeno stajalište o NATO-u kojega više ne smatra zastarjelim, kao i svoje stajalište prema Putinu kojega je u više navrata kritizirao.

Što se tiče trenutnog američkog utjecaja u regiji, stvari se očigledno ponovno pokreću. Crna Gora je postala članicom NATO saveza u lipnju 2017. godine čime je Savez nakon punih 8 godina u članstvo primio novu državu. Neupitno je kako je SAD odigrao ključnu ulogu u tom procesu, pritom pruživši regiji toliko traženu pozornost u pogledu nastavka euroatlantskih integracija. Nesumnjiv dokaz onovoj privrženosti SAD-a stabilnosti regije pružio je potpredsjednik SAD-a Mike Pence tijekom sudjelovanja na sastanku Američko – jadranske povelje u Podgorici u kolovozu 2017. godine. Pred premijerima i predsjednicima većine

⁷⁶*Trump's view of NATO is now obsolete*, The New York Times, dostupno na <https://www.nytimes.com/2017/04/13/world/europe/nato-trump.html>,

⁷⁷Marusic D., Bedenbaugh S. i Wilson, D., *Balkans Forward: A New US Strategy for the Region*", Atlantic Council, 2017. g., str. 5

država regije uključujući Albaniju, Hrvatsku, Srbiju, Makedoniju, Kosovo, Crnu Goru, Bosnu i Hercegovinu i Sloveniju izjavio je: „*Kao što svi znate, Rusija nastavlja u pokušajima precrtavanja međunarodnih granica silom, te je ovdje, na Zapadnom Balkanu, Rusija radila na destabilizaciji regije, podrivanju demokracije te stvaranju podjela među vama, ali i između vas i Europe. (...) Uvjeravam vas da Sjedinjene Američke Države odbijaju bilo kakav pokušaj korištenja sile, prijatni ili zastrašivanja u ovoj regiji i šire. (...) Mi zaista vjerujemo da je budućnost Zapadnog Balkana na Zapadu te se radujemo ponovnom obvezivanju Sjedinjenih Država u izgrađivanju odnosa koji će ojačati veze između europske zajednice, Zapadnog Balkana i Sjedinjenih Američkih Država.*”⁷⁸

Iako su ove riječi zasigurno dale potreban zamah u leđa regiji koja je posljednjih godina upala u kolotečinu po pitanju daljnjih integracija i provođenja nužnih strukturnih reformi, SAD ne smije smetnuti s uma ključan razlog zašto je bio uspješan u stabilizaciji regije krajem prošlog stoljeća – uporabom svog ogromnog vojno – diplomatskog potencijala. Drugim riječima, kako bi ponovno postigao uspjehe iz devedesetih godina, SAD uz agresivnu javnu diplomaciju koordiniranu s EU treba koristiti i svoju najveću prednost – tvrdnu moć tj. vojne sposobnosti.

U publikaciji američkog *think – tanka* Atlantic Council „*BalkansForward: A New US Strategy for the Region*” koja analizira trenutnu situaciju na Zapadnom Balkanu te daje preporuke SAD-u za daljnje djelovanje, navedeno je nekoliko koraka koje bi SAD trebao napraviti ka daljnjoj stabilizaciji regije, među kojima vrijedi istaknuti:

1. Uspostava trajne američke vojne prisutnosti u Jugoistočnoj Europi
2. Ponovno stjecanje reputacije SAD-a kao iskrenog posrednika
3. Pružanje veće važnosti mladima u regiji

Ovi koraci predstavljaju jasan smjer djelovanja kojima bi SAD, uz relativno male napore, vrlo vjerojatno postignuo značajan uspjeh u regiji. Vrijeme će pokazati hoće li krenuti u tom smjeru ili će ipak zauzeti neki drugi smjer djelovanja. U svakom slučaju, podrivanje do sada postignutih uspjeha u Jugoistočnoj Europi od strane aktera poput Rusije dovelo bi u pitanje i održivost trenutne političke situacije na ovim prostorima. Budući da je trenutna politička situacija rezultat djelovanja Zapada, time bi se dovelo u pitanje i njegova sposobnost da uspješno rješava probleme u svome dvorištu. Ukoliko nije u stanju iznjedruti takav uspjeh,

⁷⁸Go West, VP Pence tells Balkan leaders, Reuters, dostupno na <https://www.reuters.com/article/us-usa-balkans-pence/go-west-vp-pence-tells-balkan-leaders-idUSKBN1A1166>

mnoge svjetske države s pravom će se zapitati (ukoliko već nisu) koliko je uistinu kapacitet Zapada, i to ponajprije SAD-a, da odigra pozitivnu ulogu i bude lider na globalnoj razini.

U svakom slučaju, zapadni Balkan ostaje nedovršeni posao za SAD koji će trebati uložiti dodatne napore kako bi ispunio viziju stvaranja cjelovite i slobodne Europe.

5.2. Utjecaj Ruske Federacije

Utjecaj Rusije u zemljama Jugoistočne Europe tj. konkretnije Zapadnog Balkana potrebno je gledati u širem globalnom kontekstu. Raspadom SSSR-a i okončanjem Hladnog rata, uspostavljen je novi političko – sigurnosni poredak u svijetu koji je u svojoj većini bio konstrukt interesa i djelovanja Zapada predvođenog SAD-om kao najmoćnijom globalnom silom. U tom procesu je Rusija, kao nasljednik SSSR-a, izgubila veliki dio svoje prijašnje moći i utjecaja što je razlog njene rezigniranosti u kontekstu modernih geopolitičkih odnosa. Kao neprikosnoveni vladar Rusije, Vladimir Putin ulaže ogromne resurse kako bi povratio izgubljeni prestiž i međunarodni utjecaj svojoj državi. Takav poduhvat podrazumijeva i mnoge vanjskopolitičke i vojne aktivnosti koje su usmjerene smanjivanju ili sprečavanju daljnjeg rasta zapadnog utjecaja u mnogim regijama. Drugim riječima, Rusija i Zapad su geopolitički suparnici koji se bore za nametanje vlastitog utjecaja u svijetu. Iako se većina aktivnosti vezanih uz navedeni geopolitički sukob danas vode u Ukrajini i baltičkoj regiji te Siriji, jedna od arena svakako je i prostor Jugoistočne Europe.

Ipak, za razliku od Ukrajine i baltičke regije koje su u ruskom susjedstvu te Sirije u kojoj niti jedan od međunarodnih aktera ili saveza nema presudan utjecaj, prostor Jugoistočne Europe je strateški okružen članicama NATO-a što ga čini dijelom jedinstvenog euroatlantskog sigurnosnog prostora. No, iako okružen zapadnim utjecajem sa svih strana, unutar tog prostora postoje određene sive zone tj. države koje još uvijek nisu u potpunosti integrirane u EU i/ili NATO. Te države, skupno poznate kao Zapadni Balkan, podložne su nestabilnostima koje svoje izvore vuku iz raznih političkih i povijesnih razloga, što posljedično omogućuje različitim akterima da ostvaruju svoj utjecaj iskorištavajući takve nestabilnosti, uključujući Rusiju.

No, iako je Balkan područje gdje se sukobljavaju ruski i zapadni utjecaj, prije svega je potrebno istaknuti da njihove početne pozicije nisu jednake. Kao što je već spomenuto, regija

je okružena članicama NATO saveza. Iako suočena s egzistencijalnom krizom i raznim internim problemima, EU i dalje predstavlja svim državama regije jedinu alternativu i ključni strateški cilj. Kao rezultat navedenog, jačina zapadnog utjecaja u regiji još uvijek je neusporediva s drugima. U tom smislu, posluživši se nogometnim žargonom, Rusija „igra u gostima“.

Budući da je glavni motiv vanjskopolitičkog djelovanja Putinove Rusije povratak nekadašnje slave i moći brisanjem geopolitičke slike koju je nacrtao Zapad na štetu Rusije tj. SSSR-a, jasno je da je krajnji cilj djelovanja u regiji istovjetan budući da je trenutni regionalni politički ustroj rezultat djelovanja Zapada⁷⁹. Kada bi Rusija mogla dovesti u pitanje takav ustroj, potrebne su joj nestabilnosti u regiji koje bi dovele do krize ili sukoba. Kada bi došlo do takvog razvoja događaja, regija bi ušla u svojevrzni vremeplov te se vratila dvadesetak godina unazad u vrijeme kada su tinjali ratovi, a geopolitička slika prostora se tek izrađivala. No ovoga puta, kada bi se vodili međunarodni pregovori ili kada bi se razmišljalo o vojnim intervencijama, za stolom bi sjedila puno moćnija Rusija od one iz devedesetih godina. Ovoga puta bi sjedila Rusija koja može ravnopravno pregovarati sa SAD-om i EU-om. Kada bi uspjela dovesti u pitanje sadašnje zadatosti Zapadnog Balkana, Rusija bi se u potpunosti vratila kao veliki igrač na međunarodnu pozornicu, ako ne u globalnom kontekstu, onda zasigurno u kontekstu euroazijske sigurnosti. Tako barem Rusija zamišlja.

Ipak, kako bi postigla te ciljeve, Rusija mora dodatno ojačati svoj utjecaj u regiji kako bi mogla efikasnije iskoristavati i produbljivati postojeće nestabilnosti. Metode koje Rusija koristi u tim nastojanjima razmjerno su njenim realnim mogućnostima. Rusija je svjesna da su joj gospodarski i vojni resursi ograničeni i rastegnuti, te da udaljenost i strateška odsječenost Zapadnog Balkana ne ostavlja puno mjesta za vojnu intervenciju kao u Ukrajini ili Siriji. Stoga koristi raznolikemetode koje su joj pri ruci kako bi postigla svoje ciljeve na Balkanu. Ključne države u regiji na koje Rusija ostvaruje utjecaj su ponajprije Srbija i BiH tj. Republika Srpska, zatim Kosovo i Crna Gora. Nerazriješeni odnos Srbije i Kosova te iredentističke težnje Republike Srpske tj. njenog lidera Milorada Dodika su dvije ključne nestabilnosti koje Rusija produbljuje i iskorištava kako bi zakomplicirala situaciju u regiji.

Pitanje statusa Kosova je ključna poveznica Rusije i Srbije. Iako je Kosovo proglasilo neovisnost početkom 2008 godine, te je do sada priznato od strane 111 članica Ujedinjenih

⁷⁹Teza je preuzeta iz Marusic D., Bedenbaugh S. i Wilson, D., *Balkans Forward: A New US Strategy for the Region*, Atlantic Council, 2017. g., str. 11

naroda uključujući 3 članice Vijeća sigurnosti (SAD, Francuska i Ujedinjeno Kraljevstvo), status Kosova i dalje je vrlo komplicirana tema uzevši u obzir da Srbija kategorički odbija priznati neovisnost svoje nekadašnje regije, uz Rusiju koja joj je glavni međunarodni politički sponzor u toj borbi. Rusija je od početka pregovora o neovisnosti Kosova isticala da se protivi nametanju konačnog rješenja izvana, da se treba poštivati teritorijalni integritet Srbije, te da Srbija i Kosovo pitanje neovisnosti moraju riješiti dogovorom. Takav stav zadržala je do danas te ima višestruke koristi od toga. Kao prvo, nepriznavanjem unilateralnog proglašenja neovisnosti Kosova odbija stvoriti presedan temeljem kojega bi mnoge ruske regije mogle tražiti neovisnost. Kao drugo, pružanjem političke i diplomatske podrške Srbiji, Rusija dobiva vrijednog partnera u regiji na kojega može utjecati. Dakako, ruska podrška je i više nego dobrodošla u atmosferi gdje SAD i EU⁸⁰ izlažu Srbiju velikim pritiscima kako bi se konačno pronašlo rješenje. Svi srpski političari znaju da je Kosovo vrlo zapaljiva tema u javnom diskursu Srbije, te da onaj tko izgubi podršku Rusije po ovome pitanju može zaboraviti na vlast i uspješnu političku karijeru. Kao treće, Rusija je svjesna da neriješeni status otežava daljnje euroatlantsko integriranje regije. EU uvjetuje Srbiji ulazak u članstvo rješavanjem kosovskog pitanja⁸¹, dok Kosovo ne može napredovati u svojim daljnjim integracijama dok konačno ne riješi svoj međunarodni status. Ukoliko bi Srbija i Kosovo sporazumno riješile problem na način da zaista bude priznata kosovska neovisnost, to bi otvorilo vrata preostalim europskim i svjetskim državama da priznaju Kosovo. Time bi se konačno riješio trenutni *status quo* koji ne pomaže nikome osim srpsko – ruskim odnosima i samoj Rusiji.

Druga velika nestabilnost u regiji koja predstavlja priliku za Rusiju je pitanje budućnosti BiH. Suvremeni političko – teritorijalni ustroj BiH temelji se na Daytonskom sporazumu potpisanom 1995. godine čime je uspostavljena država sastavljena od dva entiteta tj. Federacije BiH i Republike Srpske te 3 konstitutivna naroda tj. Hrvata, Srba i Bošnjaka. Daytonski sporazum bio je potpisan u cilju prekida sukoba, no uz poneke izmjene i danas služi kao osnova državnog poretka. Vremenom je ovo uređenje pokazalo mnoge mane te se sve više pokazuje neodrživim rješenjem za normalno funkcioniranje države koju obilježava izrazita nezaposlenost, slabo razvijeno gospodarstvo, visoka razina korupcije i posljednjih godina sve zategnutiji međuetnički i međuvjerski odnosi. Dok loši međusobni odnosi predstavljaju trenutno najveću nestabilnost za BiH, Milorad Dodik, predsjednik Republike Srpske suvereno ih koristi za jačanje vlastite političke agende. Ukratko, Dodik je u svojim

⁸⁰Neovisnost Kosova priznale su sve članice EU osim Cipra, Grčke, Rumunjske, Slovačke, Španjolske.

⁸¹ Ovo je napisano i u spomenutoj novoj EU *Strategiji za vjerodostojnu perspektivu proširenja i pojačanu suradnju EU sa Zapadnim Balkanom*

nebrojenim javnim istupima i političkim govorima otvoreno pokazivao prijezir, neslaganje i prkos prema središnjim državnim vlastima te provocirao mogućnostima odcjepljenja Republike Srpske i proglašavanja neovisnosti. Naravno, takve eksplozivne izjave nisu naišle na dobar odaziv među političkim elitama i građanima drugog entiteta. Pri tome se ne smije zanemariti činjenica da su na ovim prostorima tinjali sukobi prije malo više od dvadeset godina i rane, kojih je dobar dio bio zadan od strane srpskog ultranacionalizma, još uvijek nisu zacijelile. Iako neki analitičari smatraju da Dodikpotiče rast nacionalizamakako bi ojačao svoju političku poziciju i ostao na vlasti, te se na taj način spasio čak i mogućih optužbi za korupciju i loše upravljanje, teško je procijeniti njegove prave ciljeve.

Rusija je u Dodiku pronašla idealnog partnera u regiji, a njihov odnos je obostrano koristan. Dok Dodik uz pomoć Rusije jača svoj politički položaj, Rusija uz pomoć Dodika ostvaruje utjecaj u regiji i usporava napredak prema NATO-u i EU uz minimalno ulaganje resursa. Dodik je poznat po svojem čvrstom suprotstavljanju širenju NATO-a na BiH ili barem Republiku Srpsku. Tako je u listopadu 2017. godine. Narodna skupština Republike Srpske usvojila rezoluciju⁸²kojom je, po uzoru na Srbiju, proglašena vojna neutralnost u odnosu na postojeće vojne saveze do trenutka dok referendumom ne bude određeno drugačije.Rezolucija je usvojena unatoč tome što nije u skladu sa zakonima BiH, no u skladu je sastavom entitetske vlade da neće poštivati odluku Ustavnog suda BiH o knjiženju vojne imovine na državnu razinu kao preduvjeta za aktivaciju Akcijskog plana za članstvo u NATO-u⁸³.

Dodik je također iskoristio dobre odnose s Rusijom prilikom proglašavanja 09. siječnja kao Dana Republike Srpske. Odluka je donesena referendumom ogromnom većinom od 99,7 posto. Ustavni sud BiH proglasio je raspisivanje referenduma nezakonitim prije njegovog održavanja, kritikama su se pridružili središnje bh. vlasti, Ured visokog predstavnika i posebnog predstavnika EU u BiH Valentina Inzka i mnogi zapadni diplomati. Unatoč ogromnim međunarodnim pritiscima, Dodik se tri dana prije referenduma sastao s Putinom u Moskvi, a jedan od zaključaka sastanka bio je da je pravo građana entiteta da glasuju na referendumu čime je Rusija nedvojbeno dala svoju podršku Dodiku.

Prilikom prve proslave Dana Republike Srpske 09. siječnja 2018 godine, u sklopu svečanog mimohoda sudjelovali su i pripadnici organizacije Srbska čast, koju su bh. mediji okarakterizirali kao paravojnu organizaciju uspostavljenu s ciljem zastrašivanja Dodikovih

⁸²Puno ime je Rezolucija o zaštiti ustavnog poretka i proglašenju vojne neutralnosti Republike Srpske.

⁸³ Engl. *Member ship Action Plan (MAP)*

protivnika, što je potvrdio i bh. ministar sigurnosti Dragan Mektić⁸⁴. Srbska čast je osnovana u Nišu, a njen neformalni ogranak djeluje u Republici Srpskoj. Organizacija je dovedena u vezu s kontroverznim Srpsko – ruskim humanitarnim centrom u Nišu osnovanim 2012. godine, gdje su navodno bilo obučeni. Iako je službeno svrha njegove uspostave pružanje pomoći u prirodnim katastrofama (poput poplava koje su zahvatile Srbiju, BiH i Hrvatsku 2014. godine), zapadni diplomati su uvjereni kako se zapravo radi o ruskoj bazi koja služi kao regionalno središte za prikupljanje podataka i subverzivno djelovanje ruskih sigurnosno – obavještajnih službi. Sumnje u pravu svrhu postojanja centra izrazio je čak i zapovjednik američkih kopnenih snaga u Europi general Hodges.⁸⁵

Republika Srpska je u Rusiji također našla globalno jakog partnera koji će promicati njene interese i u okviru UN-a. Nakon što je Visoki predstavnik Inzko predstavio Vijeću sigurnosti UN-a krajem 2017. godine, izvješće o stanju u BiH, ruski predstavnik optužio je njegov Ured za širenje protusrpskih stavova i zanemarivanje štetnih provokacija i političke nestabilnosti Federacije BiH kako bi se Republika Srpska prikazala unegativnom svjetlu i kao glavni pokretač problema u državi⁸⁶.

Ipak, jedan od najopasnijih primjera ruskog utjecaja u regiji je pokušaj državnog udara na Crnu Goru i atentata na tadašnjeg premijera i najmoćnijeg političara u državi Milu Đukanovića uoči održavanja parlamentarnih izbora 2016 godine. Uz Srbiju, Crna Gora je godinama bila snažan ruski saveznik u regiji. Promjenom strateškog smjera države prema euroatlantskim integracijama, Crna Gora je poslala jasnu poruku Rusiju o svojem zapadnom opredjeljenju. Rusija nije dobro prihvatila ovu promjenu, a crnogorski ulazak u NATO, kao i sam proces ulaska, bio je popraćen izrazito negativnim i prijetećim komentarima ruskih diplomata. Nakon spriječenog pokušaja atentata, Đukanović je izjavio da je to bila ruska poruka upućena cijeloj regiji ali i NATO-u i EU kako se daljnje integriranje regije neće moći provoditi bez ruske suglasnosti⁸⁷. Za ovaj pokušaj trenutno se vodi sudski postupak protiv 14

⁸⁴Ministar sigurnosti BiH: Dodik formira eskadrone smrti, sve podsjeća na '91, portal T-portal, dostupno na <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/ministar-sigurnosti-bih-dodik-formira-eskadrone-smrti-sve-podsjeća-na-91-foto-20180116>

⁸⁵Komandant Vojske SAD za Evropu o Ruskom centru u Nišu: Ne verujem da je to humanitarni centar, to je fasada, Insajder, dostupno na [https://insajder.net/sr/sajt/vazno/8286/Komandant-Vojske-SAD-za-Evropu-o-Ruskom-centru-u-Ni%C5%A1u-Ne-verujem-da-je-to-humanitarni-centar-to-je-fasada-\(VIDEO\).htm](https://insajder.net/sr/sajt/vazno/8286/Komandant-Vojske-SAD-za-Evropu-o-Ruskom-centru-u-Ni%C5%A1u-Ne-verujem-da-je-to-humanitarni-centar-to-je-fasada-(VIDEO).htm)

⁸⁶ Mjesečno izvješće o radu Vijeća sigurnosti UN-a, studeni 2017., dostupno na http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/2017_11_forecast.pdf

⁸⁷Milo Đukanović: Pokušaj mog ubistva je ruska poruka da su oni glavni na Balkanu, portal Blic, dostupno na: <https://www.blic.rs/vesti/svet/milo-djukanovic-pokusaj-mog-ubistva-je-ruska-poruka-da-su-oni-glavni-na-balkanu/eze7thb>

osoba. Dio optužnice odnosi se na tvrdnju da je glavni organizator državnog udara pripadnik ruskih sigurnosnih službi, koji je 2014. godine bio zamjenik vojnog izaslanika u Poljskoj, odakle je protjeran zbog špijunaže. Službena Moskva odbacuje bilo kakvu umiješanost u ovaj slučaj te ne želi surađivati na bilo koji način s crnogorskim pravosuđem ne dozvoljavajući saslušanje optuženih ruskih i jednog crnogorskog državljanina, kojima se sudi u odsustvu budući da se nalaze u Rusiji. Lavrov je na tu temu izjavio da optuženi ruski državljani imaju punu zaštitu ruskog ministarstva vanjskih poslova i odbacio tvrdnje o ruskom miješanju kao tendenciozne i površne.⁸⁸ Iako uloga Rusije u ovom poduhvatu nije do kraja rasvijetljena, uzevši u obzir ostale aktivnosti u regiji, ne može se odbaciti njena umiješanost.

Još jedan od načina na koji Rusija ostvaruje utjecaj na regiju je energetika. Iako je posljednjih godina taj utjecaj pao zahvaljujući politikama EU usmjerenima na liberalizaciju i diversifikaciju energetske tržišta, Rusija je još uvijek jak igrač. Uostalom, barem od sredine prošlog desetljeća Rusija gleda na regiju kao potencijalni koridor za transport ruskog plina prema Europi.⁸⁹ Stoga je Putin i ulagao toliku energiju u projekt Južni tok, koji je na kraju ipak neslavno završio. No, Rusija i dalje kontrolira velik dio poslova i infrastrukture u regiji vezan uz energetiku. Srbija pokriva najmanje 70 posto potreba za krutim gorivom uvozom iz Rusije, dok je ruska tvrtka Gazprom Neft postala vlasnik Naftne industrije Srbije 2008. Isto tako je ruska tvrtka Zarubezhneft 2007. godine postala vlasnik dvije rafinerije nafte u Republici Srpskoj, a porez koji uplaćuju entitetu čini otprilike 25 posto njegovog ukupnog proračuna. Što se tiče potrošnje plina, Rusija je također vodeća u regiji budući da osigurava skoro 100 posto bh. i makedonskih potreba te oko 80 posto srpskih.⁹⁰ Ovakva dominacija u području opskrbe energentima omogućuje Rusiji utjecaj na političke elite regije iskorištavanjem ovisnosti njihovih država o ruskim energentima kroz nametanje viših ili manjih cijena, a u krajnjoj liniji može obustaviti i samu ponudu, iako je vjerojatnost toga vrlo mala budući da to nikome ne bi bilo u interesu. Ipak, potrebno je istaknuti da profitabilni energetske poslovi omogućuju Rusiji pristup raznim akterima političkog i poslovnog života koji imaju utjecaj na donošenje važnih odluka. Ne treba zanemariti niti visoki stupanj korupcije koji je tradicionalno zastupljen u energetske sektoru. Poznata je činjenica da su nacionalne energetske tvrtke često povezane s raznim koruptivnim radnjama političkih elita. To je svakako jedan od razloga zašto im je Rusija poželjan partner u poslovanju s energentima. Naime, budući da je ruski cilj infiltracija utjecaja u sve moguće razine vlasti,

⁸⁸Lavrov: *Štitićemo Ruse optužene za državni udar u Crnoj Gori*, portal NI, dostupno na <http://rs.n1info.com/a341413/Svet/Region/Lavrov-Stiticemo-Ruse-optuzene-za-drzavni-udar-u-Crnoj-Gori.html>

⁸⁹Bechev, D., *Rival Power: Russia's influence in South east Europe*, Yale University Press, New Haven i London, 2017., str. 487

⁹⁰Ibid, str.483 - 541

sklona je koristiti sve alate koji su joj dostupni u dostizanju tog cilja što često podrazumijeva i povezivanje s kriminalnim skupinama ili sudjelovanje u nečasnim radnjama poput korupcije. Drugim riječima, dok god će ruski novac naći put do džepova političara, Rusija će biti poželjan partner u poslovanju energentima.

Rusija je također izuzetno prisutna u javnoj sferi. Ne libise koristiti raznu simboliku poput pozitivnih primjera iz zajedničke povijesti, vjerskih, kulturalnih i lingvističkih poveznica za jačanje vlastitog imidža i utjecanje na javno mnijenje u državama regije. Ovo je pogotovo vidljivo u tradicionalno pravoslavnim, slavenskim društvima gdje je Rusija među velikim dijelovima stanovništva percipirana kao veliki brat ili srodna država koja štiti tradicionalne vrijednosti i način života od zapadnog imperijalizma ili albanskog i muslimanskog secesionizma, ovisno o trenutnoj potrebi. Također je prisutan i utjecaj ruskih medijskih kuća RT ili Sputnik koje u suradnji s lokalnim medijima (većinom u Srbiji), proklamiraju ruske stavove po pitanjima aneksije Krima, Donbasa, Sirije ili američke vanjske politike.⁹¹

Iz svega navedenog može se zaključiti kako je utjecaj Rusije u državama Zapadnog Balkana velik, ali ipak ograničen. Činjenica da su sve države na europskom ili euroatlantskom putu ne pruža Rusiji puno prostora za manevar, čak iako se čvrsto protivi tome. Ulazak Crne Gore u NATO to je i potvrdio. Ipak, budući da ne može spriječiti integraciju regije, može utjecati na usporavanje tog procesa iskorištavanjem već postojećih nestabilnosti poput pitanja Kosova ili Dodikovih separatističkih težnji. Ukoliko uspije dovoljno ojačati svoj utjecaj, a Zapad istovremeno ne pokaže dovoljno snage i spremnosti da joj se suprotstavi, Rusija bi zaista mogla dodatno zakomplicirati situaciju. Možda ne u mjeri u kojoj ona to priželjkuje, ali dovoljno da zagorča život građanima regije te Europi i SAD-u čiji bi nekadašnji uspjeh u regiji bio doveden u pitanje. Rusija za sada ne koristi velike resurse za jačanje utjecaja. To je i razumljivo uzevši u obzir njezine aktivnosti u svojem bližem susjedstvu i Siriji. Međutim, uz minimalne uloge postiže maksimalni efekt. Ruse neće puno koštati davanje potpore Dodiku, blokiranje Kosova ili čak uspostavljanje humanitarnih/obavještajnih centara. Pa čak ni donacija MiG-ova, tenkova i oklopnih vozila Srbiji nije toliko veliki trošak. Ali ostavlja dojam da je Rusija prisutna u regiji i da je moćna, a percepcija je često važnija od realnog stanja stvari. Svaki puta kada se lokalni političar pozove na potporu Rusije ili kada mediji i analitičari pišu o njenom utjecaju na Balkanu, to dodatno jača njezin utjecaj ili percepciju istoga i Rusija sigurno računa na to. Na koji način će se situacija odvijati u budućnosti može

⁹¹ Ibid., str. 543

se samo nagađati, no sigurno je da uvelike ovisi o volji zapadnih država za proaktivnijim djelovanjem u regiji. Rusija je dobro iskoristila nedostatak istoga posljednjih desetak godina, no njoj se ne žuri. Žuri se državama regije koje su u sve goreem stanju.

5.3. Utjecaj Turske

Do raspada Jugoslavije, turska vanjska politika nije pokazivala veliki interes prema Zapadnom Balkanu. Početkom sukoba, potaknuta stradanjima muslimanskog stanovništva regije s kojim je povijesno i kulturalno povezana, ali i zabrinutošću za stabilnost regije općenito, zanimanje Turske naglo je poraslo. Iako je prvotno stala na stranu muslimanskog stanovništva u sukobima, Turska je ipak odlučila djelovati u sinergiji sa zapadnim partnerima kroz NATO. Od tada do danas Turska se profilirala kao vrijedan partner u nastojanjima stabilizacije regije. Sudjelovala je u svim važnijim misijama i operacijama NATO-a i EU⁹², te je važan doprinositelj snaga, pogotovo u okviru KFOR-a.

Turska je u regiji percipirana kao snažan akter s velikom vojskom i visokim statusom u međunarodnoj zajednici. Takvu percepciju može zahvaliti i svojoj povijesnoj povezanosti s regijom iz vremena Osmanskog Carstva kada je pod svojom kontrolom držala velike dijelove Balkana i ostvarila ogroman kulturalni utjecaj u regiji koji njeguje do današnjih dana. Ipak, povijesna uloga Turske nije jednoznačno prihvaćena u svim državama. Muslimansko stanovništvo ulogu Turske doživljava pozitivnije od kršćanskog dijela stanovništva kojem je Osmansko Carstvo povijesno predstavljalo neprijateljsku osvajačku silu. Iz tog razloga je i danas turski utjecaj jači u BiH, Kosovu, Albaniji i Makedoniji tj. u državama gdje muslimani čine većinu ili barem veliki dio stanovništva.

Iako je Turska kontinuiranim doprinosom snaga misijama i operacijama NATO-a i EU pokazala da može biti konstruktivan i važan partner Zapadu u stabilizaciji regije, njezina vojna prisutnost nije presudan faktor utjecaja. Razlog tome leži u činjenici da se njezino vojno djelovanje odvija u multilateralnom okruženju gdje je Turska samo jedna u nizu sudjelujućih

⁹²Turska trenutno sudjeluje u NATO operaciji KFOR i misiji EULEX na Kosovu, te EUFOR Althea u BiH.

država. SAD i ostale članice NATO-a i EU i skupno i individualno predstavljaju najveće doprinositelje snaga.⁹³

Turska ne igra presudnu ulogu u regiji niti je to njezin strateški cilj. Strateški prioriteti Turske određeni su dinamikom događaja na Bliskom istoku i crnomorskoj regiji. Turska je, poput Rusije, svjesna da su sve države Zapadnog Balkana usmjerene prema EU i da nemaju skorašnju namjeru mijenjati svoj smjer. Ipak, za razliku od Rusije koja je otvoreno protiv daljnjih euroatlantskih integracija, Turska je dokazano važna članica NATO-a te kandidatkinja za članstvo u EU i stoga službeno podržava proces integracija u regiji. Štoviše, Zapadni Balkan je regija Europe u kojoj Turska ostvaruje najveći utjecaj i kao takav joj predstavlja most prema EU.

No, turski utjecaj na Zapadnom Balkanu najvidljiviji je kroz meku moć. *„Mreža turskih religijskih i kulturnih institucija našle su plodno tlo u mnogim dijelovima Zapadnog Balkana. Škole i sveučilišta su nikla oživljavajući demografske i kulturalne poveznice. Pokret Hizmet – islamski vjerski i društveni pokret predvođen od strane turskog klerika Fethullaha Gülena i njegovih podržavatelja – cvjetao je na Balkanu godinama i stvorio vlastitu mrežu nevladinih udruga, vjerskih centara, škola i fakulteta. Temeljen na pristupu koji je naginjao prema privlačnosti i uvjeravanju više nego prema pritisku, povećana prisutnost Ankare u regiji posljednjih dvadeset godina osigurala joj je ogromnu vidljivost.“*⁹⁴ Otvaranjem raznih vjerskih centara, Turska na pozitivan način doprinosi borbi u sprječavanju radikalizacije islamskog stanovništva u regiji budući da propagira umjereni hanefijski pravac učenja islama koji je kompatibilniji s demokratskim i sekularističkim standardima kojima naginju države regije u okviru pristupanja EU te istovremeno predstavlja način suprotstavljanja radikalnim učenjima islamskih klerika s Bliskog istoka temeljenih na konzervativnom vehabijskom pokretu.⁹⁵ No, nakon neuspješnog državnog udara u Turskoj 2016. godine, Erdogan je proglasio Fethullaha Gülena i njegovu organizaciju teroristima i glavnim krivcima za organizaciju udara.⁹⁶ Budući da je Gülenova mreža vrlo proširena na Zapadnom Balkanu, što može

⁹³ Prema posljednjim službenim podacima NATO-a, u veljači 2018. Turska je sudjelovala sa 291 pripadnikom oružanih snaga u operaciji KFOR. Ispred nje su veći doprinositelji bili SAD (685), Italija (542), Austrija (450), Njemačka (440) i Mađarska (385). Izvor: *Kosovo Force: Key facts and figures*, portal NATO.int, dostupno na: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_02/20180213_2018-02-KFOR-Placemat-final.pdf

⁹⁴ Vračić, A., *Turkey's role in the Western Balkans*, German institute for International and Security Affairs, Berlin, 2016., str. 6

⁹⁵ Ejodus, F., „*The impact of Turkey and the Gulf States*“, u Lange, S., Nechev, Z. i Trauner, F., ur., *Resilience in the Western Balkans*, Izvješće Instituta za sigurnosne studije Europske unije br. 36, 2017.g., str.55

⁹⁶ Nakon neuspješnog vojnog udara, turske vlasti su zatvorile oko 60 000 osoba osumnjičenih za sudjelovanje u njegovoj organizaciji. Veliki dio uhićenih su podupiratelji Gulenove organizacije. Erdogan je Gulenovu

zahvaliti i svesrdnoj podršci turskih vlasti koju je imala do državnog udara, Turska posljednje dvije godine ulaže napore u uništavanje mreže i pritišće države u regiji da zabrane rad svim institucijama koje imaju veze s Gülenom. Do sada su zabilježeni pritisci na vlasti Albanije, Makedonije, Kosova i BiH koji su rezultirali mješovitim uspjehom. Ovakav pritisak stavlja države u neugodnu poziciju jer su prisiljene birati stranu između turskih zahtjeva s jedne strane i EU s druge strane koja se protivi Erdoganovim autoritarnim potezima i s time povezanim kršenjima ljudskih prava nakon vojnog udara.

Još jedan od alata koji Turska koristi za jačanje utjecaja je ekonomska i gospodarska suradnja s državama regije. Turska je početkom prošlog desetljeća počela ostvarivati snažan ekonomski rast za razliku od EU koja je od 2008. godine bila u teškoj financijskoj krizi. Slabljenje ekonomskog utjecaja EU kombinirano sa smanjivanjem političkog utjecaja tj. zamorom od proširenja, natjeralo je države regije da pokušaju pronaći alternativne partnere za investicije. Poput Rusije i Turska je iskoristila ovu priliku uvidjevši da na taj način može jačati utjecaj i stvoriti dodatne veze. Tako su u 2015 godine strane izravne investicije Turske u regiji iznosile 16, 5 milijuna eura u Albaniji, 32, 1 milijuna eura u BiH, 10, 1 milijuna eura u Crnoj Gori, 10,1 milijuna eura u Makedoniji, 14, 6 milijuna eura u Srbiji te rekordnih 54,6 milijuna eura u Kosovu.⁹⁷ Iz ovoga je vidljivo da Turska pomoću ekonomske suradnje ostvaruje utjecaj i u državama poput Srbije i donekle Crne Gore koje nisu tradicionalno naklonjene turskom utjecaju na Balkanu. No, unatoč brojim investicijama, Turska ipak radi razliku u pristupu investiranju prema područjima na kojima je većinom kršćansko stanovništvo i na kojemu je većinom muslimansko. Od 25 podružnica turske banke Ziraat u BiH, samo jedna je locirana u većinski kršćanskom entitetu Republici Srpskoj. Također, turska Agencija za suradnju i koordinaciju (TIKA) ima urede u skoro svim dijelovima regije, no većinom je aktivna u dijelovima koje nastanjuje muslimansko stanovništvo. TIKA koristi 50 do 70 posto proračuna za obnovu, te je do sada sudjelovala u obnavljanju brojnih spomenika iz doba Osmanskog Carstva u BiH poput mostova, fontana, rezidencija ili džamija.⁹⁸ Ipak, iako su turske investicije u regiji poprilične i obostrano korisne i za Tursku i za države koje ih primaju, turski ekonomski utjecaj nije ni približno jak kao utjecaj EU u regiji. Stoga je ekonomska strana suradnje omogućila Turskoj da ograničeno ojača svoj

organizaciju prozvao *Fethullahçı Terör Örgütü* (FETO) što u prijevodu znači Fethullahova teroristička organizacija.

⁹⁷Vračić, A., *Turkey's role in the Western Balkans*, German institute for International and Security Affairs, Berlin, 2016., str. 12

⁹⁸Ibid, str. 13

utjecaj u regiji jer se ne može mjeriti s razinom investicija članica EU. No, također joj je omogućilo da ostvari i određeni utjecaj u Srbiji, makar je ta suradnja na pragmatičnim osnovama.

Politički utjecaj Turske ponajviše je vidljiv u regiji na primjeru BiH. U državi koja ima velikih problema u međusobnim političkim odnosima dvaju entiteta i tri konstitutivna naroda, Turska ostvaruje velik utjecaj u bošnjačkom nacionalnom korpusu i to ponajviše kroz vrlo bliske veze Recep Tayyipa Erdogana i Bakira Izetbegovića. Osnova te čvrste poveznice je među ostalim i blizak odnos Erdogana s Bakirovim ocem Alijom Izetbegićem, političkim vođom Bošnjaka do 2003. Izetbegović se često u svojim javnim nastupima i sukobima s hrvatskim i srpskim političarima poziva na podršku koju dobiva od Ankare. Turska vanjska politika primarno je usmjerena na zaštitu interesa muslimanskog stanovništva na Zapadnom Balkanu te Izetbegović često koristi tu činjenicu za jačanje vlastite političke pozicije. Ovdje je vidljiva paralela u ponašanju Milorada Dodika i Bakira Izetbegovića. Dok Izetbegović vrlo često u javnosti kritizira Dodikovu prorusku i proputinovsku politiku, zanemaruje protursku politiku koju sam zastupa, a koja izaziva zabrinutost ne samo političkih aktera u BiH nego i u široj međunarodnoj zajednici. Tako je u nekoliko prilika izjavio kako je njegov otac Alija na smrtnoj postelji ostavio BiH Erdoganu *amanet*, tj. na skrb, u ostavštinu. Isto je u svojim izjavama potvrdio i Erdogan. Ovakva retorika zasigurno ne pridonosi smirivanju međuetničkih i međuvjerskih napetosti u državi, a postavlja se i pitanje koliko je bošnjačko političko vodstvo strateški usmjereno prema EU kada smatra da je upravo Turska država koja ima svojevrsnu povijesnu ulogu u zaštiti BiH.

U cijeloj priči je možda i najproblematičniji trenutni odnos EU s Turskom. Iako Turska i dalje ima status kandidata za članstvo u EU, šanse da se to uistinu ostvari, barem u sljedećih nekoliko godina, vrlo su niske ili skoro nikakve. EU i njezine vodeće članice poput Njemačke oštro kritiziraju Erdoganovu politiku nakon neuspješnog vojnog udara 2016. koja je obilježena sve autoritativnijim oblikom vladavine, masovnim kršenjima ljudskih prava i slobode medija. S druge strane, migrantska kriza koja je doživjela svoj vrhunac između 2014. i 2016. pokazala je koliko je Turska strateško važna za sigurnost i stabilnost Zapadnog Balkana, a samim time i EU. Naime, tijekom dvogodišnjeg razdoblja kroz tzv. Balkansku rutu prošlo je preko 800 000 migranata na putu prema Europi. Većina njih ulazila je u prostor Jugoistočne Europe kroz Tursku, a tek se dogovorom između EU i Turske postignutim 2016. priljev migranata smanjio. U zamjenu za zadržavanje migranata, Turska je tražila liberalizaciju viznog režima za svoje državljane unutar Schengenskog prostora (uz 6 milijardi

eura koje je dobila od EU kao pomoć namijenjenu jačanju kapaciteta za nošenje s pritiskom migranata). Do liberalizacije viznog režima još uvijek nije došlo, a kritike EU prema Turskoj ne jenjavaju. Ukoliko u budućnosti dođe do još većih neslaganja između ova dva aktera, ne postoje jamstva da će se Turska držati svoje strane dogovora i da opet neće doći do velikih migracija putem Balkanske rute. Zbog ovakve situacije, Turska je u poziciji ucjenjivati EU budući da drži u svojim rukama ključeve vrata Europe što je čini jednim od najvažnijih aktera po pitanju stabilnosti Zapadnog Balkana.

Zaključno, može se reći da je Turska važan akter na području regije. Iako Zapadni Balkan nije područje od strateškog prioriteta za Tursku uzevši u obzir dinamiku događaja na Bliskom istoku koji iscrpljuju turske resurse, turski utjecaj je i više nego osjetljiv u regiji. Povijesne i kulturalne veze s muslimanskim stanovništvom i njihovim političkim vodstvom omogućuju Turskoj razne načine nametanja utjecaja u regiji i podizanja vidljivosti, a samim time i vlastite važnosti. Nakon raspada Jugoslavije, Turska je odigrala pozitivnu ulogu kontinuiranim pružanjem podrške NATO i EU inicijativama usmjerenima stabilizaciji, reformama i izgradnji međusobnog povjerenja. Turska je i jedini akter izvan Zapada koji ima razvijene odnose sa svim stranama u regiji. To joj omogućuje da kroz razne formate može biti medijator među sukobljenim stranama. Dobar primjer za to su i trilateralni sastanci između BiH, Srbije i Turske koji se održavaju pod turskim sponzorstvom i usmjereni su na jačanje dijaloga i međusobnog razumijevanja koji su ključni za rješavanje političkih problema Zapadnog Balkana. S druge strane, iako deklarativno ne želi raditi razliku u politikama prema državama regije, nego regiju shvaća kao cjelinu, u praksi je situacija drugačija budući da je jasno da je Turska ponajprije zabrinuta za interese islamskog stanovništva. Kod aktera poput Srbije ili Republike Srpske ovo igra značajnu ulogu i stoga su često sumnjičavi prema istinskim namjerama Turske u regiji. Nadalje, Turska je u posljednjih nekoliko godina Erdoganove vlasti država koja pati od demokratskog deficita i sve jače autoritativne vladavine. Zbog toga se postavlja pitanje može li takva država i takav vladar biti uzor državama Zapadnog Balkana na njihovom putu provođenja strukturalnih reformi i dostizanja razine demokracije i vladavine prava kao što je u EU. Također, smjer budućih odnosa Turske i EU teško je odrediti. Iako još uvijek službeno podržava euroatlantsku integraciju regije, prava istina je da je Turska daleko od političko - društvenih standarda EU i pitanje je koliko želi da se regija dalje integrira. To je povezano i s problemom oko migracija, budući da Turska u bilo kojem trenutku može odbaciti dogovor s EU te se Balkanska ruta može ponovno otvoriti. No ipak, iako ima nekoliko mogućnosti za destabilizaciju regije, Turskoj to

ne bi trebalo biti u interesu. Regija Zapadnog Balkana važna joj je kao most prema EU. Teško je zamisliti da će EU i Turska prekinuti sve odnose, pogotovo trgovinske, a Zapadni Balkan je njihova prirodna poveznica. Također, uzevši u obzir odnose Turske sa ostalim susjednim državama ili regijama i dinamiku događaja u njima, Zapadni Balkan još uvijek predstavlja rijedak prostor (barem minimalne) stabilnosti, te bi u turskom interesu trebalo biti da tako i ostane. Uzevši u obzir sve navedeno, jasno je da Turska istovremeno ima i pozitivan i negativan utjecaj na regiju.

5.4. Utjecaj Arapskih zemalja Perzijskog zaljeva

Utjecaj arapskih zemalja na Zapadnom Balkanu počeo se pojavljivati početkom rata u BiH devedesetih godina. Naime, bio je uveden embargo UN-a na uvoz oružja u BiH, a stradavanja muslimanskog stanovništva bila su sve veća. To je potaknulo države Perzijskog zaljeva predvođene Saudijskom Arabijom na pružanje raznih oblika pomoći Bošnjacima. To se ponajprije odnosilo na financijsku i humanitarnu pomoć ali i na tajne ilegalne transfereoružja i vojne opreme potrebne za vojno djelovanje. Uz navedeno, stotine stranih boraca porijeklom iz arapskih zemalja i uz njihovu financijsku potporu doputovalo je u BiH kako bi pružili pomoć muslimanskom stanovništvu. Iako u manjoj mjeri, strani borci su se pojavljivali i tijekom sukoba na Kosovu kako bi pružili vojnu podršku kosovskim Albancima, također na vjerskoj osnovi. Važnu ulogu u dolasku stranih boraca imale su i razne humanitarne organizacije porijeklom iz zaljevskih zemalja koje su nikle u regiji za vrijeme sukoba ali i nakon njih. One su pružale ljudima utočište, obrazovanje i financijsku pomoć u zamjenu za prihvaćanje njihovog konzervativnog učenja islama. Završetkom sukoba, većina stranih boraca se vratila u zemlje porijekla, dok je puno manji dio ostao živjeti u regiji u okviru lokalnih muslimanskih zajednica. Međutim, iako je većina boraca otišla, humanitarne organizacije su ostale djelovati. Nastavile su financirati razne programe pružanja pomoći ratom razorenim državama te obnavljati i izgrađivati vjersku infrastrukturu. Njihova metoda rada ostala je i dalje ista - pružanje financijske i infrastrukturne pomoći lokalnim muslimanskim zajednicama u zamjenu za mogućnost propovijedanja konzervativnijeg oblika islamskog učenja – vehabizma - koji nije bio prisutan do tada u regiji. Uzevši u obzir tešku

ekonomsku situaciju nakon rata, dodatan priljev novaca od arapske strane bio je i više nego dobrodošao među mnogim dužnosnicima u BiH i Kosovu. Protekom vremena uspostavljale su se mnoge obrazovne i kulturne institucije usmjerene na promicanje arapskih vrijednosti, a mnogi klerici iz regije studirali su na obrazovnim institucijama u arapskim državama ili financiranim od njih.⁹⁹ Kulturni i vjerski utjecaj arapskih zemalja počeo se više problematizirati pojavom tzv. Islamske države i povećane opasnosti od terorističkih napada na europskom tlu te s time povezanom radikalizacijom muslimana u Europi koji su odlazili na ratišta u Siriji i Iraku. Iako ne postoje dokazi da vlade arapskih zemalja izravno podupiru terorizam ili regrutaciju terorista, njihov utjecaj na Balkanu ne smije biti zanemaren u tom pogledu. Kao primjer tome može poslužiti Kosovo. Iako je mala država s ispod dva milijuna stanovnika, preko tristo njegovih državljana pridružilo se redovima tzv. Islamske države što čini Kosovo državom s najvećim brojem stranih boraca po stanovniku u Europi.¹⁰⁰ Broj stranih boraca iz BiH također je velik, iako manji nego iz Kosova. Važnu ulogu u radikalizaciji muslimana u regiji imaju paradžemati tj. paralelne strukture islamskog učenja koje ne priznaju autoritet službene Islamske zajednice. U njima je prisutno učenje vehabizma. No, čak niti službene Islamske zajednice nisu imune na utjecaj arapskih država koje su im često pružale izdašnu financijsku pomoć. Postoji očigledna poveznica između vrlo loše ekonomske situacije u regiji, nerazvijenih i slabih institucija i loših demokratskih praksi s radikalizacijom islamskog stanovništva. Naime, loši ekonomski uvjeti i korupcija uvelike umanjuju perspektivu stanovništva te njihovu vjeru u državne institucije. Smanjeno zanimanje Zapada za regiju i nedostatak pozitivnih koraka prema naprijed, srozalo je i ugled Zapada kao „spasitelja“ regije te njegove prijašnje uspjehe u stabilizaciji prostora. Zbog toga se mnogi muslimani osjećaju izoliranima u vlastitim državama, bez nade u budućnost. Stoga ne čudi da su se mnogi aktivno uključili u rad radikaliziranih zajednica koje su im omogućile osjećaj pripadnosti i svrhe i okrenule ih prema arapskim državama kao svojevrsnoj alternativni postojećim društveno – političkim konceptima i vrijednostima. Početkom 2018. godine u javnosti se pojavila snimka na kojoj djeca iz BiH na zimskom kampu u okviru vehabijske organizacije „Asker“ uče o islamu te sudjeluju u fizičkim aktivnostima koje podsjećaju na vojnu obuku. Snimka je potaknula veliku pozornost među političarima i medijima u regiji od kojih su mnogi tvrdili da je snimka dokaz osnivanja paramilitarnih struktura u BiH koje podupire vehabijski pokret. Odmah je povučena i paralela sa organizacijom „Srbska čast“ u

⁹⁹Boduszyński, M., *The Gulf and the Balkans: Islam, Investment, and Influence*, Gulf State Analytics Monthly Monitor, siječanj 2015., str. 6

¹⁰⁰*Kosovo Braces for Security Challenge of Returning Fighters*, portal Balkan Insight, dostupno na: <http://www.balkaninsight.com/en/article/returning-foreign-fighters-kosovo-s-new-terror-threat-11-14-2017>

Republici Srpskoj. Ministar sigurnosti BiH Dragan Mektić za medije je potvrdio da sigurnosne službe imaju određene informacije o djelovanju organizacije „Asker“, te da je indikativno što su s udrugom povezane osobe iz kriminalnog miljea. No, utjecaj arapskih država u regiji nije samo vidljiv kroz kulturalni i vjerski utjecaj, već se očituje i kroz ekonomsku suradnju i investicije. Ovakva vrsta utjecaja temeljena je na pragmatičnom poslovnom pristupu, a zasigurno može imati pozitivne implikacije na regiju budući da omogućuje jačanje gospodarstva i razvoj toliko potrebnih infrastrukturnih projekata. Navedene investicije nisu ograničene samo na dijelove regije s većinski muslimanskim stanovništvom, nego su bile vrlo prisutne i u Srbiji i Crnoj Gori. Ta činjenica govori u prilog pragmatičnoj strani pristupa investiranju budući da je Srbija bila najveći suparnik muslimanima i u BiH i na Kosovu, što u ovome slučaju očito toliko ne smeta arapskoj strani. Najveći primjer takve vrste projekta financiranog od strane arapskih država je zasigurno „Beograd na vodi“. Partner Srbiji u izgradnji velikog poslovnog, trgovačkog i stambenog centra na obalama rijeke Save su Ujedinjeni Arapski Emirati, a procijenjena vrijednost projekta iznosi tri i pol milijarde eura, iako su se do sada pojavile mnoge kontroverze vezane uz njegovu izgradnju i transparentnost. UAE i Srbija također su sklopili posao vezan uz prodaju oružja vrijedan skoro 200 milijuna dolara, a UAE je 2013. godine postao vlasnik 49 posto dionica srpske nacionalne aviokompanije JAT (kasnije preimenovane u Air Serbia). Također važno za istaknuti, UAE su u dva navrata od 2013. godine odobrile posudbe od milijardu eura srpskoj Vladi po niskim kamatama. Značajne investicije vidljive su i u Crnoj Gori, Makedoniji i Albaniji u raznim sektorskim područjima. Zaključno, utjecaj arapskih zemalja u regiji teško je jednoznačno odrediti. Njihove investicije su vrlo poželjne i korisne te mogu služiti kao dobrodošla nadogradnja europskim investicijama koje su umanjene nakon početka financijske krize. Međutim, arapske države i tvrtke nemaju poslovne standarde poput zapadnih što može dovesti do manjka transparentnosti u poslovanju i raznih koruptivnih radnji što svakako ne utječe pozitivno na provođenje reformi i jačanje vladavine prava u državama kao preduvjeta europskih integracija. Drugi vid utjecaja u regiji – vjerska i kulturna suradnja – potencijalno može biti puno opasniji. Širenje vehabijskog učenja u regiji rezultiralo je povećanim brojem radikaliziranih muslimana. Kosovo, BiH i Albanija imaju najveće stope stranih boraca po glavi stanovnika u Europi što predstavlja ogromnu sigurnosnu prijetnju za regiju i šire. Također je važno uzeti u obzir da su tradicionalna učenja islama u regiji puno bolje pristajala njezinoj multinacionalnoj i multikulturalnoj strukturi. Vehabizam predstavlja odmak od takvog učenja prema većoj isključivosti naspram kršćana i ostalih vjerskih

zajednica što zasigurno ne odgovara strukturi države poput BiH gdje može samo dodatno zakomplicirati već ionako nestabilne međuetničke odnose. Iako se ne smije precijeniti utjecaj arapskih država i tzv. „islamske prijetnje“ koju političari u regiji znaju često isticati, zanemarivanje ovakvih trendova ili njihovo pretjerano propagiranje definitivno može vrlo loše utjecati na političku i sigurnosnu stabilnost ovog prostora. Financijske koristi arapskog utjecaja i više su nego vidljive, međutim ne dolaze iz altruističkih razloga nego podrazumijevaju određene ustupke. Prema do sada viđenom, ti ustupci nisu dobri za daljnji razvoj stabilnosti regije. Uzevši u obzir negativne implikacije vehabijskog učenja, do izražaja dolazi pozitivan utjecaj Turske čiji kulturalni utjecaj služi kao svojevrsna obrana od moguće šire radikalizacije islamske zajednice.

5.5. Unutarnji faktori nestabilnosti

Uz prikazani utjecaj vanjskih aktera na stabilnost, unutarnji faktori (ne)stabilnosti jednako su važni za stvaranje političko – sigurnosne slike ove regije. Njih možemo svrstati u dvije široke skupine; prva se odnosi na međusobne odnose država i naroda koji žive u njima dok se druga odnosi na same političke elite tih država koje često obilježava nedemokratska vladavina i borba za partikularne interese koji su sami po sebi faktor nestabilnosti.

U prvoj skupini važan faktor nestabilnosti predstavljaju srpsko – albanski odnosi tj. odnos Srbije i Kosova. Ovaj problematičan odnos čini jedan od temelja i ruskog utjecaja u regiji, budući da je Srbiji odnos s Rusijom ponajprije važan zbog njihove potpore urješavanju kosovskog pitanja. No, nakon godina zastoja u rješavanju ove krize, stvari se možda pokrenu nakon što su europske države ponovno počele pokazivati povećanu zainteresiranost za regiju. Nakon sastanka s njemačkom kancelarkom Angelom Merkel u Berlinu krajem veljače 2018. godine, srbijanski predsjednik Vučić natuknuo je mogućnost skorog raspetljavanja situacije s Prištinom. Napomenuo je da ako Beograd i Priština do 2019. godine potpišu pravno obvezujući sporazum, Srbija će dobiti jamstva Njemačke za ulazak u EU do 2025. godine. O tom sporazumu razgovarao je s njemačkom kancelarkom, iako u ovome trenutku ne postoji konkretan prijedlog teksta sporazuma. Također je istaknuo da je Srbija spremna za rješenje, ali da rješenje mora biti takvo da obje strane nešto gube, a ne da Srbija ispadne jedini

gubitnik¹⁰¹. Iz navedenih izjava nije jasno kakav bi dogovor zaista mogao biti, ali dalo bi se zaključiti kako Vučić planira priznati neovisnost Kosova u zamjenu za kontrolu nad njegovim sjevernim dijelom koji nastanjuje većinski srpsko stanovništvo. U svakom slučaju, bilo kakva inicijativa usmjerena rješavanju ovog pitanja je dobrodošla budući da trenutni status quo onemogućava da obje države nastave sa procesom integracija.

Drugi faktor nestabilnosti u ovoj skupinipredstavljaju međusobni odnosi triju konstitutivnih naroda i dvaju entiteta u BiH. S jedne strane entitetska Vlada Republike Srpske jača svoju nacionalističku retoriku i sve više koketira s mogućnošću proglašenja neovisnosti. Takva politika izaziva ozbiljnu zabrinutost za stabilnost države kod bošnjačke i hrvatske strane. S druge strane odnosi između hrvatskih i bošnjačkih političara unutar Federacije BiH sve su zategnutiji. Hrvatski nacionalni korpus kao brojčano najmanji u BiH smatra da je marginaliziran i da njegovi interesi nisu dovoljno zastupljeni. Inicijativa političkih predstavnika Hrvata za izmjenama izbornog zakonodavstvau skladu s načelima federalizma i decentralizacije te legitimne zastupljenosti konstitutivnih naroda nije naišla na dobar prijem kod bošnjačke političke elite, koja u takvim inicijativama ponajprije vidi separatističke konotacije, odnosno težnju za stvaranjem hrvatskog trećeg entiteta. Odnose je dodatno pogoršala osuđujuća Haška presuda šestorici bosanskohercegovačkih Hrvata za udruženi zločinački poduhvat tijekom rata u BiH donesena krajem 2017. godine Bakir Izetbegović koristi spomenutu presudu kao političko oružje za delegitimiziranje hrvatskih težnji za jednakopravnošću Hrvata, što u konačnici dovodi do novih tenzija. Uz Kosovo, BiH je u najgoroj političkoj situaciji od svih država u regiji.

Treći faktor nestabilnosti čini makedonsko pitanje tj. odnos Makedonaca i Grka. Iako je Makedonija još prošlog desetljeća bila jedan od uspješnijih kandidata u regiji za pristupanje članstvu NATO-a (a nakon toga i EU), zbog spora oko imena s Grčkom proces ulaska blokiran je do današnjih dana. Kao rezultat gubitka jasne euroatlantske perspektive, Makedonija je u međuvremenu pod vlašću premijera Nikole Gruevskog i njegove stranke VMRO – DPMNE znatno nazadovala u pogledu već postignutih uspjeha u području jačanja demokracije i vladavine prava. Ipak, dolaskom Zorana Zaeva na vlast sredinom 2017. godine, makedonske vlasti fokus svog djelovanja usmjerile su na rješavanje bilateralnog spora s Grčkom. Makedonija konačno ima potrebnu političku volju za izmjenu svog ustavnog imena, a grčka strana je također iskazala spremnost za pregovore. Iako formalni sporazum još uvijek

¹⁰¹Merkel: Vučić je glavni akter u budućim odnosima Srbije i Kosova, portal Glas Amerike, dostupno na <https://www.glasamerike.net/a/merkel-vucic-je-glavni-akter-u-buducim-odnosima-srbije-i-kosova/4273297.html>

nije postignut, očekuje se da će se pitanje imena riješiti tijekom 2018. godine, kako bi Makedonija mogla nastaviti sa svojim procesom euroatlantskih integracija.

Druga skupina nestabilnosti koje poniču iz regije odnosi se na same političke elite i njihov način vladavine. Strateški cilj svake države u regiji je postati članicom NATO-a i/ili EU i da bi dostigle taj cilj potrebno je provoditi zahtjevne reforme u području vladavine prava i sprječavanja korupcije, jačanja demokratskih praksi i tržišta itd. No, vladavinu političkih elita u jugoistočnoj Europi često karakterizira poluautoritativan model vladanja u kojemu znatne državne resurse centraliziraju i iskorištavaju za postizanje vlastitih partikularnih interesa. U tom smislu, njima zapravo ne odgovara provođenje reformi u okviru euroatlantskih procesa budući da one doprinose većoj transparentnosti vlasti i postavljanju demokratskih standarda kakvi su prihvaćeni u EU. Stoga mnoge države „glume“ provođenje nužnih reformi kako bi zadovoljile EU i NATO, dok se situacija u praksi previše ne mijenja. U takvim poduhvatima, države poput Rusije, Turske ili arapskih država koje tek pokušavaju nametnuti svoj utjecaj u regiji odlično služe političkim elitama kao svojevrsna vanjskopolitička alternativa u ostvarivanju ekonomskog interesa. Ovakav pristup omogućuje dvostruku korist elitama. Prva je u tome što u vrlo teškim ekonomskim i gospodarskim uvjetima koji vladaju u regiji političari mogu računati na sklapanje lukrativnih poslova s akterima izvan Zapada koji ne inzistiraju na tolikoj razini transparentnosti poslovanja kao što inzistira EU. Druga leži u činjenici da je integracija regije ne samo u interesu samih država u regiji, nego i u sigurnosnom interesu EU. Prema toj logici, jačanje bilo kakvog stranog utjecaja koji nepovoljno djeluje na euroatlantsku budućnost regije nije u sigurnosnom interesu EU. Ovakva situacija zapravo omogućuje elitama da ucjenjuju Europsku uniju iskorištavajući njen strah od jačanja tuđeg utjecaja u regiji. Kako bi to spriječila, EU često zanemaruje nečasno ponašanje političara u regiji i ne inzistira na njihovoj smjeni kako bi ih zadržala pod svojim utjecajem. Ovakav pristup najbolje je vidljiv u Srbiji gdje Aleksandar Vučić godinama koristi europski strah od ruskog utjecaja u regiji kako bi dobio određene povlastice od EU, dok s druge strane koristi rusku želju za jačanjem utjecaja kako bi osigurao lukrativne poslove svojoj državi i političku podršku kada mu je potrebna po određenom pitanju. Iako je ovakvo balansiranje između Zapada i ostalih aktera kako bi se maksimizirala vlastita dobit česta pojava, ono zasigurno ne doprinosi stabilnosti regije budući da korist od takvog ponašanja jedino imaju političke elite.

ZAKLJUČAK

Jugoistočna Europa oduvijek je bio prostor preklapanja utjecaja različitih država i aktera. Razlog tome leži u njenom geostrateškom položaju koji je čini svojevrsnom poveznicom između zapada i istoka.

Trenutna političko – sigurnosna situacija u regiji iznimno je složena što je rezultat niza povijesnih, političkih i socioekonomskih faktora koji igraju važnu ulogu u regiji.

Iako je raspad Jugoslavije i razvoj događaja koji su uslijedili nakon toga omogućio zapadnim državama da ostvare dominantan utjecaj u regiji u skoro svakom segmentu, posljednjih godina svjedočimo trendu sve jačih pokušaja nametanja utjecaja od strane ostalih aktera poput Rusije, Turske i arapskih zemalja. Razlog tome većinom leži u činjenici da su zapadne države godinama, opterećene vlastitim problemima, pasivno pristupale procesu daljnjeg integriranja regije smatrajući da su prijašnji uspjesi u stabilizaciji sami po sebi bili dovoljan impuls za završetak integriranja i razvoj dobrosusjedskih odnosa.

Ipak, nestabilni odnosi među samim državama i narodima regije koji su godinama bili zanemarivani pokazali su se s jedne strane kao sve veći uteg Zapadu te s druge strane kao odlična prilika ostalim akterima za jačanje utjecaja. Kao dodatni multiplikator nestabilnosti potrebno je uzeti u obzir i loše prakse u vladavini političkih elita koje spretno koriste borbu sila za utjecaj u regiji kako bi postigle vlastite političke i druge ciljeve koji nisu uvijek usmjereni dobrobiti samih građana. Ipak, iako je trenutna političko – sigurnosna situacija vrlo složena, ne treba gubiti nadu u buduću prosperitet ili barem održivu stabilnost.

Kao prvo, SAD i EU i dalje su najmoćniji akteri u regiji i u posljednje vrijeme ponovno svjedočimo njihovom povećanom angažmanu. Svim državama regije i dalje je glavni strateški cilj završetak euroatlantskih integracija, a zapadna kultura i način života nisu izgubile na svojoj privlačnosti te i dalje čine neraskidiv dio svakodnevnog života većine građana, pogotovo mladih.

Kao drugo, ostali akteri koji pokušavaju nametnuti svoj utjecaj u regiji ne djeluju usklađeno niti imaju istu razinu ambicije i podudarne ciljeve. Dok je Rusiji cilj napraviti što veću zbrku u regiji, Turskoj je za sada važnije regiju držati stabilnom budući da su joj ostale susjedne regije iznimno nestabilne. Ipak, ne treba se zanemariti činjenica da je jedna iskra dovoljna za požar tj. da je dovoljna jedna velika kriza kako bi regija ponovno buknila. U tom smislu,

zapadne države moraju nastaviti svoj aktivan angažman u regiji. Politika pasivnosti pokazala se vrlo opasnom i sada bi trebalo biti jasno i EU i NATO-u da moraju imati dovoljno kapaciteta da završe proces integriranja budući da je Jugoistočna Europa dio euroatlantskog sigurnosnog prostora i u njihovom je sigurnosnom interesu da taj prostor bude stabilan. Dodatni angažman će sigurno biti potreban u području javne diplomacije i koordiniranog upućivanja strateških poruka javnosti kako bi se građane podsjetilo da je Zapad još uvijek prisutan. Budući da misije i operacije NATO-a i EU u regiji još uvijek traju, također postoji mogućnost povećanja vojne prisutnosti na terenu koje bi služile kao svojevrsni faktor odvraćanja. Veliku ulogu imaju i države iz regije koje su već postale članicama budući da je njihova dužnost aktivno se zalagati za nastavak integriranja ovog područja. Nastavkom euroatlantskih integracija uspio bi se odagnati nepoželjan utjecaj ostalih aktera, ali i zadržati države na putu provođenja potrebnih reformi čime bi se smanjila i opasnost od lošeg upravljanja i demokratskog deficita koji je endemičan u regiji. Naravno, za sve ovo je potrebna ogromna politička volja svih uključenih aktera, ali koristi su i više nego očigledne.

POPIS LITERATURE

Knjige i članci:

1. *Slukan Altić, M., Hrvatska kao zapadni Balkan – geografska stvarnost ili nametnuti identitet? ,Društvena istraživanja br. 2 (112), 2011. g*
2. *Marusic D., Bedenbaugh S. i Wilson, D., Balkans Forward: A New US Strategy for the Region", Atlantic Council, 2017. g.*
3. *Izet Bijedić, Savremene političkogeografske karakteristike Bosne i Hercegovine, 2018;*
4. *Bilandžić, Mirko, Prema strategiji „nacionalne“ sigurnosti EU. Polic. sigur. (Zagreb), godina (2012)*
5. *Izet Beridan, Politika i sigurnost, 2008, Sarajevo;*
6. *Bechev, D., Rival Power: Russia's influence in Southeast Europe, Yale University Press, New Haven i London, 2017.*
7. *Boduszyński, M., The Gulf and the Balkans: Islam, Investment, and Influence, Gulf State Analytics Monthly Monitor, siječanj 2015.*
8. *Cvrtila, Vlatko, Nacionalni interesi i nacionalna sigurnost, Politička misao, Vol XXXII (1995.)*
9. *Collins Alan, Suvremene sigurnosne studije, Zagreb, 2010;*
10. *Vlatko Cvrtila, Hrvatska i NATO, 2004, Zagreb;*
11. *Neržuk Ćurak, Dejtonski nacionalizam, 2004;*
12. *Zlatko Dukić, Ne možemo tako u Evropu, 2017;*
13. *Vjekoslav Domljanin, Potezanje vitalnog r/nacionalnog interesa, 2018;*
14. *Hoda Dedić, Bosna i Hercegovina i Evropska unija – Pretpostavke i dosezi integracije, 2015;*
15. *Ana Ješe Perković, Zapadni Balkan na putu u EU, 2018;*
16. *Knezović, S., „The impact of NATO“, u Lange, S., Nechev, Z. i Trauner, F., ur., Resilience in the Western Balkans, Izyješće Instituta za sigurnosne studije Europske unije br. 36, 2017.g.,*
17. *Ahmed Kica, Miralem Kapetanović, Bosna I Hercegovina i Zapadni Balkan – Aspekti geopolitike i hibridnog rata, 2019;*
18. *Mile Lasić, Uzaludni proeuropski pledoaje, 2016;*

19. Muhamed Smajić, *Međunarodne organizacije i sigurnost Bosne i Hercegovine u postdejtonskom period*, 2011;7
20. Mirza Smajić, Zarije Seizović, Sead Turčalo, *Humana Sigurnost u postkonfliktnom kontekstu*, 2017, Sarajevo;
21. Siniša Tatalović, *Etnički sukobi i europska sigurnost*;
22. Siniša Tatalović, Vlatko Cvrtila, *Regionalna sigurnost i multilateralna suradnja: Republika Hrvatska i jugoistok Europe*, 2010, Zagreb;
23. Vračić, A., *Turkey's role in the Western Balkans*, German Institute for International and Security Affairs, Berlin, 2016.
24. VeJVoda, I., „The impact of the United States”, u Lange, S., Nechev, Z. iTrauner, F., ur., *Resilience in the Western Balkans*, Izvješće Instituta za sigurnosne studije Europske unije br. 36, 2017.g.,
25. Vukadinović, Radovan/Čehulić Vukadinović, Lidija, *Politika europskih integracija*, Naklada Ljevak, 06/2011
26. Ejduš, F., „The impact of Turkey and the Gulf States”, u Lange, S., Nechev, Z. iTrauner, F., ur., *Resilience in the Western Balkans*, Izvješće Instituta za sigurnosne studije Europske unije br. 36, 2017.g.

Izvori na internetu:

1. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hr/IP_19_3669
2. <https://hrcak.srce.hr/file/181700>
3. <https://www.bib.irb.hr> Zemlje Zapadnog Balkana i ulazak u NATO i EU
4. <https://www.geopolitika.news/analize/marin-kutuzovic-hrvatska-i-balkan/>
5. <https://bs.wikipedia.org/wiki/Balkan>
6. <https://balkans.aljazeera.net/teme/2019/11/23/grafika-mali-schengen-i-razmjena-roba-na-zapadnom-balkanu>
7. <https://www.slobodnaevropa.org/a/transparency-korupcija-populizam/29736489.html>
8. <http://povijest.net/povijesni-razvoj-interneta/>
9. *Trump's view of NATO is now obsolete*, www.nytimes.com
10. Mjesečno izvješće o radu Vijeća sigurnosti UN-a, studeni 2017., dostupno na http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/2017_11_forecast.pdf

11. *State of the Union 2016: No mention of enlargement, but...*, www.cep.org.rs
12. *Strategija za vjerodostojnu perspektivu proširenja i pojačanu suradnju EU sa Zapadnim Balkanom, Europska komisija, dostupno na https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/communication-credible-enlargement-perspective-western-balkans_en.pdf*
13. *Merkel: Vučić je glavni akter u budućim odnosima Srbije I Kosova*, www.glasamerike.net
14. *Ministar sigurnosti BiH: Dodik formira eskadrone smrti, sve podsjeća na '91*, www.tportal.hr
15. *Kosovo Braces for Security Challenge of Returning Fighters*, www.balkaninsight.com
16. *EU enlargement: Tear down mental walls in the Balkans*, www.euractiv.com
17. *Go West, VP Pence tells Balkan leaders*, www.reuters.com
18. *The Balkans are the soft underbelly of Europe*, www.ft.com
19. *KFOR: Key facts and figures*, www.nato.int.
20. *Komandant Vojske SAD za Evropu o Ruskom centru u Nišu: Ne verujem da je to humanitarni centar, to je fasada*, www.insajder.net
21. *Lavrov: Štiti ćemo Ruse optužene za državni udar u Crnoj Gori*, www.rs.n1info.com
22. *Juncker: Normalisation deal with Kosovo is key for Serbia's EU bid*, www.euractiv.com
23. *Milo Đukanović: Pokušaj mog ubistva je ruska poruka da su oni glavni na Balkanu*, www.blic.rs

Normativno pravni dokumenti:

1. *Ugovor iz Amsterdama*
2. *Ugovor o Europskoj uniji- Ugovor iz Maastrichta*
3. *Ugovor iz Nice*

BIOGRAFIJA

Netzmeskal Beljo Marina, rođena je 31. siječnja 1981. godine u Kotoru, Boka kotorska, Crna Gora. Završila je Srednju turističku školu, smjer turistički tehničar u Budvi. Diplomirala je 2009. godine na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu, smjer tisak i odnosi s javnošću i stekla akademski naziv sveučilišna prvostupnica (baccalaurea) novinarstva. Nakon završenog preddiplomskog studija novinarstva u Zagrebu, 2018. godine upisuje II ciklus studija Fakulteta političkih nauka u Sarajevu, odsjek za sigurnosne i mirovne studije.

Naziv odsjeka i/ili katedre: Sigurnosne i mirovne studije

Predmet: Humana sigurnost

IZJAVA O AUTENTIČNOSTI RADOVA

Ime i prezime: Marina Netzmeskal Beljo

Naslov rada: Regionalni sigurnosni procesi na Zapadnom Balkanu – mogućnosti i ograničenja

Vrsta rada: Završni magistarski rad

Broj stranica: 83

Potvrđujem:

- da sam pročitao/la dokumente koji se odnose na plagijarizam, kako je to definirano Statutom Univerziteta u Sarajevu, Etičkim kodeksom Univerziteta u Sarajevu i pravilima studiranja koja se odnose na I i II ciklus studija, integrirani studijski program I i II ciklusa i III ciklus studija na Univerzitetu u Sarajevu, kao i uputama o plagijarizmu navedenim na web stranici Univerziteta u Sarajevu;
- da sam svjestan/na univerzitetskih disciplinskih pravila koja se tiču plagijarizma;
- da je rad koji predajem potpuno moj, samostalni rad, osim u dijelovima gdje je to naznačeno;
- da rad nije predat, u cjelini ili djelimično, za stjecanje zvanja na Univerzitetu u Sarajevu ili nekoj drugoj visokoškolskoj ustanovi;
- da sam jasno naznačio/la prisustvo citiranog ili parafraziranog materijala i da sam se referirao/la na sve izvore;
- da sam dosljedno naveo/la korištene i citirane izvore ili bibliografiju po nekom od preporučenih stilova citiranja, sa navođenjem potpune reference koja obuhvata potpuni bibliografski opis korištenog i citiranog izvora;
- da sam odgovarajuće naznačio/la svaku pomoć koju sam dobio/la pored pomoći mentora/ice i akademskih tutora/ica.

Mjesto, datum

Potpis

Sarajevo, 18.06.2021.